

भावार्थ : जळी, स्थळी, अंतरिक्षात सर्वत्र तो सृजनकर्ता प्रभू परमात्मा भरून राहिला आहे. तो एकमेव प्रभू परमात्मा नाना प्रकारे सर्व चराचरात पसरलेला आहे. ॥१॥पउडी॥ प्रतिपदा ही तिथी असे सांगते, की त्या एकमेव प्रभू परमात्म्यास वंदन करा, त्याचे स्मरण करा. त्या हरिरायास, त्या गुणनिधी गोविंदास, त्या प्रभू गोपालास शरण जा. आपल्या कल्याणासाठी त्या प्रभू परमात्म्याची आशा करा. तोच सर्व काही करतो. चहूकडे, दाही दिशांना मी फिरलो पण त्या प्रभू परमात्म्याशिवाय मला अन्य कोणीही दिसला नाही. वेद, पुराण, स्मृतींचे मी वाचन केले. त्यावर नाना प्रकारे मी मनन-चिंतन केले. त्यातून मला एकच गोष्ट कळून आली की पतितांचा उद्धार करणारा, भय नष्ट करणारा व सुखाचा सागर निराकार प्रभू परमात्माच आहे. सर्व काही देणारा, सर्व काही भोगणारा तो एकमेव प्रभू परमात्माच आहे. त्याच्याशिवाय अन्य कोणाकडे जाणार ? नानक सांगतात, की त्या एकमेव प्रभू परमात्म्याचे गुणगान केल्याने सर्व इच्छा पूर्ण होतात. ॥१॥ हे माझ्या मित्रा ! संतसंगतीत एकत्र जमून प्रभू परमात्म्याचे भजन करा. त्या प्रभू परमात्म्याचे सदैव यशोगान गा. ॥१॥रहाउ॥

॥ सलोकु ॥ करउ बंदना अनिक वार सरनि परउ हरि राइ ॥

भ्रमु कटीऐ नानक साधसंगि दुतीआ भाउ मिटाइ ॥२॥

॥ पउडी ॥ दुतीआ दुरमति दूर करि गुर सेवा करि नीत ॥

राम रतनु मनि तनि बसै तजि कामु क्रोधु लोभु मीत ॥

मरणु मिटै जीवनु मिलै बिनसहि सगल कलेस ॥

आपु तजहु गोबिंद भजहु भाउ भगति परवेस ॥

लाभु मिलै तोटा हिरै हरि दरगह पतिवंत ॥

राम नाम धनु संचवै साच साह भगवंत ॥

ऊठत बैठत हरि भजहु साधू संगि परीति ॥

नानक दुरमति छुटि गई पारब्रहम बसे चीति ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९७)

शब्दार्थ : दुतीआ – द्वैतभाव; दुतीआ – द्वितीया; मीत – मित्र; मिटै – मिटते, टळते; मिलै – प्राप्त होते; बिनसहि – विनाश होतो; कलेस – क्लेश; आपु – अहंभाव; परवेस – प्रवेश; हिरै – दूर होतो; पतिवंत – प्रतिष्ठित; संचवै – साठवा; परीति – प्रीती.

भावार्थ : मी प्रभू परमात्म्यास शरण जाऊन अनेक वेळा नमस्कार करतो. नानक सांगतात, संतसंगतीत राहिल्याने मोहमायेमुळे उत्पन्न झालेले भ्रम नष्ट होतात व मनातील द्वैतभाव नाहीसा होतो. ॥२॥पउडी॥ द्वितीया ही तिथी असे सांगते की, दुर्मती टाकून देऊन, सतगुरूची नित्य सेवा करावी. हे मित्रा ! मनातील काम, क्रोध, लोभ आदी विकार नष्ट केल्याने प्रभू परमात्मारूपी रत्न तन-मनात वास करते. मरणाचे भय नष्ट होते. आत्मिक जीवनाचा लाभ होतो व सर्व क्लेश नाश पावतात. अहंभावाचा त्याग केल्याने व प्रभू परमात्म्याचे स्मरण केल्याने मनात भक्ती भाव उत्पन्न होईल. त्यामुळे तुला लाभच लाभ होईल, तुझ्यातील उणिवा दूर होतील व तुला प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात पत-प्रतिष्ठा प्राप्त होईल. जो रामनामरूपी धनाचा संचय करतो, तोच खरा श्रीमंत व भाग्यवान होय. हे जीवा ! उठता बसता सदासर्वदा प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करावे. संतसंगतीवर प्रेम करावे. नानक सांगतात, की मनातील दुष्ट बुद्धी नष्ट झाल्याने परब्रह्म परमात्म्याने माझ्या चित्तात वास केला. ॥२॥

॥ सलोकु ॥ तीनि बिआपहि जगत कउ तुरीआ पावै कोइ ॥

नानक संत निरमल भए जिन मनि वसिआ सोइ ॥३॥

खंड २ [३७७]

॥पउडी ॥ त्रितीआ त्रै गुण बिखै फल कब उतम कब नीचु ॥
 नरम सुरग भ्रमतउ घणो सदा संघारै मीचु ॥
 हरख सोग सहसा संसारु हउ हउ करत बिहाइ ॥
 जिनि कीए तिसहि न जाणनी चितवहि अनिक उपाइ ॥
 आधि बिआधि उपाधि रस कबहु न तूटै ताप ॥
 पारब्रहम पूरन धनी नह बूझै परताप ॥
 मोह भरम बूडत घणो महा नरक महि वास ॥
 करि किरपा प्रभ राखि लेहु नानक तेरी आस ॥३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९७)

शब्दार्थ : तीनि – सत्त्व, रज, तम हे तीन गुण; बिआपहि – व्यापलेली; तुरीआ – तूर्यावस्था; त्रितीआ – तृतीया तिथी; बिखै – बिष; कब – केव्हा; संघारे – संहार; मीचु – मृत्यू; सहसा – संशय; बिहाइ – घालवले; चितवहि – चिंतिले, विचार केला; आधि – आध्यात्मिक पीडा; बिआधि – व्याधी, शारीरिक पीडा; उपाधि – उपद्रव; नह – नाही; परताप – प्रताप, प्रभाव;

भावार्थ : ह्या जगावर सत्त्व, रज, तम ह्या त्रिगुणांचाच सदैव प्रभाव असतो. सारे जग ह्या त्रिगुणांनीच व्यापलेले आहे. क्वचित कोणी ह्या पलीकडे असलेली तूर्यावस्था प्राप्त करतो. (ह्या अवस्थेत जीवात्मा व परमात्मा ह्यातील भेद नष्ट होऊन जीवात्मा व परमात्मा एकरूप होतात.) नानक सांगतात, ज्यांच्या मनात तो प्रभू परमात्मा वास करतो. ते संतजन निर्मळ होतात. ॥३ ॥पउडी ॥ तृतीया ही तिथी असे सांगते, की ही त्रिगुणात्मय माया हे विषयविकाराचे फळ आहे. त्यामुळे जीव कधी उच्च अवस्था प्राप्त करतो, तर कधी तो अत्यंत नीच अवस्थेस जाऊन पोहोचतो. त्यामुळे कधी जीव स्वर्गवास उपभोगतो तर कधी नरकवास भोगतो. असा जीव जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहतो. जीव संसारात हर्ष, शोक, संशय आदी विकारांतील अहंकारात आपले सर्व आयुष्य व्यतीत करतो. ज्या प्रभू परमात्म्याने जीवास उत्पन्न केले त्यास न ओळखता तो मोहमायेत, विषयविकारात रममाण होतो. त्यामुळे तो आधीव्याधी उपाधींनी ग्रस्त होतो. हा ताप कधीही संपत नाही. त्यास परब्रह्म प्रभू परमात्म्याच्या सामर्थ्याचे कधीच आकलन होत नाही. संसारातील मोहमायेच्या भ्रमात तो पूर्णपणे बुडून जातो व शेवटी महानरकात जाऊन पडतो. नानक सांगतात, हे प्रभो! माझ्यावर कृपा कर व माझे मोहमायेपासून रक्षण कर. मला केवळ तुझीच आशा आहे. ॥३ ॥

॥ सलोकु ॥ चतुर सिआणा सुघडु सोइ जिनि तजिआ अभिमानु ॥
 चारि पदारथ असट सिधि भजु नानक हरि नामु ॥४ ॥
 ॥ पउडी ॥ चतुरथि चारे बेद सुणि सोधिओ ततु बीचारु ॥
 सरब खेम कलिआण निधि राम नामु जपि सारु ॥
 नरक निवारै दुख हरै तूटहि अनिक कलेस ॥
 मीचु हुटै जम ते छुटै हरि कीरतन परवेस ॥
 भउ बिनसै अंम्रितु रसै रंगि रते निरंकार ॥
 दुख दारिद अपवित्रता नासहि नाम अधार ॥

सुरि नर मुनि जन खोजते सुख सागर गोपाल ॥

मनु निरमलु मुखु ऊजला होइ नानक साध रवाल ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९७)

शब्दार्थ : सुघडु – सद्द्वर्तनी; जिनि – ज्याने; चारि पदारथ – धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष हे चार पुरुषार्थ; असट – आठ, अष्ट; चतुरथि – चतुर्थ; सोधिओ – शोधले; खेम – क्षेम; सारु – श्रेष्ठ; मीचु – मृत्यू; हुटै – थकणे; परवेस – प्रवेश; दारिद – दारिद्र्य; रवाल – चरणधूळ.

भावार्थ : ज्याने आपल्या मनातून अहंभाव काढून टाकला आहे. तोच खरा चतुर, शहाणा व सद्द्वर्तनी पुरुष होय. नानक सांगतात, चारी पुरुषार्थ, अष्टसिद्धी हरिनामाच्या स्मरणात साठविलेल्या आहेत म्हणून हे जीवा! तू प्रभुनामाचे स्मरण कर. ॥पउडी ॥ चतुर्थी ही तिथी हेच सांगते, की चारही वेदांचे श्रवण केल्यावर त्यातून एकच निष्कर्ष प्राप्त झाला तो हा की रामनामाचा जप हीच श्रेष्ठ साधना आहे. ती केल्याने सर्व क्षेम-कल्याणाचा निधी प्राप्त होतो. त्यामुळे जीवाची नरकयातनांपासून सुटका होते. दुःख दूर होते. अनेक क्लेष तुटून जातात. जो जीव हरिकर्तनात दंग झाला, त्याच्या पुढे यमराजही हात टेकतो. जो निराकार प्रभू परमात्म्याच्या रंगात रंगून जातो, त्याच्या अंतकरणातून सर्व प्रकारचे भय नष्ट होते. प्रभुनामाचा ज्याने आधार घेतला, त्याच्या मनातील अपवित्रता, दारिद्र्य नष्ट होते. नानक सांगतात, मानव, मुनीजन, देवदेवता सारे जण-ज्या सुखाचा सागर असलेल्या, सर्व जीवांचे पालन करणाऱ्या प्रभू परमात्म्याला शोधत असतात, तो सतगुरूची चरणधूळ होऊन राहणाऱ्यासच प्राप्त होतो. ज्यास तो प्राप्त होतो त्याचे मन निर्मळ होते व मुख उज्वल होते. ॥४ ॥

॥ सलोकु ॥ पंच बिकार मन महि बसे राचे माइआ संगि ॥

साधसंगि होइ निरमला नानक प्रभ कै रंगि ॥५ ॥

॥पउडी ॥ पंचमि पंच प्रधान ते जिह जानिओ परपंचु ॥

कुसम बास बहु रंगु घणो सभ मिथिआ बलबंचु ॥

नह जापै नह बूझीऐ नह कछु करत बीचारु ॥

सुआद मोह रस बेधिओ अगिआनि रचिओ संसारु ॥

जनम मरण बहु जोनि भ्रमण कीने करम अनेक ॥

रचनहारु नह सिमरिओ मनि न बीचारि बिबेक ॥

भाउ भगति भगवान संगि माइआ लिपत न रंच ॥

नानक बिरले पाईअहि जो न रचहि परपंच ॥५ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९७)

शब्दार्थ : पंच विकार – काम, क्रोध, मोह, मद, मत्सर हे पाच विकार; राचे – मस्त होतो; पंचमि – पंचमी तिथी; पंच – संत; जिह – ज्यांनी; कुसमा – फूल; बास – सुगंध; मिथिआ – मिथ्या; बलबंचु – फसगत करणारी; नह – नाही; बेधिओ – बद्ध; कीने – केली; रचन हारु – रचनाकार, निर्माता; भाउ – प्रेम; रंच – किंचित.

भावार्थ : ज्यांच्या मनात पंचविकारांनी ठाण मांडले आहे, ते मोहमायेच्या संगतीत मस्त होऊन जातात. नानक सांगतात, जे संतसंगतीत राहतात, ते प्रभुप्रेमात रंगून जातात. त्याचे जीवन निर्मळ होते. ॥५ ॥पउडी ॥ पंचमी तिथी असे सांगते, की ज्यांनी ह्या प्रपंचाचे मायावी स्वरूप यथार्थपणे जाणले, तेच 'पंच' म्हणजे श्रेष्ठ पुरुष होत. फुलांचा सुगंध, त्यांचे मोहविणारे रंग हे सारे काही मिथ्या आहे, असत्य आहे, फसवे आहे. त्यांना भुलणारा माणूस हे जाणत नाही. समजण्याचा प्रयत्नही करत नाही. कुठल्याही प्रकारचा विचारही करत नाही. तो सारा जन्ममरणाच्या चक्रात अनेक योनीत फिरून नाना कर्मे

करतो. पण ज्याने ह्या संसाराची रचना केली त्या रचनाकार प्रभू परमात्म्याची त्यास आठवणही होत नाही. त्याच्या मनास विवेकविचाराचा स्पर्शही होत नाही. जो जीव प्रभू परमात्म्याच्या प्रेमभक्तीत रंगून जातो, त्यास माया किंचितही स्पर्श करत नाही. नानक सांगतात, असा क्वचित कोणी असतो की जो प्रपंचात राहूनही मोहमायेपासून अलिप्त असतो. ॥५॥

॥ सलोकु ॥ खट सासत्र ऊचौ कहहि अंतु न पारावार ॥
 भगत सोहहि गुण गावते नानक प्रभ कै दुआर ॥६॥
 ॥पउडी ॥ खसटमि खट सासत्र कहहि सिंप्रिति कथहि अनेक ॥
 ऊतमु ऊचौ पारब्रहमु गुण अंतु न जाणहि सेख ॥
 नारद मुनि जन सुक बिआस जसु गावत गोबिंद ॥
 रस गीधे हरि सिउ बीधे भगत रचे भगवंत ॥
 मोह मान भ्रमु बिनसिओ पाई सरनि दइआल ॥
 चरन कमल मनि तीन बसे दरसनु देखि निहाल ॥
 लाभु मिलै तोटा हिरै साधसंगि लिव लाइ ॥
 खाटि खजाना गुण निधि हरे नानक नामु धिआइ ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९७)

शब्दार्थ : खट – षट, सहा; सासत्र – शास्त्रे; उचौ – उच्च स्वराने; सोहहि – शोभून दिसतात; गावते – गातात; खसटमि – षष्ठी; सेख – शेषनाग; सुक – शुकमनी; बिआस – व्यास; जसु – यश; गीधे – रंगून गेलेले; बीधे – बांधले गेलेले. रचे – रचना, निर्माण; मान – गर्व, अहंभाव, ताठा; निहाल – संतुष्ट, प्रसन्न; खाटि – जमा करणे.

भावार्थ : सर्व सहा शास्त्रे उच्च स्वराने सांगत आहेत, की प्रभू परमात्म्याचा कोणासही पारावार लागलेला नाही. नानक सांगतात, जे भक्त प्रभू परमात्म्याचे गुण गातात, ते प्रभू परमात्म्याच्या द्वारी शोभून दिसतात. ॥६॥पउडी ॥ षष्ठी तिथी असे सांगते की, सर्व शास्त्रे, स्मृती प्रभू परमात्म्याच्या अनेक गुणांचे वर्णन करतात. पण प्रभू परमात्म्याच्या गुणांचा पार कोणासही लागलेला नाही. ज्या शेषाने साऱ्या पृथ्वीचा भार आपल्या मस्तकी धारण केला आहे, त्यासही त्या उत्तम व उच्च परब्रह्म परमात्म्याच्या गुणांचा अंत सापडला नाही. प्रभूचे भक्त नारद, सर्व मुनीजन, शुक, व्यास आदी प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करतात. प्रभू परमात्म्याच्या प्रेम रंगात रंगून गेलेले, प्रभूशी भक्तीच्या धाग्याने बांधले गेलेले अनेक भक्त प्रभू परमात्म्याचे निर्माण केले आहेत. अशा ह्या दयाळू प्रभू परमात्म्याला शरण गेल्याने मनातील मोह, अहंकार, भ्रम नष्ट होतात. ज्याच्या मनात प्रभू परमात्म्याचे चरणकमल वास करतात, ते त्यांचे दर्शन करून संतुष्ट होतात. संतजनांच्या संगतीत राहून प्रभुचरणी मन एकाग्र केल्याने उच्च आत्मिक जीवनाचा लाभ होतो व मनातील अवगुण कमी होतात. नानक सांगतात, हे जीवा ! तूही त्या गुणनिधी प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करून प्रभुनामरूपी खजिना प्राप्त कर. ॥६॥

॥ सलोकु ॥ संत मंडल हरि जसु कथहि बोलहि सति सुभाइ ॥
 नानक मनु संतोखीए एकसु सिउ लिव लाइ ॥७॥
 ॥पउडी ॥ सपतमि संचहु नाम धनु टूटि न जाहि भंडार ॥
 संत संगति महि पाईए अंतु न पारवार ॥
 आपु तजहु गोबिंद भजहु सरनि परहु हरि राइ ॥
 दुख हरै भवजलु तरै मन चिंदिआ फलु पाइ ॥

खंड २ [३८०]

आठ पहर मनि हरि जपै सफलु जनमु परवाणु ॥

अंतरि बाहरि सदा संगि करनैहारु पछाणु ॥

सो साजनु सो सखा मीतु जो हरि की मति देइ ॥

नानक तिसु बलिहारणै हरि हरि नामु जपेइ ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९८)

शब्दार्थ : कथहि – सांगतात; एकसु – एकमेव; सपतमि – सप्तमी तिथी; टूटि न जाहि – संपंत नाही; आपु – अहंकार; तजहु – नष्ट करून; चिंदिआ – इच्छिलेले; परवाणु – स्वीकारला; करनैहारु – करणारा; पछाणु – ओळखा;

भावार्थ : नानक सांगतात, संतजन सदैव प्रभू परमात्म्याची यशोगाथा सांगतात, त्याचे गुणगान करतात. त्यामुळे त्यांची वाणी स्वाभाविकपणे सत्यरूप प्रभूचेच नामस्मरण करते. त्या एकमेव प्रभू परमात्म्याशी चित्त एकाग्र केल्याने मनास संतोष प्राप्त होतो. ॥७ ॥ पउडी ॥ सप्तमी तिथी हे सांगते की, प्रभुनामरूपी धनाचा संचय करा. कारण प्रभुनाम हे असे भांडार आहे की ते कधीही संपंत नाही. ज्या प्रभू परमात्म्याच्या गुणांना अंत नाही, ज्याच्या सामर्थ्याचा पार कोणासही लागला नाही असा प्रभू परमात्मा संतसंगतीने प्राप्त होतो. हे जीवा! अहंकाराचा त्याग कर. प्रभू परमात्म्यास शरण जा व त्या पृथ्वीच्या पालनकर्त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर. असे केल्याने सर्व दुःख दूर होईल, सर्व इच्छा पूर्ण होतील व भवसागर तरून जाशील. अष्टौ प्रहर मनात हरीचे स्मरण केल्याने मानवजन्माचे सार्थक होते व जीवाचा प्रभूच्या दारी स्वीकार केला जातो. हे जीवा! तो सर्व काही करणारा प्रभू परमात्मा आपल्या अंतरात आहे. आपला सांगाती आहे, हा अनुभव प्राप्त कर. त्याला ओळख. नानक सांगतात, जो प्रभुभक्तीची प्रेरणा देतो तोच सज्जन माझा सखा. तोच माझा खरा मित्र. नानक सांगतात, जो सदैव प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो, त्याच्या वर मी माझे प्राण ओवाळून टाकतो. ॥७ ॥

॥ सलोकु ॥ आठ पहर गुन गाईअहि तजीअहि अवरि जंजाल ॥

जम कंकरु जोहि न सकई नानक प्रभू दइआल ॥८ ॥

पउडी ॥ असटमी असट सिधि नव निधि ॥ सगल पदारथ पूरन बुधि ॥

कवल प्रगास सदा आनंद ॥ निरमल रीति निरोधर मंत ॥

सगल धरम पवित्र इसनानु ॥ सभ महि ऊच बिसेख गिआनु ॥

हरि हरि भजनु पुरे गुर संगि ॥ जपि तरीऐ नानक नाम हरि रंगि ॥८ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. २९८)

शब्दार्थ : गाईअहि – गावे; तजीअहि – त्यागावे; अवरि – अन्य; कंकरु – यमदूत, चाकर; जोहि – पाहणे; असटमी – अष्टमी तिथी; कवल – कमळ; निरोधर – अविनाशी; मंत – मंत्र; इसनानु – स्नान; बिसेख – विशेष;

भावार्थ : नानक सांगतात, अन्य सारे कर्मकांड सोडून देऊन अष्टौप्रहर प्रभू परमात्म्याचे गुण गावेत. असे केल्याने प्रभू परमात्म्याची कृपा होते व यमदूत तुमच्याकडे पाहतही नाही. ॥८ ॥ पउडी ॥ अष्टमी तिथी असे सांगते की, अष्टौप्रहर प्रभुनामाचे स्मरणातच अष्ट सिद्धी, नऊ निधी समाविष्ट आहेत. नामस्मरण केल्याने पूर्ण बुद्धी व सर्व गोष्टी प्राप्त होतात. हृदयरूपी कमल विकसित होते. कधीही न संपणारा आनंद प्राप्त होतो. प्रभुनामाचा प्रभाव कधीही नष्ट होत नाही. प्रभुनामामुळे जीवन जगण्याची शुद्ध रीत प्राप्त होते. सगळे धर्म, तीर्थस्थान सारे काही एका प्रभुनामात सामावलेले आहे. प्रभुनाम हे सर्व ज्ञानात श्रेष्ठ ज्ञान आहे. नानक सांगतात, पूर्ण गुरूच्या संगतीत प्रभू परमात्म्याचे भजन केल्याने, प्रभुनामात रंगून गेल्याने जीव हा भवसागर तरून जातो. ॥८ ॥

॥ सलोकु ॥ नाराडणु नह सिमरिओ मोहिओ सुआद बिकार ॥
 नानक नामि बिसारिऐ नरक सुरग अवतार ॥९ ॥
 ॥पउड़ी ॥ नउमी नवे छिद्र अपवीत ॥ हरि नामु न जपहि करत बिपरीति ॥
 पर त्रिअ रमहि बकहि साध निंद ॥ करन न सुनही हरि जसु बिंद ॥
 हिरहि पर दरबु उदर कै ताई ॥ अगनि न निवरै त्रिसना न बुझाई ॥
 हरि सेवा बिनु एह फल लागे ॥ नानक प्रभ बिसरत मरि जमहि अभागे ॥९ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९८)

शब्दार्थ : नह – नाही; मोहिओ – मोहित झाला; सुआद – स्वाद; छिद्र – भोके; त्रिअ – स्त्री; बकहि – बोलतो; बिंद – बिंदू, किंचितही; हिरही – हिरावून घेतो; परदरबु – परद्रव्य; ताई – निमित्त, करता;

भावार्थ : नानक सांगतात, ज्या जीवांनी नारायणाचे स्मरण केले नाही ते विकारांकडे मोहित होतात. प्रभुनाम विसरल्याने ते वारंवार जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहून स्वर्ग व नरकयातना भोगतात. ॥९ ॥ पउड़ी ॥ नवमी तिथी असे सांगते, की माणसाची नऊ (भोके) ज्ञानेंद्रिये व कर्मेंद्रिये प्रभुनामाचे स्मरण न केल्याने वाईट कर्मे करून अपवित्र होतात. असा जीव परस्त्रीशी रममाण होतो. संतसज्जनाविषयी अपशब्द उच्चारतो. त्याचे कान किंचितही प्रभुनाम ऐकत नाहीत. तो पोटासाठी परद्रव्य हरण करतो, चोऱ्या करतो. पण तरीही त्याचा विषयवासनेचा अग्नी शमत नाही. त्याची मोहमायेची तहान भागत नाही. प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण न केल्याचे हे फळ आहे. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्यास विसरल्याने जीव जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहतो. ॥९ ॥

॥सलोकु ॥ दस दिस खोजत मै फिरओ जत देखउ तत सोइ ॥
 मनु बसि आवै नानका जे पूरन किरपा होइ ॥१० ॥
 ॥पउड़ी ॥ दसमी दस दुआर बसि कीने ॥ मनि संतोखु नाम जपि लीने ॥
 करनी सुनीऐ जसु गोपाल ॥ नैनी पेखत साध दइआल ॥
 रसना गुन गावै बेअंत ॥ मन महि चितवै पूरन भगवंत ॥
 हसत चरन संत टहल कमाईऐ ॥ नानक इहु संजमु प्रभ किरपा पाईऐ ॥१० ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९८)

शब्दार्थ : दस – दहा; दिस – दिशा; दसमी – दशमी तिथी; बसि – वश केली, ताब्यात ठेवली; करनी – कानांनी; नैनी – डोळ्यांनी; पेखत – पाहतो; साध – साधू, संत; रसना – जीभ; चितवै – चिंतन करणे; हसत – हात; टहल – सेवा; संजमु – संयम;

भावार्थ : नानक सांगतात, मी प्रभू परमात्म्याच्या शोधात दाही दिशांना हिंडलो. जेथे जेथे पाहिले तेथे तेथे सर्वत्र तोच आहे हे मला कळले. ज्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची पूर्ण कृपा होते, त्याचे मन त्याच्या ताब्यात राहते. ॥१० ॥ पउड़ी ॥ दशमी ही तिथी असे सांगते, की जो जीव, आपली दहाही इंद्रिये आपल्या ताब्यात ठेवतो, प्रभुनामाचे स्मरण करतो त्याचे मन संतुष्ट होते. त्याचे कान प्रभू परमात्म्याचे यशोगान ऐकतात. जीभ अनंत प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करते. त्याचे मन पूर्णप्रभूचे चिंतन करते. हातापायांनी तो साधुसंतांची सेवा करतो. हे सर्व इंद्रिये ताब्यात ठेवल्याने होते. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याच्या कृपेनेच इंद्रिय संयमन करणे शक्य होते. ॥१० ॥

॥ सलोकु ॥ एको एकु बखानीऐ बिरला जाणै स्वादु ॥
गुण गोबिंद न जाणीऐ नानक सभ बिसमादु ॥११ ॥
॥पउडी ॥ एकादसी निकटि पेखहु हरि रामु ॥ इंद्रि बसि करि सुणहु हरि नामु ॥
मनि संतोखु सरब जीअ दइआ ॥ इन बिधि बरतु संपूरन भइआ ॥
धावत मनु राखै इक ठाइ ॥ मनु तनु सुधु जपत हरि नाइ ॥
सभ महि पूरि रहे पारब्रहम ॥ नानक हरि कीरतनु करि अटल एहु धरम ॥११ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९९)

शब्दार्थ : एको – एकमेव प्रभू परमात्मा; बखानीऐ – वर्णन केले; बिसमादु – आश्चर्यकारक; एकादसी – एकादशी तिथी; निकटि – जवळ; इंद्रि – इंद्रिये; बसि – वश करणे, ताब्यात ठेवणे; धावत – चंचल; सुधु – शुद्ध;

भावार्थ : त्या एकमेव प्रभू परमात्म्याचेच गुण वर्णन करावे. पण असे वर्णन करण्याची क्षमता क्वचित कोणात असते. नानक सांगतात, गोविंदाचे गुण जाणणे खरोखर अशक्य आहे कारण प्रभू परमात्म्याचे गुण अत्यंत विस्मयकारक आहेत. ॥११ ॥पउडी ॥ एकादशी तिथी असे सांगते की, हे जीवा! प्रभू परमात्मा तुझ्या जवळच आहे हे ओळख, आपली इंद्रिये ताब्यात ठेऊन हरिनामाचे श्रवण कर. सर्व जीवांविषयी तुझ्या मनात दयाभाव असू दे. मन नेहमी समाधानी ठेव. अशा प्रकारे एकादशी व्रत परिपूर्ण होईल. मोहमायेमागे धावणारे चंचल मन एका ठिकाणी – प्रभुचरणी स्थिर कर. हरिनामाचा जप केल्याने तन-मन पवित्र होते, शुद्ध होते. नानक सांगतात, तो परब्रह्म-परमात्मा सर्व चराचरास व्यापून राहिला आहे. अशा हरीचे गुणगान करणे हाच मानवाचा अटळ धर्म आहे. हेच त्याचे जीवनातील परमश्रेष्ठ कर्तव्य आहे. ॥११ ॥

॥ सलोकु ॥ दुरमति हरि सेवा करी भेटे साध क्रिपाल ॥
नानक प्रभ सिउ मिलि रहे बिनसे सगल जंजाल ॥१२ ॥
॥पउडी ॥ दुआदसी दानु नामु इसनानु ॥ हरि की भगति करहु तजि मानु ॥
हरि अंघ्रित पान करहु साधसंगि ॥ मन त्रिपतासै कीरतन प्रभ रंगि ॥
कोमल बाणी सभ कउ संतोखै ॥ पंच भू आतमा हरि नाम रसि पोखै ॥
गुर पुरे ते एह निहचउ पाईऐ ॥ नानक राम रमत फिरि जोनि न आईऐ ॥१२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९९)

शब्दार्थ : दुरमति – दुष्ट बुद्धी; दुआदसि – द्वादशी तिथी; त्रिपतासै – तृप्त होते; पंच भू – पंच महाभूते; पोखै – प्रसन्न करते; एह – हे; निहचउ – निश्चय;

भावार्थ : कृपाळू साधुसंतांच्या संगतीत राहिल्याने माणसाची दुष्ट बुद्धी नष्ट होते. नानक सांगतात, जो जीव प्रभू परमात्म्याशी एकरूप झाला, तो संसारातील सर्व व्यापातून मुक्त होतो. ॥१२ ॥पउडी ॥ द्वादशी तिथी असे सांगते, की हे जीवा! सर्व जीवांची सेवा कर, प्रभुनामाचा जप करून आंतरबाह्य पवित्र हो. अहंभावाचा त्याग कर. हरीची भक्ती कर. साधुसंतांच्या संगतीत राहून प्रभुनामरूपी अमृतरस प्राप्त कर. प्रभू परमात्म्याच्या नामात रंगून गेल्याने मन तृप्त होऊन आत्मिक आनंद प्राप्त होतो. अशा प्रभुभक्तांच्या कोमल वाणीने ऐकणाऱ्या सर्वांना संतोष प्राप्त होतो. हरिनामरूपी रस मानवी शरीरातील पंच महाभूतांना प्रसन्न करतो. पूर्णगुरूला शरण गेल्याने त्याच्याकडून निश्चितपणे प्रभुनामरसाचे दान प्राप्त होते. नानक सांगतात, जो रामात रममाण झाला, त्याला योर्नीमध्ये फिरावे लागत नाही. तो जन्ममरणाच्या चक्रातून मुक्त होतो. ॥१२ ॥

॥सलोकु ॥ तीनि गुणा महि बिआपिआ पूरन होत न काम ॥
 पतित उधारणु मनि बसै नानक छूटै नाम ॥१३ ॥
 ॥पउडी ॥ त्रउदसी तीनि ताप संसार ॥ आवत जात नरक अवतार ॥
 हरि हरि भजनु न मन महि आइओ ॥ सुख सागर प्रभू निमख न गाइओ ॥
 हरख सोग का देह करि बाधिओ ॥ दीरघ रोगु माइआ आसाधिओ ॥
 दिनहि बिकार करत स्रमु पाइओ ॥ नैनी नीद सुपन बरडाइओ ॥
 हरि बिसरत होवत एह हाल ॥ सरनि नानक प्रभ पुरख दइआल ॥१३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९९)

शब्दार्थ : तीनि गुणा – सत्त्व, रज, तम हे तीन गुण; बिआपिआ – व्याप्त; पूरन – पूर्ण; छूटै – सुटका होते, मुक्त होतो; त्रउदसि – त्रयोदशी तिथी, तीनि ताप – तीन ताप, आधि भौतिक, आधि दैविक व आध्यात्मिक; बाधिओ – बाधा होणे; असाधिओ – असाध्य; बिकार – विषयविकार; स्रमु – श्रम; बरडाइओ – बडबडतो; होवत – होते;

भावार्थ : हे सारे जीव सत्त्व, रज, तम ह्या तीन गुणांनी व्यापलेले आहेत, त्यामुळे त्यांच्या वासना कधीच तृप्त होत नाहीत. नानक सांगतात, पतितांचा उद्धार करणाऱ्या प्रभू परमात्म्याने मनात वास केला, तर जीव ह्या त्रिगुणांच्या विळख्यातून मुक्त होतो. ॥१३ ॥पउडी ॥ त्रयोदशी तिथी असे सांगते, की हा सारा संसार म्हणजे त्यातील जीव आधिभौतिक, आधिदैविक व आध्यात्मिक तापांनी ग्रस्त झाले आहेत, त्यामुळे ते वारंवार जन्मतात आणि मरतात. त्यांच्या मनात हरीचे स्मरण करावे असा विचारही येत नाही. त्यांनी सुखसागर प्रभू परमात्म्याचे क्षणभरही स्मरण केले नाही, त्याचे गुणगान केले नाही. हर्ष, शोक आदी विकारांनी हा देह बाधीत झाला आहे. मायेच्या असाध्य रोगाने जीव जर्जर झाला आहे. दिवसभर विकारांच्या मागे धावून जीव थकून जातो. रात्री झोपेतही त्याच्या मनात हेच विकार धिंगाणा घालतात व स्वप्नातही तो तेच बरळत असतो. जो प्रभू परमात्म्यास विसरला, त्याचे हेच हाल होतात. नानक सांगतात, मी त्या दयाघन प्रभू परमात्म्यास शरण गेल्याने ह्या संकटातून मुक्त झालो आहे. ॥१३ ॥

॥ सलोकु ॥ चारि कुंट चउदह भवन सगल बिआपत राम ॥
 नानक ऊन न देखीऐ पूरन ता के काम ॥१४ ॥
 ॥पउडी ॥ चउदहि चारि कुंट प्रभ आप ॥ सगल भवन पूरन परताप ॥
 दसे दिसा रविआ प्रभू एकु ॥ धरनि अकास सभ महि प्रभ पेखु ॥
 जल थल बन परबत पाताल ॥ परमेस्वर तह बसहि दइआल ॥
 सूखम असथूल सगल भगवान ॥ नानक गुरमुखि ब्रहमु पछान ॥१४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९९)

शब्दार्थ : चारि कुंट – चारही दिशा; चउदह भवन – चौदा लोक, सप्त आकाश, सप्त पाताळ असे चौदा लोक; ऊन – उणीव, न्यूनता; चउदहि – चतुर्दशी तिथी. दसे दिसा – दाही दिशा; सुखम – सूक्ष्म; असथूल – स्थूल; पछान – ओळखले.

भावार्थ : चारही दिशा व चौदा लोक सर्व काही प्रभू परमात्म्याने व्यापलेले आहे. त्याचे प्रत्येक काम परिपूर्ण आहे. त्यात किंचित सुद्धा उणीव, न्यून नाही. ॥१४ ॥पउडी ॥ चतुर्दशी तिथी असे सांगते, की चोहीकडे तो प्रभू परमात्मा भरून राहिला

आहे. त्याचा प्रताप सर्व लोकांत पसरलेला आहे. तो एकमेव प्रभू परमात्मा दाही दिशात रममाण झालेला आहे. हे जीवा! धरणी-आकाश सर्वत्र तू त्या प्रभूस पाहा. जळी, स्थळी, वनात, पर्वतात सर्वत्र त्या दयाघन प्रभू परमात्म्याचा वास आहे. सूक्ष्म सृष्टीत व स्थूल सृष्टीतही सगळीकडे तो प्रभू परमात्माच भरलेला आहे, नानक सांगतात, सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्याने त्या परब्रह्म परमात्म्याची ओळख पटते.॥१४॥

॥ सलोकु ॥ आतमु जीता गुरमती गुण गाए गोबिंद ॥
 संत प्रसादी भै मिटे नानक बिनसी चिंद ॥१५॥
 ॥पउड़ी ॥ अमावस आतम सुखी भए संतोखु दीआ गुरदेव ॥
 मनु तनु सीतलु सांति सहज लागा प्रभ की सेव ॥
 टूटे बंधन बहु बिकार सफल पूरन ता के काम ॥
 दुरमति मिटी हउमै छुटी सिमरत हरि को नाम ॥
 सरनि गही पारब्रहम की मिटिआ आवागवन ॥
 आपि तरिआ कुटंब सिउ गुण गुबिंद प्रभ रवन ॥
 हरि की टहल कमावणी जपीऐ प्रभ का नामु ॥
 गुर पुरे ते पाइआ नानक सुख बिस्नामु ॥१५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. २९९)

शब्दार्थ : आतमु – आत्मा, मन; चिंद – चिंता; अमावस – अमावस्या तिथी; सांति – शांती; सहज – सहजावस्था; बहु – अनेक; बिकार – विकार; गही – ग्रहण केली; रवन – स्मरण; टहल – सेवा;

भावार्थ : नानक सांगतात, ज्या जीवाने सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून आपले मन ताब्यात ठेवले आहे व गोविंदाचे गुणगान केले आहे त्याच्या मनातील सर्व भय, चिंता सतगुरूकृपेने नष्ट होतात. ॥१५॥पउड़ी ॥ अमावस्या ही तिथी असे सांगते, की ज्याला सतगुरूकडून आत्मसुख प्राप्त झाले तो संतुष्ट होते. त्याचे तन मन शांत होऊन तो सहजावस्था प्राप्त करून प्रभू परमात्म्याच्या सेवेत निमग्न होतो. त्याची मोहमायेची, विषयविकाराची सर्व बंधने तुटून जातात व त्याचे जीवनकार्य पूर्ण होते. हरिनामाचे स्मरण केल्याने मनातील दुष्ट बुद्धी नष्ट होते. अहंकार गळून पडतो. परब्रह्म परमात्म्यास शरण केल्याने जन्ममरणाच्या चक्रातून सुटका होते. असा भक्त प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करून, नामस्मरण करून स्वतः आपल्या कुटुंबासह हा भवसागर तरून जातो. प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण केल्याने प्रभू परमात्म्याची सेवा प्राप्त होते. नानक सांगतात, पूर्णगुरूच्या कृपेने मला सुख व शांती प्राप्त झाली.॥१५॥

॥सलोकु ॥ पूरनु कबहु न डोलता पुरा कीआ प्रभ आपि ॥
 दिनु दिनु चडै सवाइआ नानक होत न घाटि ॥१६॥
 ॥पउड़ी ॥ पूरनमा पूरन प्रभ एकु करण कारण समरथु ॥
 जीअ जंत दइआल पुरखु सभ ऊपरि जा का हथु ॥
 गुण निधान गोबिंद गुर कीआ जा का होइ ॥
 अंतरजामी प्रभू सुजानु अलख निरंजन सोइ ॥
 पारब्रहमु परमेसरो सभ बिधि जानणहार ॥
 संत सहाई सरनि जोगु आठ पहर नमसकार ॥

खंड २ [३८५]

अकथ कथा नह बुझीऐ सिमरहु हरि के चरन ॥

पतित उधारन अनाथ नाथ नानक प्रभ की सरन ॥१६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३००)

शब्दार्थ : पूरनु – पूर्णत्व; कबहु – कधीही; डोलता – अस्थिर; कीआ – केले; चडै – चढते प्रमाण; सवाइआ – सकपट; घाटि – घाटा, न्यूनता; पूरनमा – पौर्णिमा; करणकरण – करणारा व करवून घेणारा; हथु – हात, वरदहस्त; जानणहार – जाणणारा; सहाई – सहायक; सरनि जोगु – शरण जाण्यास योग्य;

भावार्थ : ज्यास स्वतः प्रभू परमात्म्याने पूर्णत्व प्रदान केले, त्याचे चित्त कधीही अस्थिर होत नाही. दिन-प्रतिदिन त्याची स्थिरता वाढतच जाते. त्यात कधीही कमी होत नाही.॥१६ ॥ पउडी ॥ पौर्णिमा तिथी असे सांगते, की तो एकमेव प्रभू परमात्माच पूर्ण आहे. सर्व काही करणारा व करवून घेणारा तोच आहे. परमदयाळू प्रभू परमात्म्याचा वरदहस्त सर्व जीवांवर आहे. तो प्रभू परमात्मा सर्व गुणांचे भांडार आहे. तो जे करतो तेच होते. तो प्रभू परमात्मा अंतर्यामी आहे. अलक्ष्य आहे. मोहमायेपासून अकलंकित, शुद्ध, पवित्र आहे. परब्रह्म परमात्मा सर्व काही जाणणारा आहे. तो संतजनांच्या साहाय्यकर्ता आहे व अष्टौप्रहर वंदनीय आहे. त्या प्रभू परमात्म्याचे वर्णन करता येत नाही. त्याचे पूर्ण ज्ञानही कोणास होत नाही. अशा प्रभू परमात्म्याच्या चरणांचे सदा स्मरण करावे. नानक सांगतात, पतितांचा उद्धार करणाऱ्या व अनाथांचा नाथ असणाऱ्या प्रभू परमात्म्यास शरण जावे.॥१६ ॥

॥सलोकु ॥ दुख बिनसे सहसा गइओ सरनि गही हरि राइ ॥

मनि चिंदे फल पाइआ नानक हरि गुन गाइ ॥१७ ॥

॥पउडी ॥ कोई गावै को सुणै कोई करै बीचारु ॥

को उपदेसै को द्रिडै तिस का होइ उधारु ॥

किलबिख काटै होइ निरमला जनम जनम मलु जाइ ॥

हलति पलति मुखु ऊजला नह पोहै तिसु माइ ॥

सो सुरता सो बैसनो सो गिआनी धनवंतु ॥

सो सूरु कुलवंतु सोइ जिनि भजिआ भगवंतु ॥

खत्री ब्राहमणु सूदु बैसु उधरै सिमरि चंडाल ॥

जिनि जानिओ प्रभू आपना नानक तिसहि रवाल ॥१७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३००)

शब्दार्थ : बिनसे – विनाश होतो; सहसा – संशय; चिंदे – चिंतिलेले; द्रिडै – दृढ; हलति – ह्या संसारात इहलोकी; पलति – परलोकात; पोहै – स्पर्श करणे, प्रभावित करणे; सुरता – चांगल्या वृत्तीचा; बैसनो – वैष्णव; सूरु – शूर; रवाल – चरणाची धूळ.

भावार्थ : जो प्रभू परमात्म्यास शरण जातो, त्याचे सर्व दुःख नष्ट होते. मनातील सारे संशय, शंका-कुशंका दूर होतात. नानक सांगतात, जो प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करतो, त्याची सर्व मनोरथ पूर्ण होतात.॥१७ ॥पउडी ॥ कोणी प्रभू परमात्म्याचे गुण गातो, कोणी प्रभुस्तुतीचे श्रवण करतो, कोणी त्याचे मनन-चिंतन करतो. कोणी प्रभुनाम चित्तात दृढतापूर्वक धारण करतो. कोणी प्रभुनामाचा उपदेश करतो. ह्या सर्वांचा प्रभू परमात्मा उद्धार करतो. मनातील किल्मिष दूर होते. मन निर्मळ होते. जन्म-जन्मांतरीची पापे नष्ट होतात. इहलोकात व परलोकात त्यांचे मुख उजळ होते. मोहमाया त्यांना स्पर्शही करू शकत नाही. ज्याने भगवंताचे स्मरण केले तोच खरा सुशील, तोच खरा वैष्णव, ज्ञानी, धनवंत, कुलवंत व शूरवीर होय.

प्रभुनामाचे स्मरण केल्याने, ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य, शूद्र एवढेच नव्हे तर चांडाळांचाही उद्धार होतो. ज्यांनी प्रभू परमात्म्यास आपला केला, नानक त्यांच्या चरणांची धूळ होतो.॥१७॥

गडडी की वार महला ४ ॥

॥१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

(ईश्वर एकच आहे. तो ओंकारस्वरूप आहे. सतगुरूकृपेने प्राप्त होतो.)

सलोक मः ४ ॥

सतिगुरु पुरखु दइआलु है जिस नो समतु सभु कोइ ॥
एक द्रिसटि करि देखदा मन भावनी ते सिधि होइ ॥
सतिगुर विचि अंम्रितु है हरि उतमु हरि पदु सोइ ॥
नानक किरपा ते हरि धिआईए गुरमुखि पावै कोइ ॥१ ॥
॥ म. ४ ॥ हउमै माइआ सभ बिखु है नित जगि तोटा संसारि ॥
लाहा हरि धनु खटिआ गुरमुखि सबदु वीचारि ॥
हउमै मैलु बिखु उतरै हरि अंम्रितु हरि उरधारि ॥
सभि कारज तिन के सिधि हहि जिन गुरमुखि किरपा धारि ॥
नानक जो धुरि मिले से मिलि रहे हरि मेले सिरजणहारि ॥२ ॥
॥पउड़ी ॥ तू सचा सहिबु सचु है सचु सचा गोसाई ॥
तुधु नो सभ धिआइदी सभ लगै तेरी पाई ॥
तेरी सिफति सुआलिउ सरूप है जिनि कीती तिसु पारि लघाई ॥
गुरमुखा नो फलु पाइदा सचि नामि समाई ॥
वडे मेरे साहिबा वडी तेरी वडिआई ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३००)

शब्दार्थ : जिस नो – ज्याला; समतु – समान; देखदा – पाहतो; सिधि – सिद्धी; बिखु – विष; नित – नित्य; लाहा – लाभ; खटिआ – कमावले, प्राप्त केले; हहि – होतात; धुरि – पूर्व प्राप्त; गोसाई – पृथ्वीचा स्वामी; सिफति – स्तुती; सुआलिउ – सुंदर; सरूप – सुस्वरूप; कीती – केली; पाइदा – प्राप्त होते.

भावार्थ : तो सतगुरू प्रभू परमात्मा दयाळू आहे. त्याला सर्व जीव समान वाटतात. तो सर्व जीवांकडे समदृष्टीने पाहतो. प्रत्येक जीव आपापल्या मनोभावानुसार त्यास प्राप्त करतो. सतगुरूचे ठायी प्रभुनामाचा वास असतो तो प्रभू परमात्म्यासारखा उत्तम असतो. तो साक्षात प्रभुचरणासमान असतो. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभुनामाचे स्मरण करतो त्यास तो प्राप्त होतो.॥१ ॥ ॥म. ४ ॥ मोहमाया, अहंकार हे विष आहे. सारे जग त्यात लिप्त झाले आहे. जो जीव मोहमायेत लिप्त झाला, तो जीवनात सदैव तोटाच तोटा भोगतो. जीवनात अयशस्वी होतो. ज्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, तो जीव सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभुनाम प्राप्त करतो. जो हरिनामरूपी अमृत प्राशन करतो— हृदयात धारण करतो. त्याच्या मनातील अहंकार नाहीसा होतो. त्याची सर्व कार्ये सिद्धीस जातात. नानक सांगतात, ज्याच्या प्राक्तनात प्रभू परमात्म्याने त्याच्या पूर्वकर्मानुसार तसे लिहिले असेल, त्यासच

तो निर्माणकर्ता प्राप्त होतो.॥२॥ पउडी ॥ हे प्रभो! तू सदैव अस्तित्वमान, सदैव स्थिर असलेला, पृथ्वीचा स्वामी आहेस. सर्वजण तुझे स्मरण करतात व तुझ्याच चरणांचा आश्रय घेतात. तू सुंदर आहेस, सुस्वरूप आहेस. हे प्रभो! जे तुझ्या गुणांची स्तुती करतात. त्यांना तू भवसागर तारून नेतोस. जे सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतात, त्यांना नामरूपी फल प्राप्त होते ते तुझ्या नामरूपाशी एकरूप होऊन जातात. हे प्रभो! तू महान स्वामी आहेस. तुझे माहात्म्यही थोर आहे.॥१॥

॥ सलोक म० ४ ॥

विणु नावै होरु सलाहणा सभु बोलणु फिका सादु ॥
 मनमुख अहंकारु सलाहदे हउमै ममता वादु ॥
 जिन सालाहनि से मरहि खपि जावै सभु अपवादु ॥
 जन नानक गुरमुखि उबरे जपि हरि हरि परमानादु ॥१॥
 ॥ म० ४ ॥ सतिगुर हरि प्रभू दसि नामु धिआई मनि हरी ॥
 नानक नामु पवितु हरि मुखि बोली सभि दुख परहरी ॥२॥
 ॥ पउडी ॥ तू आपे आपि निरंकारु है निरंजन हरि राइआ ॥
 जिनी तू इक मनि सचु धिआइआ तिन का सभु दुखु गवाइआ ॥
 तेरा सरीकु को नाही जिस नो लवै लाइ सुणाइआ ॥
 तुधु जेवडु दाता तू है निरंजना तू है सचु, मेरै मनि भाइआ ॥
 सचे मेरे साहिबा सचे सचु नाइआ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०१)

शब्दार्थ : विणु – विना, शिवाय; नावै – प्रभुनाम; होरु – अन्य; सलाहणा – स्तुती; अपवाद – भांडणतंडा; उबरे – वाचतात; उद्धार होतो; पवितु – पवित्र; परहरी – नष्ट होते; सरिकु – सारखा; नाइआ – नाम.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याची स्तुती करणे, प्रभूनाम उच्चारणे, ह्याशिवाय अन्य सर्व काही फोल आहे. निरर्थक आहे. स्वेच्छाचारी मनुष्य अहंकाराने लिप्त होऊन आपलेच मोठेपण सांगत असतो. त्याचे सर्व कार्य अहंकारानेच भरलेले असते. त्याचमुळे अनेक वादविवादात, भांडणतंड्यात गुंतून त्याचा नाश होतो. तो ज्यांची स्तुती करतो तेही अहंकाराने नष्ट होतात. दास नानक सांगतात, जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करतो तोच अहंकारापासून वाचतो. त्याचाच प्रभू परमात्मा उद्धार करतो.॥१॥ म० ४ ॥ हे सतगुरू! मला प्रभू परमात्म्याचे दर्शन घडव. मी माझ्या मनात सदैव प्रभूनामाचे ध्यान करीन. नानक सांगतात, प्रभूनाम पवित्र आहे. जो मुखाने प्रभूनामाचे उच्चारण करतो, त्याची सर्व दुःखे नाश पावतात. ॥२॥ पउडी ॥ हे प्रभो! तू निष्कलंक, अत्यंत शुद्ध निरंजनरूप आहेस. तू स्वतः निराकार चैतन्यरूप आहेस. ज्यांनी एकाग्र चित्ताने तुझ्या सत्य स्वरूपाचे ध्यान केले त्यांचे सर्व दुःख नाश पावते. हे प्रभो! तुझ्यासारखा ह्या जगात कोणीही नाही. तुझ्याशिवाय अन्य कुणाचे मी गुण गाऊ ? हे प्रभो! तुझ्या एवढा दाता अन्य कोणीही नाही. तुला मायेचा जराही कलंक नाही. तू मायातीत निरंजन ज्योतीस्वरूप आहेस. तू सत्यस्वरूप आहेस. माझ्या मनाला तूच आवडतोस. हे सत्यरूप स्वामी! तुझे नामही सत्यच आहे. ॥२॥

॥ सलोक म० ४ ॥

मन अंतरि हउमै रोगु है भ्रमि भूले मनमुख दूरजना ॥
 नानक रोगु गवाइ मिलि सतिगुर साधू सजना ॥१॥

खंड २ [३८८]

॥ म० ४ ॥ मनु तनु रता रंग सिउ गुरमुखि हरि गुणतासु ॥
जन नानक हरि सरणागती हरि मेले गुर साबासि ॥२ ॥
॥ पउड़ी ॥ तू करता पुरखु अगंमु है किसु नालि तू वड़ीऐ ॥
तुधु जेवडु होइ सु आखीऐ तुधु जेहा तू है पड़ीऐ ॥
तू घटि घटि इकु वरतदा गुरमुखि परगड़ीऐ ॥
तू सचा सभस दा खसमु है सभदू तू चड़ीऐ ॥
तू करहि सु सचे होइसी ता काइतु कड़ीऐ ॥३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०१)

शब्दार्थ : रता – रंगनू गेले; गुणतासु – गुणवान; साबासि – शाबासकी, आशीर्वाद; अगंमु – अगम्य; वड़ीऐ – तुलना करणे; पड़ीऐ – म्हणतात, सांगतात; वरतदा – व्याप्त; परगड़ीऐ – प्रगट होतो; सभदु – सगळ्याचा; खसमु – स्वामी; चड़ीऐ – श्रेष्ठ; होइसी – होते; ता – तर मग; काइतु – कशाला; कड़ीऐ – चिंता करणे.

भावार्थ : ज्यांच्या मनात अहंकाराचा रोग ठाण मांडून बसला आहे, असे स्वेच्छाचारी जीव विषयविकारात व मोहमायेने भ्रमित होऊन दुराचारी होतात. नानक सांगतात, हा अहंकाराचा रोग सतगुरू व साधुसंतांच्या संगतीत राहिल्याने नष्ट होतो. ॥१ ॥ म० ४ ॥ जो जीव सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो त्याचे तन, मन गुणनिधी प्रभू परमात्म्याचा रंगात रंगून जाते. दास नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्यास शरण गेल्याने सतगुरूच्या आशीर्वादाने प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो. ॥२ ॥ पउड़ी ॥ हे प्रभो! तू सारे काही करणारा कर्तापुरुष आहेस. तुझी लीला अगम्य आहे. तुझ्यासारखा मोठा अन्य कोणीही नाही. तुझ्या इतका मोठा असेल तरच त्याचे नाव सांगता येईल ना! पण तुझ्यासारखा अन्य कोणीही नाही. तुझ्यासारखा एकमेव तूच आहेस. प्रत्येक शरीरात तुझाच वास आहे. पण हे सत्य सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्यानेच जाणले जाते. हे प्रभो! तू सत्यस्वरूप आहेस. तूच साऱ्यांचा स्वामी आहेस. तू सर्वश्रेष्ठ आहेस. हे प्रभो! ह्या विश्वात जे जे काही घडते, ते सर्व तूच करतोस. तर मग आम्ही कशाला बर चिंता करावी? ॥३ ॥

॥ सलोक म० ४ ॥

मै मनि तनि प्रेमु पिरंम का अठे पहर लगंनि ॥
जन नानक किरपा धारि प्रभ सतिगुर सुखि वसंनि ॥१ ॥
॥ म० ४ ॥ जिन अंदरि प्रीति पिरंम की जिउ बोलनि तिवै सोहंनि ॥
नानक हरि आपे जाणदा जिनि लाई प्रीति पिरंनि ॥२ ॥
॥ पउड़ी ॥ तू करता आपि अभुलु है भुलण विचि नाही ॥
तू करहि सु सचे भला है गुरसबदि बुझाही ॥
तू करण कारण समरथु है दूजा को नाही ॥
तू साहिबु अगमु दइआलु है सभि तुधु धिआही ॥
सभि जीअ तेरे तू सभस दा तू सभ छडाही ॥४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०१)

शब्दार्थ : पिरंम – प्रिय; अठे – आठ; पहर – प्रहर; लगंनि – लागलो; वसंनि – वास करणे; जिउ – जसे; तिवै – तसे; सोहंनि – चांगले; लाइ – लावले; अभुलु – चूक न करणारा; बुझाही – समजते; तुधु – तुझे, तुला; छडाही – सोडवतोस. भावार्थ : माझी अशी इच्छा आहे की माझे मन अष्टौप्रहर प्रिय प्रभूच्या प्रेमाने भरून राहावे. दास नानक सांगतात, हे प्रभो!

खंड २ [३८९]

माझ्यावर कृपा कर की ज्यामुळे मी सतगुरूच्या संगतीत सुखाने वास करीन.॥१॥म० ४॥ ज्याच्या मनात प्रियतम प्रभू परमात्म्याविषयी प्रेमभाव आहे ते जे काही बोलतात ते सारे सुंदरच वाटते. नानक सांगतात, ज्याने जीवाच्या मनात ही प्रभुप्रेमाची भावना निर्माण केली, तो प्रभू परमात्माच ते जाणतो.॥२॥ पउडी ॥ हे प्रभू! तू जे काही करतोस त्यात कणभरही चूक नसते. तू जे काही करतोस, ते निर्दोष व अचूक असते. हे प्रभो! तू जे जे काही करतोस ते सारे काही चांगलेच असते. पण त्याची समज शब्दगुरूकडूनच प्राप्त होते. सर्व काही करणारा, करवून घेणारा तूच एकमेव समर्थ आहेस. अन्य कोणातही ते सामर्थ्य नाही. हे प्रभू परमात्मा तू अगम्य आहेस. तू दयाळू आहेस. सारे जीव तुझेच स्मरण करतात. सारे जीव तुझेच आहेत आणि तूही साऱ्या जीवांचा आहेस. तू सर्वांचा स्वामी आहेस. तूच सर्वांना मोहमायेपासून, विषयविकारांपासून मुक्त करतोस.॥४॥

॥ सलोक म० ४ ॥

सुणि साजन प्रेम संदेशरा अखी तार लगंनि ॥
 गुरि तुठै सजणु मेलिआ जन नानक सुखि सर्वंनि ॥१॥
 ॥ म० ४ ॥ सतिगुरु दाता दइआलु है जिस नो दइआ सदा होइ ॥
 सतिगुरु अंदरहु निरवैरु है सभु देखै ब्रहमु इकु सोइ ॥
 निरवैरा नालि जि वैरु चलाइदे तिन विचहु तिसटिआ न कोई ॥
 सतिगुरु सभना दा भला मनाइदा तिस दा बुरा किउ होइ ॥
 सतिगुर नो जेहा को इछदा तेहा फलु पाए कोइ ॥
 नानक करता सभु किछु जाणदा जिदू किछु गुझा न होइ ॥२॥
 ॥ पउडी ॥ जिस नो साहिबु वडा करे सोई वड जाणी ॥
 जिसु साहिब भावै तिसु बखसि लए सो साहिब मनि भाणी ॥
 जे को ओस दी रीस करे सो मूइ अजाणी ॥
 जिस नो सतिगुर मेले सु गुण रवै गुण आखि वखाणी ॥
 नानक सचा सचु है बुझि सचि समाणी ॥५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०२)

शब्दार्थ : सुणि – ऐकून; अखी – डोळे; तुठै – संतुष्ट, प्रसन्न; मेलिआ – मिलन झाले, प्राप्त झाले; सर्वंनि – झोप घेतात; अंदरहु – अंतःकरणात; तिसटिआ – स्थिरता; जेहा – जसा; इछदा – इच्छितो; तेहा – तसा; जिदु – ज्याच्या पासून; गुफा – गुप्त; जिसु – ज्याला; जो तिसु – त्याला; बखसि – क्षमा करतो; ओस दी – त्याचे; रीस – अनुकरण; मूइ – मूर्ख; अजाणी – अज्ञानी; रवै – स्मरण करणे.

भावार्थ : हे प्रभो! माझ्या साजणा! माझा प्रेमसंदेश ऐक. माझे डोळे तुझ्या दर्शनाकडे लागले आहे. नानक सांगतात, सतगुरू प्रसन्न झाल्यावर तो प्रभू साजणाशी जीवस्त्रीची भेट घडवून आणतो व मग ती जीवस्त्री सुखनिद्रा भोगते. ॥१॥ म० ४ ॥ दाता सतगुरू दयाळू आहे. तो सदैव जीवांवर दया करतो. सतगुरूच्या अंतःकरणात निर्वैर भाव असतो. तो सर्व जीवांचे ठायी असलेल्या एकमेव प्रभू परमात्म्यास पाहतो. जो जीव अशा निर्वैर सतगुरूशी वैरभाव धारण करतो, त्यास कधीही शांतता, स्थिरता लाभत नाही. सतगुरू सर्वांच्या भल्याचीच इच्छा करतो. त्यामुळे त्याचे कोणीही वाईट करू शकत नाही. सतगुरूकडे जो ज्या भावाने जातो, तसेच फळ तो प्राप्त करतो. नानक सांगतात, तो कर्ताप्रभू सर्व काही जाणतो. त्याच्यापासून काहीही गुप्त राहू शकत नाही. ॥२॥ पउडी ॥ प्रभू परमात्मा जिला मोठेपणा देतो तीच जीवस्त्री खरी मोठी जाणावी. ज्या स्त्री जीवास स्वामी आवडतो, तिला प्रभू परमात्मा क्षमा करतो व ती प्रभुपतीच्या मनास आवडते. जी स्त्री प्रभुप्रेमाचा केवळ

देखावा करते, ती केवळ मूर्ख व अडाणी होय. सतगुरू ज्या स्त्री जीवाचे प्रभुपतीशी मिलन घडवून आणतो, ती जीव स्त्री सदैव आपल्या मुखाने प्रभू परमात्म्याची गुण स्तुती करते. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्माच एकमेव स्थिर राहणारा व सदैव अस्तित्वमान असलेला सत्यरूप आहे, ज्याला हे सत्य समजले तोच प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होतो. ॥५॥

॥ सलोक म० ४ ॥

हरि सति निरंजन अमरु है निरभउ निरवैरु निरंकारु ॥
जिन जपिआ इक मनि इक चिति तिन लथा हउमै भारु ॥
जिन गुरमुखि हरि आराधिआ तिन संत जना जैकारु ॥
कोई निंदा करे पूरे सतिगुरू की तिस नो फिटु फिटु कहै सभु संसारु ॥
सतिगुर विचि आपि वरतदा हरि आपे रखणहारु ॥
धनु धनु गुरू गुण गावदा तिस नो सदा सदा नमसकारु ॥
जन नानक तिन कउ वारिआ जिन जपिआ सिरजणहारु ॥१॥
॥ म० ४ ॥ आपे धरती साजीअनु आपे आकासु ॥
विचि आपे जंत उपाइअनु मुखि आपे देइ गिरासु ॥
सभु आपे आपि वरतदा आपे ही गुणतासु ॥
जन नानक नामु धिआइ तू सभि किलविख कटे तासु ॥२॥
॥ पउड़ी ॥ तू सचा साहिबु सचु है सचु सचे भावै ॥
जो तुधु सचु सलाहदे तिन जम कंकरु नेडि न आवै ॥
तिन के मुख दरि उजले जिन हरि हिरदै सचा भावै ॥
कूड़िआर पिछाहा सटीअनि कूडु हिरदै कपटु महा दुखु पावै ॥
मुह काले कूड़िआरीआ कूड़िआर कूडो होइ जावै ॥६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०२)

शब्दार्थ : लथा – दूर झाला; भारु – भार, ओझे; जैकारु – जयजयकार; फिटु – धिक्कार; वरतदा – व्याप्त, वास करणे; धनु – धन्य; गावदा – गातात; सिरजण हारु – सृजनकर्ता, निर्माता; साजीअनु – निर्माण केली; जंत – जीव; उपाइअनु – उत्पन्न केले; गिरासु – घास; गुणतासु – गुण निधी; किलिमिष – किलिमिष, पाप; तासु – त्याचे; सलाहदे – स्तुती करतात; दरि – दारी, परमेश्वराच्या दारी; कूड़िआर – असत्य, पिछाहा – मागे; सटीअनि – फेकून देणे.

भावार्थ : प्रभू परमात्मा सदैव अस्तित्वमान, स्थिर, निष्कलंक, अमर, निर्भय, निर्वैर व निराकार आहे. अशा प्रभू परमात्म्याचे जो एकाग्र मनाने, एकाग्र चित्ताने स्मरण करतो, त्याचे अहंकाराचे ओझे दूर होते. ज्यांनी सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभू परमात्म्याची आराधना केली, त्या संतजनांचा जयजयकार असो. जो कोणी सतगुरूची निंदा करतो, त्याची सारे जग निंदा करते. प्रत्यक्ष प्रभू परमात्मा सतगुरूच्या अंतःकरणात वास करतो व तोच त्याचे रक्षण करतो. जो सतगुरू प्रभू परमात्म्याचे गुण गातो, तो सतगुरू धन्य होय. मी अशा सतगुरूंना सदैव नमस्कार करतो. दास नानक, सृजनहार प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करणाऱ्यावर आपला जीव ओवाळून टाकतो. ॥१॥ म० ४ ॥ हे प्रभो! तूच ही धरती निर्माण केलीस, तूच आकाशही निर्माण केलेस. ह्या धरतीवर हे प्रभो तू जीव निर्माण केलेस. त्यांच्या मुखात तूच अन्नाचा घास भरवून त्यांचे पालनपोषणही तूच करतोस. हे प्रभो! तू सर्वव्याप्त आहेस, जिकडे पाहावे तिकडे सर्वत्र तूच भरून राहिला आहेस. हे प्रभो!

तू गुणांचा सागर आहेस. दास नानक सांगतात, जो कोणी प्रभू परमात्म्याच्या नामाचे स्मरण करतो त्याची सर्व पापे नष्ट होतात. ॥२॥ पउडी ॥ हे सत्यस्वरूप परमात्मा! तू साऱ्या जगाचा स्वामी आहेस. तू सदैव अस्तित्वमान व स्थिर आहेस. जो सत्याचे आचरण करतो तो तुला आवडतो. हे सत्यरूप प्रभू! जो तुझे स्मरण करतो त्याच्या जवळपासही यम फिरकत नाही. जे प्रभुसेवक अंतःकरणपूर्वक प्रभू परमात्म्याचे मनन-चिंतन करतात, त्यांचे मुख प्रभूच्या द्वारी उजळ होते. पण असत्याच्या मागे धावणाऱ्यांना, त्यांच्या हृदयात असत्य व कपट असल्यामुळे प्रभू परमात्मा दूर फेकून देतो. अशा जीवांना खूप दुःख भोगावे लागते. अशा असत्याचरणी जीवांचे मुख कलंकित होते व ते सदैव असत्याचे आचरण करत राहतात. ॥६॥

॥ सलोक म० ४ ॥

सतिगुरु धरती धरम है तिसु विचि जेहा को बीजे तेहा फलु पाए ॥
 गुरसिखी अंग्रितु बीजिआ तिन अंग्रित फलु हरि पाए ॥
 ओना हलति पलति मुख उजले ओइ हरि दरगह सची पैनाए ॥
 इकन्हा अंदरि खोटु नित खोटु कमावहि ओहु जेहा बीजे तेहा फलु खाए ॥
 जा सतिगुरु सराफु नदरि करि देखै सुआवगीर सभि उघडि आए ॥
 ओइ जेहा चितवहि नित तेहा पाइनि ओइ तेहो जेहे दयि वजाए ॥
 नानक दुही सिरी खसमु आपे वरतै नित करि करि देखै चलत सबाए ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०२)

शब्दार्थ : जेहा – जसे; तेहा – तसे; बीजिआ – पेरले; पलति – परलोकात; ओना – त्याचे; ओइ – तो; इकन्हा – कोणी; सराफु – सराफ; सुआवगीर – स्वार्थी; पाइनि – उघडे पडले; वजाए – ; दुहि सिरि – दोन्ही बाजूस; चलत – कौतुक;

भावार्थ : सतगुरु धर्म व कर्तव्याची भूमी आहे. त्यात जसे पेटावे तसे फल प्राप्त होते. भाव असा की सतगुरु ही भूमाते समान आहे. जमीनीत जसे पेटावे तसे फल प्राप्त होते त्याप्रमाणे सतगुरुकडे जीव ज्या भावाने जाईल तसे त्यास फल प्राप्त होईल. सतगुरुच्या ज्या शिष्याने नामामृताची पेरणी केली, त्यास हरिरूपी अमृत प्राप्त होते. इह-परलोकात तो उजळ माथ्याने वावरतो व त्यास प्रभू दरबारात सन्मान प्राप्त होतो. काही लोकांच्या मनात असत्यच भरलेले असते, ते असत्याचरण करून असत्यच कमावतात. जो जसे पेरतो तसे फल त्यास प्राप्त होते. जेव्हा एखादा तज्ज्ञ सराफ सोन्याची पारख करतो त्या दृष्टीने सतगुरु अशा लोकांकडे सूक्ष्म नजरेने पाहतो तेव्हा त्या लोकांचा स्वार्थ उघडा पडतो. असे स्वार्थी लोक जशी इच्छा करतात, तशीच फळे त्यांना प्राप्त होतात. त्यांना त्यांच्या कर्माची फळे भोगावीच लागतात. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा हे सारे कौतुक स्वतः बघतो आहे कारण दोनही प्रकारच्या लोकांत प्रभू परमात्म्याचाच वास असतो. वास्तविक हे दोनही प्रकारच्या लोकांच्या माध्यमातून प्रभू परमात्माच कार्य करत असतो व आपलेच कार्य तो कौतुकाने पाहत असतो. ॥१॥

॥म० ४॥ इकु मनु इकु वरतदा जितु लगै सो थाइ पाइ ॥
 कोई गला करे घनेरीआ जि घरि वथु होवै साई खाइ ॥
 बिनु सतिगुर सोझी ना पवै अहंकारु न विचहु जाइ ॥
 अहंकारीआ नो दुख भुख है हथु तडहि घरि घरि मंगाइ ॥

खंड २ [३९२]

कूडु ठगी गुझी ना रहै मुलंमा पाजु लहि जाइ ॥
जिसु होवै पूरबि लिखिआ तिसु सतिगुरु मिलै प्रभु आइ ॥
जिउ लोहा पारसि भेटीऐ मिलि संगति सवरनु मिलै प्रभु आइ ॥
जिउ लोहा पारसि भेटीऐ मिलि संगति सुवरनु होइ जाइ ॥
जन नानक के प्रभ तू धणी जिउ भावै तिवै चलाइ ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०३)

शब्दार्थ : वरतदा – वागणे, धावणे; वथु – वस्तु; सोझी – समज, जाण, ज्ञान; हथु – हात; तडहि – पसरून; गुझी – गुप्त, लपून राहणे; मुलंमा – मुलामा; पाजु – ; लहिजाइ – निघून जाणे;

भावार्थ : प्रत्येक मनात प्रभू परमात्म्याचा सुप्तरूपाने वास असतो. पण ज्या मनात तो प्रगट होतो त्याचे जीवनकार्य सफल होते. कोणी कितीही बढाया मारो, तो घरी जे उपलब्ध असेल तेच खातो. सतगुरूला शरण गेल्याशिवाय जीवास हे ज्ञान प्राप्त होत नाही व जीवाच्या मनातील अहंकार नष्ट होत नाही. अहंकारी जीव मोहमायेच्या तृष्णेनं व्याकूळ होऊन वेड्यासारखा इतरांपुढे हात पसरून दुःख भोगत फिरत राहतो. असत्य आचरण करणाऱ्याने किती वरपांगी देखावा केला, तरी त्याच्या लबाडीचा मुलामा लपून राहत नाही. केव्हा ना केव्हा उघडा पडतोच. पण बिचाऱ्या जीवाच्या हाती काय आहे ? पूर्वकर्मानुसार ज्याच्या भाग्यात लिहिले असेल त्यासच सतगुरूची प्राप्ती होते, ज्याप्रमाणे परीस स्पर्शाने लोखंडाचे सोने होते, त्याप्रमाणे सतगुरूच्या उपदेशाने जीवास प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होते. दास नानक सांगतात, हे प्रभो! तू सर्व जीवांचा स्वामी आहेस. तुला जसे योग्य वाटते तसे तू जीवांना कार्य करावयास लावतोस. ॥२ ॥

॥पउड़ी ॥ जिन हरि हिरदै सेविआ तिन हरि आपि मिलाए ॥
गुण की साझि तिन सिउ करी सभि अवगण सबदि जलाए ॥
अउगण विकणि पलरी जिसु देहि सु सचे पाए ॥
बलिहारी गुर आपणे जिनि अउगण मेटि गुण परगटीआए ॥
वडी वडिआई वडे की गुरमुखि आलाए ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०३)

शब्दार्थ : साझी – शोध घेणे; विकणि – विकणे; पलरी – भूसा, माती; परगटीआए – प्रगट केले; आलाए – सांगणे, कथन करणे, आळवणे;

भावार्थ : ज्या जीवाने अंतःकरणपूर्वक प्रभू परमात्म्याचे स्मरण केले, त्यास प्रभू परमात्मा आपल्यात सामावून घेतो. ज्याने प्रभू परमात्म्याच्या गुणांचा शोध घेतला, तो प्रभुनामाचे स्मरण करून आपल्यातले अवगुण जाळून टाकतो. ज्यांना प्रभू परमात्मा स्वतः तशी बुद्धी देतो तेच अवगुणांना मातीमोल करणारे गुण प्राप्त करतात. ज्या सतगुरूने अवगुण नष्ट करून माझ्यातील ईश्वरी सतगुण प्रकट केले, त्या माझ्या सतगुरूचरणी मी माझे सर्वस्व समर्पित करतो. जो प्रभू सेवक सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभू परमात्म्याचे गुण आळवतो. तोच प्रभू परमात्म्याच्या श्रेष्ठत्वाची महती गातो. ॥७ ॥

॥ सलोक म० ४ ॥

सतिगुर विचि वडी वडिआई जो अनदिनु हरि हरि नामु धिआवै ॥
हरि हरि नामु रमत सुच संजमु हरि नामे ही त्रिपतावै ॥
हरि नामु ताणु हरि नामु दीबाणु हरि नामो रख करावै ॥

खंड २ [३९३]

जो चितु लाइ पूजे गुर मूरति सो मन इछे फल पावै ॥
जो निंदा करे सतिगुर पूरे की तिसु करता मार दिवावै ॥
फेरि ओह वेला ओसु हथि न आवै ओहु आपण बीजिआ आपे खावै ॥
नरकि घोरि मुहि कालै खडिया जिउ तसकरु पाइ गलावै ॥
फिरि सतिगुर की सरणी पवै ता उबरै जा हरि हरि नामु धिआवै ॥
हरि बाता आखि सुणाए नानकु हरि करते एवै भावै ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०३)

शब्दार्थ : वडी – महान; वडिआई – महानता; सुच – सत्य; ताणु – बल, शक्ती; दीबाणु – न्यायालय; फेरि – परत; ओह – ही; ओसु – त्याच्या; बीजिआ – पेरले; खडिआ – घेऊन गेले; पाइगळावै – गळ्यात बांधून; उबरे – वाचतो, उद्धार होतो; बाता – वार्ता;

भावार्थ : सतगुरू महान आहे. त्याची महानता ही आहे की तो सदैव प्रभुनामाचे स्मरण करत आहे. प्रभूच्या नामात रमून जाण्याने मन पवित्र होते व सर्व इंद्रिये ताब्यात राहतात. प्रभुनामाचे स्मरण केल्याने त्याचे मन तृप्त होते. प्रभुनाम हेच त्याचे बळ आहे. प्रभुनाम हाच त्याचा आसरा आहे. प्रभुनामामुळेच मोहमायेपासून, विषयविकारांपासून रक्षण होते. वर वर्णन केलेल्या गुणांनी युक्त सतगुरूची जो अंतःकरणपूर्वक सेवा करतो, त्याच्या सर्व इच्छा पूर्ण होतात. जो सतगुरूची निंदा करतो त्यास कर्ताप्रभू शिक्षा करतो. हे जीवा! तुला हा जो मानवजन्म प्राप्त झाला आहे अशी संधी परत येणार नाही. ह्या जन्मात तू जसे आचरण करशील तसे फल प्राप्त करशील. ह्या मानवयोनीत येऊन जर तू प्रभुसेवा न करता मोहमायेत गुंतून स्वेच्छाचारी बनशील, तर ज्याप्रमाणे चोराला हातपाय बांधून न्यायाधिशापुढे उभे करतात, त्याप्रमाणे तुला बांधून तुझ्या तोंडाला काळे फासून प्रभू परमात्म्यापुढे उभे केले जाईल व तुला घोर नरकात पडावे लागेल. जर असा जीव सतगुरूस शरण जाईल व प्रभुनामाचे स्मरण करील तर त्याचा उद्धार होईल. नानक सांगतात, जो जीव प्रभूच्या गोष्टी लोकांना सांगतो. तो जीव प्रभू परमात्म्यास प्रिय होतो. ॥१ ॥

॥म० ४ ॥ पूरे गुर का हुकमु न मनै ओहु मनमुखु अगिआनु मुठा बिखु माइआ ॥
ओसु अंदरि कूडु कूडो करि बुझै अणहोदे झगडे दयि ओस दै गलि पाइआ ॥
ओहु गल फरोसी करे बहुतेरी ओस दा बोलिआ किसै न भाइआ ॥
ओहु घरि घरि हंडै जिउ रंन दोहागणि ओसु नालि मुहु जोडे ओसु भी लछणु लाइआ ॥
गुरमुखि होइ सु अलिपतो वरतै ओस दा पासु छडि गुर पासि बहि जाइआ ॥
जो गुरु गोपे आपणा सो भला नाही पंचहु ओनि लाहा मूलु सभु गवाइआ ॥
पहिला आगमु निगमु नानकु आखि सुणाए पूरे गुर का बचनु उपरि आइआ ॥
गुरसिखा वडिआई भावै गुर पूरे की मनमुखा ओह वेला हथि न आइआ ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०३)

शब्दार्थ : मुठा – ठकवला; अणहोदे – अशक्य, न होणारे; दयि – प्रभूने; ओस – त्याच्या; गलफरोसी – थापेबाजी; बहुतेरी – अनेक प्रकारची; हंडै – भटकतो; रंन – स्त्री; दोहागणि – परित्यक्ता; महु जोडे – मैत्री करतो; लछणु – लांछन, कलंक; अलिपते – अलिप्त; वरतै – राहातो; पासु – संगत, जवळ; छडि – सोडून; गोपै – गुप्त; पंचहु – संतजन.

भावार्थ : ॥ म० ४ ॥ जो पूर्णगुरूच्या (प्रभूच्या) आज्ञेचे पालन न करता आपल्याच मनाप्रमाणे वागतो, तो मूर्ख-अज्ञानी जीव मोहमायेकडून फसवला जातो व विषयविकारात लिप्त होतो. त्याच्या मनात असत्य म्हणजे पाप पुरेपूर भरलेले असते व तो सतत पापाचरणच करत राहतो. त्यामुळे प्रभू परमात्माही त्यास नाना प्रकारच्या व्यर्थ झगड्यात अडकवून ठेवतो. त्याने कितीही काहीही सांगितले तरी ते कोणासही आवडत नाही. असा जीव, नवऱ्याने टाकलेल्या स्त्रीप्रमाणे, दारोदार आश्रयासाठी हिंडतो पण कोणीही त्यास आश्रय देत नाही. जे अशा स्वेच्छाचारी जीवाशी संबंध ठेवतात, तेही मोहमोयेने कलंकित होतात. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणारा जीव अशा स्वेच्छाचारी जीवापासून अलिप्त राहतो. त्याची संगत सोडून सतगुरूच्या संगतीत रमून जातो. जो जीव स्वतःस सतगुरूपासून दूर ठेवतो, तो भला गृहस्थ नाही. हे संतजनहो! असा माणूस मानवजन्माला येऊन जो लाभ प्राप्त करावयाचा त्यास तर मुकतोच एवढेच नव्हे तर आपले मूळ स्वरूपासही पारखा होतो. नानक सांगतात, की लोक पूर्वी वेद स्मृती ग्रंथातील वचनांची व्याख्या करून सांगत असत पण सतगुरूचे वचन त्याहून श्रेष्ठ आहे. सतगुरूच्या शिष्यास सतगुरूची गुणस्तुती करणे आवडते पण स्वेच्छाचारी जीवाला मात्र अशी सुसंधी कधीच प्राप्त होत नाही. ॥२॥

॥पउडी ॥ सचु सचा सभदू वडा है सो लए जिसु सतिगुरु टिके ॥

सो सतिगुरु जि सचु धिआइदा सचु सचा सतिगुरु इके ॥

सोई सतिगुरु पुरखु है जिनि पंजे दूत कीते वसि छिके ॥

जि बिनु सतिगुरु सेवे आपु गणाइदे तिन अंदरि कूडु फिटु फिटु मुह फिके ॥

ओइ बोले किसै न भावनी मुह काले सतिगुरु ते चुके ॥८ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०३)

शब्दार्थ : सभदू – सर्वाहून; टिके – गंध, टिका, निवडणे; पंजे – पाच विकारा; कीते – केले; छिके – खेचून; आपु – स्वतः; गणाइदे – म्हणवतो; फिटु – धिक्कार.

भावार्थ : ॥पउडी ॥ सदैव अस्तित्वमान, सदा स्थिर असणारा प्रभू परमात्मा सर्वश्रेष्ठ आहे. ज्या गुरुसेवकाची सतगुरू निवड करतो त्यासच प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो. तोच खरा सतगुरू, जो सदैव सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो. असा सतगुरू व प्रभू परमात्मा एकच आहेत. सतगुरू हा प्रभुरूपच आहे. तोच खरा सतगुरू ज्यांनी आपली पंचेंद्रिये ताब्यात ठेवली आहेत. जो जीव सतगुरूस शरण न जाता आपल्याला स्वतःलाच श्रेष्ठ समजतो, त्याच्या अंतःकरणात असत्य पुरेपूर भरलेले असते. अशा काळतोंड्याचा धिक्कार करावा, अशा माणसाचे बोलणे कोणासही आवडत नाही. सतगुरूला पारखा झाल्यामुळे त्याचे तोंड कलंकित होते. ॥८ ॥

॥ सलोक म० ४ ॥

हरिप्रभ का सभु खेतु है हरि आपि किरसाणी लाइआ ॥

गुरमुखि बखसि जमाईअनु मनमुखी मूलु गवाइआ ॥

सभु को बीजे आपणे भले नो हरि भावै सो खेतु जमाइआ ॥

गुरसिखी हरि अंघ्रितु बीजिआ हरि अंघ्रित नामु फलु अंघ्रितु पाइआ ॥

जमु चूहा किरस नित कुरकदा हरि करतै मारि कडाइआ ॥

किरसाणी जंमी भाउ करि हरि बोहल बखस जमाइआ ॥

खंड २ [३९५]

तिन का काड़ा अंदेसा सभु लाहिओनु जिनी सतिगुरु पुरखु धिआइआ ॥
जन नानक नामु अराधिआ आपि तरिआ सभु जगतु तराइआ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०४)

शब्दार्थ : खेतु – शेत; किरसाणु – शेती; बखसि – कृपापूर्वक; जमाईअनु – उत्पन्न करणे; जमु – यम; चुहा – उंदीर; किरस – पीक; कुरकदा – कुरतड तो; भाउ – प्रेम; बोहले – अन्नाची रास; काडा – चिंता; अंदेसा – शंका, भय; लाहिओनु – दूर केले.

भावार्थ : ही सारी सृष्टी ही प्रभू परमात्म्याची शेती आहे व त्याने सर्व जीवांना शेती करावयास लावले आहे. जो मनुष्य सतगुरूच्या सांगण्याप्रमाणे पेरणी करतो, त्याचे पीक चांगले येते. स्वेच्छाचारी जीव पेरावयास दिलेले बीही घालवून बसतो. सर्वच जण आपापल्या कुवतीप्रमाणे चांगले पीक काढण्याचा प्रयत्न करतो. पण जो प्रभू परमात्म्यास आवडतो त्याचे पीक चांगले येते. सतगुरूचा शिष्य अमरत्व देणारे प्रभुभक्तीचे बी पेरतो, त्यास प्रभुनामरूपी अमृतफल प्राप्त होते. यमरूपी उंदरांना प्रभू परमात्मा स्वतः मारून टाकतो. त्यामुळे प्रभुभक्तांची शेती चांगली येते व प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने त्याच्या शेतीतून अन्नाच्या राशी उत्पन्न होतात. ज्याने प्रभू परमात्मारूपी सतगुरूचे स्मरण केले, त्याच्या सर्व चिंता, सर्व शंका नष्ट होतात. नानक सांगतात, जो प्रभुनामाचे स्मरण करतो, तो स्वतः तर भवसागर तरून जातोच एवढेच नव्हे तर साऱ्या जगास तारून नेतो. ॥१॥

॥ म० ४ ॥

सारा दिनु लालचि अटिआ मनमुखि होरे गला ॥
राती ऊघै दबिआ नवे सोत सभि ढिला ॥
मनमुखा दै सिरि जोरा अमरु है नित देवहि भला ॥
जोरा दा आखिआ पुरख कमावदे से अपवित अमेध खला ॥
कामि विआपे कुसुध तर से जोरा पुछि चला ॥
सतिगुर कै आखिऐ जो चलै सो सत पुरखु भल भला ॥
जोरा पुरख सभि आपि अपाइअनु हरि खेल सभि खिला ॥
सभ तेरी बणत बणावणी नानक भल भला ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०४)

शब्दार्थ : लालचि – लालसा; अटिआ – फसलेला; होरे – अन्य; गला – गोष्ट; ऊघै – झोपेत; नवे सोत – नऊ द्वारे; जोरा – स्त्रिया, पत्नी; अमरु – आज्ञा; आखिआ – आदेश, सांगणे; अपवित – अपवित्र; अमेध – अशुद्ध, मलीन; खला – दुष्ट; कुसुध – खोटा; बणत – रचना, योजना; बणावणी – बनवणे, निर्माण करणे. ॥२॥

भावार्थ : ॥म० ४॥ स्वेच्छाचारी जीव प्रभुभक्ती करण्याऐवजी लोभाविष्ट होऊन अन्य गोष्टीतच दिवसभर कष्टत राहतो; अखेर रात्री त्याची नऊही गात्रे शिथिल होऊन तो झोपून जातो. स्वेच्छाचारी जीव चारित्र्यहीन स्त्रियांच्या नादी लागून त्यांचा गुलाम बनतो. त्यांना प्रसन्न करण्यासाठी त्यांना चांगल्यात चांगल्या वस्तूंचा उपहार देतो. चारित्र्यहीन स्त्रियांच्या सांगण्याप्रमाणे वागणारा पुरुष अशुद्ध, अपवित्र व दुष्ट होतो. असे लोक कामविकारांच्या आहारी जाऊन चारित्र्यहीन स्त्रियांच्या सांगण्याप्रमाणे वागतात. जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो, तो सर्वोत्तम पुरुष होय. हे परमेश्वर! स्त्री-पुरुष सारे काही तूच

खंड २ [३९६]

उत्पन्न केलेस. हा सारा तुझाच खेळ आहे. ही सारी सृष्टी तूच उत्पन्न केली आहेस. जे काही तू करतोस ते सारे चांगलेच असते. ॥२॥

॥पउडी ॥ तू वेपरवाहु अथाहु है अतुलु किउ तुलीऐ ॥
से वडभागी जि तुधु धिआइदे जिन सतिगुरु मिलीऐ ॥
सतिगुर की बाणी सति सरुपु है गुरबाणी बणीऐ ॥
सतिगुर की रीसै होरि कचु पिचु बोलदे से कूड़िआर कूड़े झड़ि पड़ीऐ ॥
ओन्हा अंदरि होरु मुखि होरु है बिखु माइआ नो झखि मरदे कड़ीऐ ॥९॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०४)

शब्दार्थ : वेपरवाहु – निश्चित; अथाहु – अथांग; सरुपु – स्वरूप; रिसै – बरोबरी; कचु – कच्ची, अपरिपक्व; झड़ि पड़ीऐ – नष्ट होतात; ओन्हा – त्यांच्या.

भावार्थ : ॥पउडी ॥ हे प्रभो! तू निश्चित आहेस, अथांग आहेस, अतुलनीय आहेस. तुझी अन्य कोणाशी तुलना करणे शक्य तरी आहे का? ज्यांना सतगुरू प्राप्त झाला, जे सदैव तुझेच स्मरण करतात, ते भाग्यवान होत, सतगुरूची वाणी ही सत्यस्वरूप असते. सतगुरूच्या उपदेशाने जीवन सुंदर होते. जीवनाची घडण चांगली होती. काही लोक सतगुरूचे सोंग घेऊन काहीही खोट्यानाट्या गोष्टी सांगतात पण त्यांचे हे सोंग लवकरच उघडे पडते. त्यांच्या मनात असत्य, मुखात असत्य असते. त्यांचे सारे आचरण मोहमायेच्या विषाने भरलेले असते व त्यांचा शेवटही असत्यातच होतो. ॥९॥

॥ सलोक म० ४ ॥

सतिगुर की सेवा निरमली निरमल जनु हेइ सु सेवा घाले ॥
जिन अंदरि कपटू बिकारु झूठु ओइ आपे सचै वखि कढे जजमाले ॥
सचिआर सिख बहि सतिगुर पासि घालनि कूड़िआर न लभनी कितै थाइ भाले ॥
जिना सतिगुर का आखिआ सुखावै नाही तिना मुह भलरे फिरहि दयि गाले ॥
जिन अंदरि प्रीति नही हरि केरी से किचरकु वेराईअनि मनमुख बेताले ॥
सतिगुर नो मिलै सु आपणा मनु थाए रखै ओहु आपि वरतै आपणी वथु नाले ॥
जन नानक इकना गुरु मेलि सुखु देवै इकि आपे वखि कढै ठगवाले ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०४)

शब्दार्थ : घाले – परिश्रम; वखि कढे – वेचून काढतो; जजमाले – कुष्ठरोगी; सचिआर – सत्याचारी; कितै – कोठेही; किचरकु – कुठपर्यंत, किती वेळ; वेराईअनि – धीर देणे; वथु – वस्तू.

भावार्थ : सतगुरूची सेवा हे पवित्र कार्य आहे. ज्याचे अंतःकरण पवित्र आहे, तोच सतगुरूची सेवा करतो. ज्यांच्या मनात कपट आहे, विकार आहेत, असत्य आहे अशा लोकांना प्रभू परमात्म्याने कुष्ठ रोग्यांप्रमाणे अगोदरच वेचून बाजूला काढले आहे. सत्याचारी शिष्य सतगुरूपाशी बसून प्रभुप्राप्तीसाठी साधना करतात. त्या ठिकाणी असत्याचारी शोधूनही सापडत नाही. त्यांना तेथे स्थान प्राप्त होत नाही. ज्यांना सतगुरूचा उपदेश आवडत नाही. असे लोक वरपांगी कितीही चांगले दिसले तरी ते प्रभू परमात्म्याकडून दूर लोटले गेल्याने दुःखी होऊन फिरत राहतात व अखेर सडून मरतात. त्यांच्या मनात प्रभू

खंड २ [३९७]

परमात्म्याबद्दल प्रेम नाही, भक्तिभाव नाही. हे स्वेच्छाचारी वेताळापासून किती काळ धीर धरू शकतील. ज्यास सतगुरू प्राप्त होतो, तोच आपले मन स्थिर ठेवू शकतो. तो प्रभुनामाची संपत्ती जमा करतो व त्यावरच आपला उदरनिर्वाह करतो. अशा लोकांना सतगुरू प्रभुप्राप्तीचे सुख प्राप्त करून देतो तर दुष्ट, कपटी लोकांना वेचून दूर करतो. ॥१॥

॥ म० ४ ॥

जिना अंदरि नामु निधानु हरि तिन के काज दयि आदे रासि ॥
 तिन चूकी मुहताजी लोकन की हरि प्रभु अंगु करि बैठा पासि ॥
 जां करता वलि ता सभु को वलि सभि दरसनु देखि करहि साबासि ॥
 साहु पातिसाहु सभु हरि का कीआ सभि जन कउ आइ करहि रहरासि ॥
 गुर पूरे की वडी वडिआई हरि वडा सेवि अतुलु सुखु पाइआ ॥
 गुरि पूरे दानु दीआ हरि निहचलु नित बखसे चडै सवाइआ ॥
 कोई निंदकु वडिआई देखि न सकै सो करतै आपि पचाइआ ॥
 जनु नानक गुण बोलै करते के भगता नो सदा रखदा आइआ ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३०५)

शब्दार्थ : निधानु – निधी, खजीना; चूकी – चुकली, दूर झाली; मुहताजी – अधीनता, परवशता; वलि – पक्ष, सहाय्य; रहरासि – जयजयकार (प्रार्थना); चडै सवाइआ – वाढत राहते; पचाइआ – जाळून टाकले. ॥२॥

भावार्थ : ॥म० ४॥ ज्यांच्या अंतःकरणात प्रभुनामाचे भांडार आहे, त्यांची सर्व कार्ये प्रभू सफल करतो, त्याला अन्य कोणाची विनवणी करावी लागत नाही. कारण प्रभू परमात्मा स्वतः त्याचा अंगीकार करून स्वतः त्याच्या जवळ वास करतो. ज्याला प्रभू परमात्मा जवळ करतो, त्याच्याकडे सगळे लोक येतात. त्याचे दर्शन करतात व त्याची प्रशंसा करतात. मग धनिक, सत्ताधीश, ज्यांना प्रभू परमात्म्यानेच निर्माण केले आहे, तेही अशा प्रभुसेवकापुढे विनम्र होऊन त्याची विनवणी करतात. ही सारी महती त्या महान प्रभू परमात्म्याची आहे. हरीचे दास हरीची सेवा करून अतुलनीय सुख प्राप्त करतात. पूर्णगुरु द्वारा प्रभूने आपल्या सेवकांना प्रभुनामाचे जे दान दिले आहे, ते अक्षय टिकणारे आहे. एवढेच नव्हे तर ते दिनप्रतिदिन वाढतच जाते. जे कोणी निंदक अशा प्रभुसेवकाची महानता सहन करू शकत नाहीत, त्यास प्रभू परमात्मा नष्ट करतो. दास नानक त्या कर्त्या प्रभू परमात्म्याचे गुणगाण गातो. तो प्रभू परमात्मा आपल्या भक्तांचे सदैव रक्षण करतो. ॥२॥

॥पउड़ी ॥ तू साहिबु अगम दइआलु है वड दाता दाणा ॥
 तुधु जेवडु मै होरु की दिसि न आवई तूहें सुघडु मेरै मनि भाणा ॥
 मोहु कुटंबु दिसि आवदा सभु चलणहारा आवण जाणा ॥
 जो बिनु सचे होरतु चितु लाइदे से कूड़िआर कूड़ा तिन माणा ॥
 नानक सचु धिआइ तू बिनु सचे पचि पचि मुए अजाणा ॥१०॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३०५)

शब्दार्थ : दाणा – ज्ञाता; सुघडु – सुडौल, सुंदर; चलणहारा – नश्वर.

भावार्थ : ॥पउड़ी॥ हे प्रभो! तू अगम्य आहेस, दयाळू आहेस. तू महान दाता आहेस, तू सर्वज्ञ आहेस, तुझ्या एवढा महान मला अन्य कोणीही दिसत नाही. तू सुंदर आहेस, तू मला आवडतोस. जीवाला वाटणारा कुटुंबाविषयीचा मोह हा नश्वर आहे. सारे जीव जन्मतात आणि मरतात. त्यामुळे जो त्या एकमेव अस्तित्वमान स्थिर प्रभू परमात्म्याशिवाय अन्यत्र आपले

चित्त लावतो तो असत्याचरणी असतो. त्याचा गर्व, त्याचा ताठाही असत्य असतो. नानक सांगतात, हे जीवा! तू सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे ध्यान कर. हे अडाणी जीवा! सत्याची कास धरली नाहीस तर तू असत्याच्या अग्नीत जळून जाशील. ॥१०॥

॥ सलोक म० ४ ॥

आगो दे सत भाउ न दिचै पिछो दे आखिआ कंमि न आवै ॥

अध विचि फिरै मनमुखु वेचारा गली किउ सुखु पावै ॥

जिसु अंदरि प्रीति नही सतिगुर की सु कूड़ी आवै कूड़ी जावै ॥

जे क्रिपा करे मेरा हरि प्रभु करता तां सतिगुरु पारब्रह्मु नदरी आवै ॥

ता अपिउ पीवै सबदु गुर केरा सभु काड़ा अंदेसा भरमु चुकावै ॥

सदा अनंदि रहै दिनु राती जन नानक अनदिनु हरि गुण गावै ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३०५)

शब्दार्थ : आगो दे – प्रथम, आगोदर; दिचै – देतो; पिछो – नंतर; अध – पाप, द्वैतभाव; नदरी आवै – दृष्टीस पडतो, दिसतो; अपिउ – अमृत; काडा – भय.

भावार्थ : हे जीवा! अगोदर जेव्हा गरज होती तेव्हा प्रभू परमात्म्यावर तू प्रेम केले नाहीस. भक्तिभाव दाखवला नाहीस नंतर हातची वेळ निघून गेल्यावर प्रभू परमात्म्याविषयी भक्तिभाव दाखवून काही उपयोग होत नाही. बिचारा स्वेच्छाचारी जीव अधांतरीच द्विधा अवस्थेत भटकत राहतो. त्याला केवळ शाब्दिक आधाराने सुख कसे प्राप्त होणार? ज्याच्या मनात सतगुरूविषयी प्रेम नाही, तो ह्या असत्यातच येतो व असत्यातच मरून जातो. अशा जीवावर जर प्रभू परमात्म्याची कृपा झाली, तर त्यास परब्रह्मस्वरूप दर्शन होते. सतगुरूकडून प्राप्त झालेले प्रभुनामरूपी अमृत प्राशन करून त्याच्या मनातील सारे भय, चिंता, भ्रम नष्ट होतात. दास नानक सांगतात, असा जीव प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करून आत्मिक आनंदात मग्न होऊन राहतो. ॥१॥

॥ म० ४ ॥ गुर सतिगुर का जो सिखु अखाए सु भलके उठि हरि नामु धिआवै ॥

उदमु करे भलके परभाती इसनानु करे अंघ्रित सरि नावै ॥

उपदेसि गुरु हरि हरि जपु जापै सभि किलविख पाप दोख लहि जावै ॥

फिरि चडै दिवसु गुरबाणी गावै बहदिआ उठदिआ हरि नामु धिआवै ॥

जो सासि गिरासि धिआए मेरा हरि हरि सो गुरसिखु गुरु मनि भावै ॥

जिस नो दइआलु होवै मेरा सुआमी तिसु गुरसिख गुरु उपदेसु सुणावै ॥

जनु नानकु धूड़ि मंगै तिसु गुरसिख की जो आपि जपै अवरह नामु जपावै ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०५)

शब्दार्थ : सिखु – शिष्य; अखाए – म्हणवतो; भलके – प्रातःकाली; अंघ्रितसरि – अमृत सरोवर; किलविख – किल्मिष; लहि जावै – नष्ट होते; धूड़ि – धूळ ॥२॥

भावार्थ : ॥म० ४॥ जो स्वतःस सतगुरूचा शिष्य म्हणवतो, तो भल्या पहाटे-रामप्रहरी उठून प्रभुनामाचे स्मरण करतो. तो भल्या पहाटे उठून निर्धारपूर्वक प्रभुनामरूपी अमृत सरोवरात स्नान करतो. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे प्रभुनामाचा जप केल्याने मनातील सारे किल्मिष, सारे दोष, पाप सारे काही नष्ट होते. असा जीव सूर्य माथ्यावर आल्यावरही प्रभू परमात्म्याचे

गुणगान गातो. अशाप्रकारे उठता, बसता श्वासागणिक, घासागणिक प्रभूचे स्मरण करतो. अशा रीतीने सदैव नामस्मरण करणारा शिष्य सतगुरूस प्रिय होतो. ज्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, अशा प्रभुसेवकास सतगुरूकडून उपदेश प्राप्त होतो. जो प्रभुसेवक स्वतः प्रभुनामाचा जप करतो व इतरासही प्रभुनामाचे स्मरण करण्यास प्रवृत्त करतो अशांच्या चरणरजाची नानक याचना करतात. ॥२॥

॥पउडी ॥ जो तुधु सचु धिआइदे से विरले थोडे ॥
जो मनि चिति इकु अराधदे तिन की बरकति खाहि असंख्य करोडे ॥
तुधु नो सभ धिआइदी से थाइ पए जो साहिब लोडे ॥
जो बिनु सतिगुर सेवे खादे खादे पैनदे से मुए मरि जंमे कोडे ॥
ओइ हाजरु मिठा बोलदे बाहरि विसु कढहि मुखि घोले ॥
मनि खोटे दयि विछोडे ॥११॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०६)

शब्दार्थ : अराधदे – आराधना करतात; बरकति – कमाई; खाहि – खातात; थाइ – स्थान; पए – प्राप्त करतात; लोडे – आवडतात; खादे – खातात; पैनदे – परिधान करतात; कोडे – कुष्ठरोगी; ओइ – ते; हाजरू – समक्ष; बाहरि – पाठीमागे; विसु – विष; कढहि – काढतात; विछोडे – सोडून दिले, टाकून दिले, दूर केले. ॥११॥

भावार्थ : ॥पउडी ॥ हे प्रभो! खरोखर अंतकरण:पूर्वक तुझे स्मरण करतात असे फारच थोडे जीव असतात. जो जीव अंतकरण:पूर्वक एकमेव प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो, त्याच्या आत्मिक कमाईने अनेक जीवांचे भरणपोषण होते. हे प्रभू सर्वच जीव तुझे स्मरण करतात पण जे तुला आवडतात त्यांनाच प्रभुद्वारी स्थान प्राप्त होते. जो सतगुरूचे स्मरण न करता खाण्या-पिण्यात, भौतिक सुखोपभोगात रममाण होतात, ते महारोगी वारंवार जन्ममरणाच्या यातना भोगतात. असे लोक तोंडावर गोड बोलतात पण पाठीमागे निंदेचे गरळ ओकतात. अशा दांभिक लोकांना प्रभू परमेश्वर दूर लोटतो. ॥११॥

॥ सलोक म० ४ ॥

मलु जूई भरिआ नीला काला खिधोलडा तिनि वेमुखि वेमुखै नो पाइआ ॥
पासि न देई कोई बहणि जगत महि गूह पडि सगवी मलु लाइ मनमुखु आइआ ॥
पराई जो निंदा चुगली नो वेमुखु करि कै भेजिआ ओथै भी मुहु काला दुहा वेमुखा दा कराइआ ॥
तड सुणिआ सभतु जगत विचि भाई वेमुखु सणै नफरै पउली पउदी फावा होइ कै उठि घरि आइआ ॥
अगै संगती कुडमी वेमुखु रलणा न मिलै ता वहुटी भतीजीं फिरि आणि घरि पाइआ ॥
हलतु पलतु दोवै गए नित भुखा कूके तिहाइआ ॥
धनु धनु सुआमी करता पुरखु है जिनि निआउ सचु बहि आपि कराइआ ॥
जो निदां करे सतिगुर पूरे की सो साचै मारि पचाइआ ॥
एहु अखरु तिनि आखिआ जिनि जगतु सभु उपाइआ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०६)

शब्दार्थ : मलु – मळ; जूई – उवा; खिधोलडा – गोधडी; वेमुख – विन्मुख; पासि – जवळ, आसपास; बहणि –

बसणे; सगवी – आणखी; दुहा – दोन्ही; तड – तात्काळ; सणै – सहित; पउली – जोडे; फावा – वेडापिसा; कुडमी – बंधुगण; रलणा – बसणे; वहुटी – पत्नी; निआउ – न्या.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याने झिडकारलेल्या स्वेच्छाचारी जीवाने आपली मळलेली व उवांनी भरलेली निळी काळी गोधडी आपल्या सारख्याच प्रभुविन्मुख जीवास दिली. त्यालाही आता जगात कोणीही आपल्या जवळपास फिरकू देत नाही. त्यामुळे स्वेच्छाचारी जीव परत त्याच मोहमायेच्या व विषयविकाराच्या घाणीत पडून अधिकच मलिन होतो. दुसऱ्याची निंदा व चुगली करावयास पाठवलेला स्वेच्छाचारी जीवही त्याच्याबरोबर आपलेही तोंड काळे करून बसला. आता तर साऱ्या जगाला कळून चुकले, की स्वेच्छाचारी व त्याचा नोकर यांना जोड्याने मार खावा लागला. अखेर तो वेडापिसा होऊन आपल्या घरी आला. त्यांना पुढे त्यांच्या मित्रपरिवार व नातेवाईक ह्यांच्यात स्थान मिळणे अशक्य झाले, तेव्हा पत्नीने घरी आणले. अशाप्रकारे स्वेच्छाचारी जीवांचे इहलोकीचे व परलोकातील जीवन व्यर्थ गेले. आता तो वासनेच्या भुकेने व मोहमायेच्या तृष्णेने व्यथित होऊन ओरडत बसला आहे. हे प्रभू परमात्म्या! हे सृष्टीच्या कर्त्यापुरुषा! तू धन्य आहेस. तू स्वतः विचारपूर्वक न्याय केला आहेस. जो पूर्ण सतगुरूची निंदा करतो, त्यास सत्यरूप परमात्मा मारून नष्ट करतो. ज्या प्रभू परमात्म्याने सर्व जग निर्माण केला त्यानेच ह्या न्यायाचे उच्चारण केले आहे. ॥१॥

॥ म० ४ ॥ साहिबु जिस का नंगा भुखा होवै तिस दा नफरु किथहु रजि खाए ॥

जि साहिब कै घरि वथु होवै सु नफरै हथि आवै अणहोदी किथहु पाए ॥

जिस दी सेवा कीती फिरि लेखा मंगीऐ सा सेवा अउखी होई ॥

नानक सेवा करहु हरि गुर सफल दरसन की फिरि लेखा मंगै न कोई ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०६)

शब्दार्थ : साहिबु – मालक, स्वामी; नफरु – नोकर; किथहु – कोठून; रजि – भरल्या पोटी; अणहोदी – नसलेली; अउखी – कठीण.

भावार्थ : ॥म० ४॥ ज्याचा मालकच नागडा व उपाशी आहे तो नोकराला काय देणार ? जर मालकाकडे काही असेल तरच तो नोकराला काही तरी देणार ना ? जे नाहीच ते कसे प्राप्त होणार ? ज्याची सेवा केल्याने प्रभू दरबारी हिशोब द्यावा लागणार असेल, तर अशी सेवा अंती दुःखदायकच होणार. नानक, सांगतात, जो जीव ईश्वरस्वरूप सतगुरूची सेवा करतो, त्यास प्रभू परमात्म्याचे प्रत्यक्ष दर्शन प्राप्त होते. मग त्याच्याकडे कोणीही केलेल्या कर्माचा हिशोब मागत नाही. ॥२॥

॥पउडी ॥ नानक वीचारहि संत जन चारि वेद कहंदे ॥

भगत मुखै ते बोलदे से वचन होवंदे ॥

प्रगट पहारा जापदा सभि लोक सुणंदे ॥

सुखु न पाइनि मुगध नर संत नालि खहंदे ॥

ओइ लोचनि ओन गुणै नो ओइ अहंकारी सडंदे ॥

ओइ विचारे किआ करहि जा भाग धुरि मंदे ॥

जो मारे तिनि पारब्रहमि से किसै न संदे ॥

वैरु करहि निरवैर नालि धरम निआइ पचंदे ॥

जो जो संति सरापिआ से फिरहि भवंदे ॥

पेडु मुंढाहूं कटिआ तिसु डाल सुकंदे ॥१२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०६)

शब्दार्थ : विचारहि – विचार करतात; कहंदे – सांगतात; बोलदे – बोलतात; पहारा – संसारात; जापदा – दिसते; सुणंदे – ऐकतात; मुगध – मूर्ख; खहंदे – भांडतात; मंदे – वाईट; सरापिआ – शापित; मुंढाहूं – मुळापासून; मुढाहू कटिआ – मुळापासून कापले; भवंदे – भटकणे ॥१२॥

भावार्थ : ॥पउड़ी ॥ नानक सांगतात, संतजनांचे हेच सांगणे आहे व चार वेदही हेच सांगतात, की प्रभू परमात्म्याचे खरे भक्त आपल्या मुखावाटे जे शब्द उच्चारतात ते वचन सत्यच असते. असे भक्त साऱ्या जगाच्या आदरास प्राप्त होतात. त्यांचे बोल सारेजण ऐकतात. जे मूर्ख संतसज्जनांशी वैर करतात त्यांना कधीही सुख लाभत नाही. अशी वासना असणारे लोक अहंकाराने जळत असतात. ते बिचारे तरी काय करणार. त्याच्या नशिबी पूर्वकर्माने तसेच लिहून ठेवलेले असते. ज्याला प्रभू परमात्म्याने आधीच मारले आहे त्यांचा जगात काहीही उपयोग नाही. जे संतजनांसारख्या निर्वैर पुरुषांशी वैर करतात ते नष्ट होतात. हाच धर्म आहे, हाच न्याय आहे. संतजनांनी ज्यांना ज्यांना शाप दिला ते असेच जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहतात. वृक्षाच्या मुळ्याच कापल्या तर त्या वृक्षाच्या फांद्याही वाळून जातात. ॥१२॥

॥ सलोक म० ४ ॥

अंतरि हरि गुरू धिआइदा वडी वडिआई ॥

तुसि दिती पूरै सतिगुरू घटै नाही इकु तिलु किसै दी घटाई ॥

सचु साहिबु सतिगुरू कै वलि है ता झरिख झरिख मरै सभ लोकाई ॥

निंदका के मुह काले करे हरि करतै आपि वधाई ॥

जिउ जिउ निंदक निंद करहि तिउ तिउ नित नित चडै सवाई ॥

जन नानक हरि आराधिआ तिनि पैरी आणि सभ पाई ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०७)

शब्दार्थ : तुसि – तुष्ट होऊन; दिती – दिली; घटै – कमी होणे; तिलु – तिळभर; वलि – पक्ष, बाजू; लोकाई – नष्ट होतात; वधाई – वाढवली; पैरी – पायाशी.

भावार्थ : सतगुरू अंतःकरणपूर्वक प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो. त्यामुळे प्रभू परमात्म्याने प्रसन्न होऊन त्यास महानता प्रदान केली आहे. कोणीही कितीही प्रयत्न केले, तरी त्यात कणभरही कमतरता येत नाही. सतगुरूच्या पाठीशी स्वतः प्रभू परमात्मा उभा असल्यामुळे सतगुरूला विरोध करणारे, त्याची निंदा करणारे जळत मरून जातात. प्रभू परमात्मा सतगुरूची निंदा करणाऱ्याचे तोंड काळे करतो व सतगुरूची महती वाढवतो. निंदक, सतगुरूची जितकी म्हणून निंदा करतात, त्याच्याहून कितीतरी पटीने सतगुरूची महती वाढतच जाते. नानक सांगतात, सतगुरूने प्रभू परमात्म्याची आराधना केल्यामुळे प्रभू परमात्म्याचे सारे जग त्याच्या पायी आणून ठेवले आहे. ॥१॥

॥ म० ४ ॥ सतिगुर सेती गणत जि रखै हलतु पलतु सभु तिस का गइआ ॥

नित झहीआ पाए झगू सुटे झखदा झखदा झडि पइआ ॥

नित उपाव करै माइआ धन कारणि अगला धनु भी उडि गइआ ॥

किआ ओहु खटे किआ ओहु खावै जिसु अंदरि सहसा दुखु पइआ ॥

खंड २ [४०२]

निरवैरै नालि जि वैरु रचाए सभु पापु जगतै का तिनि सिरि लइआ ॥
 ओसु अगै पिछैं ढोई नाही जिसु अंदरि निंदा मुहि अंबु पइआ ॥
 जे सुइने नो ओहु हथु पाए ता खेहू सेती रलि गइआ ॥
 जे गुर की सरणी फिरि ओहु आवै ता पिछले अउगण बखसि लइआ ॥
 जन नानक अनदिनु नामु धिआइआ हरि सिमरत किलविख पाप गइआ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०७)

शब्दार्थ : गणत – वैर; झहीआ – पिसाळलेला कुत्रा; झकु – भुंकणे; खटे – जमवणे; ढोई – आश्रय; मुहि – तोंडात, मुखात; अंबु – रोग; बखसि – क्षमा.

भावार्थ : ॥म. ४॥ जो सतगुरूची निंदा करतो त्याचे इहलोकीचे व परलोकीचे जिणे व्यर्थ होते. तो पिसाळलेल्या कुत्र्याप्रमाणे तोंडाने सतगुरूची निंदा करत भुंकून भुंकून मरून जातो. असा मनुष्य सदैव माया (धन) गोळा करण्यासाठी नाना उपाय करतो, पण त्याने आधी जमा केलेलेही धन संपून जाते. ज्याच्या अंतःकरणात चिंता व दुःख आहे तो काय कमावणार आणि काय खाणार? जो, ज्याच्या मनात वैरभाव जरा सुद्धा नाही अशा सतपुरुषाशी वैर करतो, तो साऱ्या जगातील पापाचा भार आपल्या माथी प्राप्त करतो. ज्याच्या मनात निंदेची आग भडकलेली आहे, त्याला इह-परलोकात कोठेही आसरा प्राप्त होत नाही. त्याची जीभ निंदेच्या रोगाने सडून जाते. अशाच्या हाती कोणी सोने दिले तरी त्याची मातीच होते. जो सतगुरूला शरण जातो त्याचे मागील सारे अपराध सतगुरू क्षमा करतो. दास नानक सांगतात, तो सदैव प्रभुनामाचे स्मरण करतो. प्रभू परमात्म्याच्या स्मरणाने त्याच्या मनातील किल्मिष, पाप सारे काही नष्ट होते. ॥२॥

॥पउड़ी ॥तू है सचा सचु तू सभ दू ऊपरि तू दीबाणु ॥
 जो तुधु सचु धिआइदे सचु सेवनि सचे तेरा माणु ॥
 ओना अंदरि सचु मुख उजले सचु बोलनि सचे तेरा ताणु ॥
 से भगत जिनी गुरमुखि सालाहिआ सचु सबदु नीसाणु ॥
 सचु जि सचे सेवदे तिन वारी सद कुरबाणु ॥१३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०७)

शब्दार्थ : दिबाणु – अधिकार; माणु – मान, सन्मान; ताणु – बळ; सालाहिआ – स्तुती; निसाणु – निशाणी, चिन्ह.

भावार्थ : ॥पउड़ी ॥ हे प्रभो! तू सदैव स्थिर व सत्य आहेस. साऱ्या जगावर तुझाच अधिकार आहे. जे तुझ्या सत्यस्वरूपाचे ध्यान करतात, ते सत्याची सेवा करतात. तूच त्यांचे सन्मान्य स्थान! ज्याच्या अंतःकरणात सत्यरूप प्रभूने वास केला, त्यांचे मुख उज्वल होते. ते नेहमी सत्यच बोलतात. सत्य हेच त्यांचे सामर्थ्य असते. जे सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभू परमात्म्याची स्तुती करतात, त्यांना प्रभुनामरूपी प्रसादचिन्ह प्राप्त होते. जे सत्यरूप प्रभू परमात्म्याची अंतःकरणपूर्वक सेवा करतात, त्यांच्यावर मी माझे सर्वस्व समर्पित करतो. ॥१३॥

॥ सलोक म० ४ ॥

धुरि मारे पूरै सतिगुरु सेई हुणि सतिगुरि मारे ॥
 जे मेलण नो बहुतेरा लोचीऐ न देई मिलण करतारे ॥
 सतसंगति ढोई ना लहनि विचि संगति गुरि वीचारे ॥

खंड २ [४०३]

कोई जाड़ मिलै हुणि ओना नो तिसु मारे जमु जंदारे ॥
 गुरि बाबै फिटके से फिटे गुरि अंगदि कीते कूड़िआरे ॥
 गुरि तीजी पीड़ी वीचारिआ किआ हथि एना वेचारे ॥
 गुरु चउथी पीड़ी टिकिआ तिनि निंदक दुसट सभि तारे ॥
 कोई पुतु सिखु सेवा करे सतिगुरु की तिसु कारज सभि सवारे ॥
 जो इछै सो फलु पाइसी पुतु धनु लखमी खड़ि मेले हरि निसतारे ॥
 सभि निधान सतिगुरु विचि जिसु अंदरि हरि उरधारे ॥
 सो पाए पूरा सतिगुरु जिसु लिखिआ लिखतु लिलारे ॥
 जनु नानकु मागै धूड़ि तिन जो गुरसिख मित पिआरे ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०८)

शब्दार्थ : धुरि – पूर्वीच; मेलण – मीलन; बहुतेरा – अनेक; लोचिऐ – इच्छितात; ढोई – आश्रय; फिटके – धिक्कारले; लिलारे – ललाटी.

भावार्थ : जे पहिल्या पूर्ण सतगुरु (श्रीगुरु नानकदेव) द्वारा धिक्कारले गेले आहेत ते आताच्या (सतगुरु अमरदास) द्वाराही धिक्कारले गेले. जरी त्यांनी सतगुरु प्राप्तीची कितीही इच्छा केली तरी प्रभू परमात्मा स्वतः तसे घडू देत नाही. सतगुरुच्या विचारानुसार अशा जीवाला संतसंगतीतही आसरा प्राप्त होत नाही. अशा जीवाशी जे कोणी संगत करील, तेही यमाकडून मारला जातात. बाबागुरुने (श्रीगुरु नानकदेव) झिडकारले त्यास श्रीगुरु अंगददेवांनी झिडकारले; तिसरे गुरु (श्रीगुरु अमरदास) यांनीही विचार केला की ह्यात त्या बिचाऱ्यांच्या हाती तरी काय आहे? अखेर चौथ्या गुरुने श्रीगुरु रामदास यांनी त्या निंदकाला त्या दुष्टांना सर्वांनाच भवसागर पार करून नेले. जो कोणी पुत्राप्रमाणे आपल्या सतगुरुची सेवा करील त्याची सर्व कार्ये सिद्धीस जातील. तो जी इच्छा करील ती फलद्रूप होईल. संतान, धन, संपत्ती सारेकाही त्यास प्रभुकृपेने प्राप्त होईल. प्रभू त्यास भवसागर पार करून नेईल. ज्या सतगुरुने आपल्या अंतःकरणात प्रभू परमात्म्यास धारण केले आहे, त्याच्या अंतरात सर्व गुणांचे भांडार आहे. ज्याच्या भाग्यात तसे लिहिले असेल त्यासच पूर्ण सतगुरु प्राप्त होतो. जो सतगुरुचा शिष्य प्रभूचा प्रिय मित्र आहे अशांच्या चरणधुळीची दास नानक याचना करतो. ॥१ ॥

॥ म० ४ ॥ जिन कउ आपि देइ वडिआई जगतु भी आपे आणि तिन कउ पैरी पाए ॥
 डरीऐ तां जे किछु आप दू कीचै सभु करता आपणी कला वधाए ॥
 देखहु भाई एहु अखाड़ा हरि प्रीतम सचे का जिनि आपणै जोरि सभि आणि निवाए ॥
 आपणिआ भगता को रख करे हरि सुआमी निंदका दुसटा के मुह काले कराए ॥
 सतिगुर की वडिआई नित चडै सवाई हरि कीरति भगति नित आपि कराए ॥
 अनदिसु नामु जपहु गुरसिखहु हरि करता सतिगुरु घरी वसाए ॥
 सतिगुर की बाणी सति सति करि जाणहु गुरसिखहु हरि करता आपि मुहहु कढाए ॥
 गुरसिखा के मुह उजले करे हरि पिआरा गुर का जैकारु संसारि सभतु कराए ॥
 जनु नानकु हरि का दासु है हरि दासन की हरि पैज रखाए ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०८)

शब्दार्थ : पैरी – पायी; कीचै – केले; वधाए – वाढवले; कला – सामर्थ्य; जोरि – जोर, शक्ती; निवाए – नमवले; कीरति – कीर्ती, यश; मुहहु कढाए – मुखाने बोलावियास लावतो.

भावार्थ : ॥म० ४॥ ज्यांना प्रभू परमात्मा स्वतः सन्मान देतो त्याचेपायी सारे जग लोटगण घालते. भीती तेव्हाच वाटावी जेव्हा प्रभू परमात्म्याची आज्ञा डावलून जीव स्वतः काही करू बघेल. सर्वत्र प्रभू परमात्म्याची शक्तीच कार्य करत असते. हे बंधू! हे जग प्रभू परमात्म्याचा आखाडा आहे. ज्यात त्याने सर्वांना आपल्या ताकदीने आपल्या पुढे वाकावयास लावले आहे. प्रभू परमात्मा आपल्या भक्ताचे रक्षण करतो व दुष्टांचे, निंदकाचे तोंडास काळे फासतो. सतगुरूची महती दिन-प्रतिदिन वाढतच जाते व प्रभू परमात्मा स्वतः सतगुरूकडून आपली सेवा करून घेतो. हे सतगुरूच्या शिष्यांनो! सदैव प्रभुनामाचा जप करा व त्या कर्त्यापुरुषास, त्या प्रभू परमात्म्यास आपल्या अंतःकरणास स्थापित करा. शिष्यहो! सतगुरूची वाणी ही सुद्धा सत्यच असते, हा दृढ विश्वास बाळगा; कारण प्रभू परमात्मा स्वतःच सतगुरूच्या मुखाने बोलत असतो. प्रिय प्रभू सतगुरूच्या शिष्यांचे मुख उज्वल करतो व त्याच्या माध्यमातून साऱ्या जगास सतगुरूचा जयजयकार करावयास लावतो. दास नानक प्रभू परमात्म्याचा दास आहे व प्रभू परमात्मा आपल्या दासाच्या प्रतिष्ठेचे रक्षण करतो. ॥२॥

॥ पउड़ी ॥ तू सचा साहिबु आपि है सचु साह हमारे ॥

सचु पूजी नामु द्रिडाइ प्रभ वणजारे थारे ॥

सचु सेवहि सचु वणंजि लैहि गुण कथह निरारे ॥

सेवक भाई से जन मिले गुर सबदि सवारे ॥

तू सचा साहिबु अलखु है गुरसबदि लखारे ॥१४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०८)

शब्दार्थ : पूजी – पुंजी, धन; थारे – तुझे; निरारे – निराळे; लखारे – ज्ञान होते.

भावार्थ : ॥पउड़ी॥ हे प्रभो! तूच खरा श्रीमंत सावकार आहेस. तूच माझा स्वामी आहेस. मी तुझ्या नामरूपी रत्नाची पुंजी घट्ट धरतो व प्रभुनामाचा व्यापार करतो. मी सत्यरूप प्रभूची सेवा करतो. सत्याचा व्यापार करतो. प्रभू परमात्म्याच्या निरनिराळ्या गुणांचे वर्णन करतो. जे कोणी सेवकभावाने, दास्यभक्तीने प्रभू परमात्म्याची सेवा करतात, ते शब्दगुरूच्या माध्यमातून भवसागर तरून जातात. हे सत्यरूप प्रभू परमात्मा वास्तविक तू अदृश्य आहेस परंतु शब्दगुरूच्या माध्यमातून तुझे दर्शन प्राप्त होते. ॥१४॥

॥ सलोक म० ४ ॥

जिसु अंदरि ताति पराई होवै तिस दा कदे न होवी भला ॥

ओस दै आखिऐ कोई न लागै नित ओजाडी पूकारे खला ॥

जिसु अंदरि चुगली चुगलो वजै कीता करतिआ ओस दा सभु गइआ ॥

नित चुगली करै अणहोदी पराई मुहु कढि न सकै ओस दा काला भइआ ॥

करम धरती सरीरु कलिजुग विचि जेहा को बीजे तेहा को खाए ॥

गला उपरि तपावसु न होई विसु खाधी ततकाल मरि जाए ॥

भाई वेखहु निआउ सचु करते का जेहा कोई करे तेहा कोई पाए ॥

जन नानक कउ सभ सोझी पाई हरि दर कीआ बाता आखि सुणाए ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०८)

शब्दार्थ : ताति – ईर्ष्या; तिस – त्याचे; कदे – कधीही; ओस – त्याचे; उजाडी – उजाड माळावर, जंगलात; चुगले

चुगल – खोर; वजै – ओळखला जातो; किता – केलेले; करतिआ – सत्कर्म; अणहोदी – खोटी; करम धरती – कर्मभूमी; तपावसु – न्याय, निर्णय, तपास; विसु – विष; वेखहु – पाहा; सोझी – समज, जाण;

भावार्थ : ज्याच्या अंतःकरणात दुसऱ्या विषयी ईर्ष्या आहे, त्याचे कधीही चांगले होत नाही. त्याचे कोणीही ऐकत नाही. त्याचे बोलणे म्हणजे अरण्यारुदन किंवा उजाड माळावरचे ओरडणे होय. जो चुगलखोर दुसऱ्यांच्या चुगल्या करतो, त्याचे तोंड काळे होते. तो कोणालाही आपले तोंड दाखवू शकत नाही. मानवी शरीर ही कर्मभूमी आहे. कलियुगात तो जसे पेरतो तसेच त्याला फळ प्राप्त होते. केवळ गप्पा मारून कार्य सिद्धीस जात नाही. विष खाल्ले तर तत्काळ मृत्यू येतो. हे बंधू! त्या प्रभू परमात्म्याचा न्याय पाहा. जो जसे कर्म करतो तसेच फळ त्याला मिळते. दास नानकला प्रभू परमात्म्याने सदबुद्धी दिली आहे. विचार करण्याची शक्ती दिली आहे त्यामुळे तो प्रभू परमात्म्याचे विचार सांगतो. ॥१॥

॥म० ४॥ होदै परतखि गुरु जो विछुडे तिन कड दरि ढोई नाही ॥
कोई जाए मिलै तिन निंदका मुह फिके थुक थुक मुहि पाही ॥
जो सतिगुरि फिटके से सभ जगति फिटके नित भभंल भूसे खाही ॥
जिन गुरु गोपिआ आपणा से लैदे ढहा फिराही ॥
तिन की भुख कदे न उतरै नित भुखा भुख कूकाही ॥
ओना दा आखिआ को ना सुणै नित हउलै हउलि मराही ॥
सतिगुर की वडिआई वेखि न सकनी ओन्हा अगै पिछै थाउ नाही ॥
जो सतिगुरि मारे तिन जाइ मिलहि रहदी खुहदी सभ पति गवाही ॥
ओइ अगै कुसटी गुर के फिटके जि ओसु मिलै तिसु कुसटु उठाही ॥
हरि तिन का दरसनु ना करहु जो दूजै भाइ चितु लाही ॥
धुरि करतै आपि लिखि पाइआ तिसु नालि किहु चारा नाही ॥
जन नानक नामु अराधि तू तिसु अपडि को न सकाही ॥
नावै की वडिआई वडी है नित सवाई चडै चड़ाही ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०८)

शब्दार्थ : होदे – होते; परतखि – प्रत्यक्ष; बिंछुडे – विभक्त; ढोई – आश्रय; फिटके – धिक्कारला जातो. भंभल – भटकत राहतो; गोपिआ – गुप्त ठेवले; लैदे – शोधत; कूकही – ओरडतो; ओना – त्याचे; आखिआ – बोलणे; हउले – चिंता; वेखि – पाहणे; ओन्हा – त्यांना; जाइ – जाऊन; रहदी खुहदी – उरली सुरली; पति – प्रतिष्ठा; गवाहि – घालतो; कुसटी – महारोगी; दूजैभाइ – द्वैतभाव; चारा – उपाय; अपडि – पोहोचणे;

भावार्थ : प्रत्यक्ष सतगुरू समोर असूनही जो मनाने प्रभू परमात्म्याच्या पासून दूर राहतो, त्यास त्याच्या दारी आश्रय प्राप्त होत नाही. अशा निंदकाशी जो मैत्री करतो त्याचेही तोंड कलंकित होते. लोक त्याच्या तोंडावर थुंकतात. सतगुरू ज्याचा धिक्कार करतात. त्याचा सारे जग धिक्कार करते. त्याला कोठेही आधार प्राप्त न झाल्याने तो मोहमायेत भटकत फिरतो. ज्यास गुरूने आसरा दिला नाही तो मायाजालात भटकत फिरतो. त्याची विषयविकारांची भूक कधीच तृप्त होत नाही व तो वासनेपोटी ओरडत राहतो. पण त्याच्या बोलण्याकडे कोणीही लक्ष देत नाही व तो चिंतेने भयभीत होऊन मरून जातो. तो सतगुरूला मिळत असलेले मोठेपण सहन करू शकत नाही, त्यास इह-परलोकी कोठेही स्थान प्राप्त होत नाही. ज्यास

सतगुरूने झिडकारले, त्याची संगत जो धरतो त्याची उरली सुरली इज्जतही मातीमोल होते. प्रभू ज्याचे तोंड सुद्धा पाहू इच्छित नाही, तो निंदक महारोग्याचे जिणे जगतो. जो त्याच्या संगतीत राहतो त्यासही त्या रोगाची लागण होते. जो आपले मन द्वैतभावात रमवतो, त्याचे तोंडही पाहू नये. ज्याच्या नशिबी प्रभू परमात्म्याने तसा लेख लिहिला असेल तर त्यातून तो सुटूच शकत नाही. हे दास नानक! ज्याच्यापर्यंत कोणीही पोहचू शकत नाही अशा प्रभू परमात्माचे तू नामस्मरण कर. प्रभुनामाची महती फार मोठी आहे व ती सदैव वाढतच राहते.॥२॥

॥म० ४॥ जि होंदै गुरु बहि टिकिआ तिसु जन की वडिआई वडी होई ॥
 तिसु कउ जगतु निविआ सभु पैरी पाइआ जसु वरतिआ लोई ॥
 तिस कउ खंड ब्रहमंड नमसकारु करहि जिस कै मसतकि हथु धरिआ गुरि पुरै सो पुरा होई ॥
 गुर की वडिआई नित चडै सवाई अपडि को न सकोई ॥
 जनु नानकु हरि करतै आपि बहि टिकिआ आपे पैज रखै प्रभु सोई ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०८)

शब्दार्थ : होंदै – जिवंत असताना; निविआ – नम्र; पैरी – पायी; वरतिआ – व्याप्त झाले, पसरले; अपडि – बरोबर करणे; टिकिआ – टिळा.

भावार्थ : सतगुरूने स्वतः जिवंत असताना ज्या शिष्यास टिळा लाऊन गुरुपदी स्थापित केले, त्याची महती थोर आहे. त्याच्या समोर सारे जग नम्र होते. सारे लोक त्याच्या पाया पडतात. त्याची महती साऱ्या जगात पसरते. ज्याच्या मस्तकी पूर्णगुरूने आपल्या वरदहस्त ठेवला तो पूर्णगुरू झाला. त्याला सारे विश्व वंदन करते. त्याची महती दिवसेंदिवस वाढतच जाते. त्याची कोणीही बरोबरी करू शकत नाही. दास नानक सांगतात, ज्याच्या कपाळी स्वतः प्रभू परमात्म्याने टिळा लावून त्यास गुरुपदी स्थापित केले, त्याच्या प्रतप्रतिष्ठेचे रक्षण ही तोच करतो. ॥३॥

॥पउडी ॥ काइआ कोटु अपारु है अंदरि हटनाले ॥
 गुरुमुखि सउदा जो करे हरि वसतु समाले ॥
 नामु निधानु हरि वणजीऐ हीरे परवाले ॥
 विणु काइआ जि होरथै धनु खोजदे से मूड बेताले ॥
 से उझडि भरमि भवाईअहि जिउ झाडु मिरगु भाले ॥१५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३०८)

शब्दार्थ : काइआ – काया, शरीर; कोट – किल्ला; हटनाले – इंद्रियरूपी बाजार; सउदा – खरेदी-विक्रीचा माल; समाल – संभाळतो; वणजीऐ – व्यापार करतो; परवाले – प्रवाळ; होरथै – अन्यत्र; खोजदे – शोध घेतात; उझडि – उजाड; झाडु – कस्तुरी;

भावार्थ : शरीर हा एक भक्कम किल्ला आहे. त्यात ज्ञानेंद्रियरूपी बाजार भरला आहे. जो जीव गुरू आज्ञेचे पालन करून त्या बाजारात व्यापार करतो तो प्रभुरूपी वस्तू संभाळून ठेवतो. अशा ह्या बाजारात प्रभुनामारूपी हिरे, प्रवाळाची खरेदी करावी. हे प्रभुरूपी धन शरीरातच आहे जो त्याचा बाहेर अन्यत्र शोध घेतो, तो अज्ञानी-मूढमती होय. असे करणे म्हणजे कस्तुरी मृगाने कस्तुरीच्या शोधात बाहेर हिंडण्यासारखेच झाले. ॥१५॥

॥ सलोक म० ४ ॥

जो निंदा करे सतिगुर पूरे की सु अउखा जग महि हाइआ ॥
नरक घोरु दुख खूह है ओथै पकड़ि ओहु ढोइआ ॥
कूक पुकार को न सुणे ओहु अउखा होइ होइ रोइआ ॥
ओनि हलतु पलतु सभु गवाइआ लाहा मूलु सभु खोइआ ॥
ओहु तेली संदा बलदु करि नित भलके उठि प्रभि जोइआ ॥
हरि वेखै सुणै तिन सभु किछु तिटू किछु गुझा न होईआ ॥
जैसा बीजे सो लुणै जेहा पुरबि किनै बोइआ ॥
जिसु क्रिपा करे प्रभु आपणी तिसु सतिगुर के चरण धोइआ ॥
गुर सतिगुर पिछै तरि गाइआ जिउ लोहा काठ संगोइआ ॥
जन नानक नामु धिआइ तू जपि हरि हरि नामि सुखु होइआ ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३०९)

शब्दार्थ : ओखा – दुःखी; कूक पुकार – ; ढोइआ – आणले; उनि – त्याने; मूल – असल; खोइआ – हरवला; बलद – बैल; जोतिआ – जुंपला.॥१॥

भावार्थ : जो पूर्ण सतगुरुची निंदा करतो, तो जीवनभर दुःख भोगतो. अशा निंदकाला घोर नरकात फेकले जाते. त्याने कितीही आरडाओरडा केला तरी त्याकडे कोणीही लक्ष देत नाही. तो दुःखी होऊन रडत बसतो. तो इहलोक व परलोक गमावून बसतो. लाभही जातो व भांडवलही गमावून बसतो. तेल्याच्या बैलासारखा संसारचक्रात फिरत राहतो. प्रभू परमात्मा सर्व काही पाहतो, ऐकतो, त्याच्यापासून काहीही गुप्त राहत नाही. जीवाने पूर्वजन्मी जे पेरले त्याची फळे तो ह्या जन्मी भोगतो. ज्याच्यावर प्रभू परमात्मा स्वतः कृपा करतो तोच सतगुरुच्या चरणी लागून त्याची सेवा करतो. जसे लाकडाच्या संगतीने लोखंड तरंगते तसे सतगुरुच्या संगतीने तो भवसागर तरून जातो. दास नानक सांगतात, हे जीवा! तू प्रभुनामाचे स्मरण कर, प्रभुनामाच्या स्मरणाने सुख प्राप्त होते. ॥१॥

॥ म० ४ ॥ वडभागीआ सोहागणी जिना गुरमुखि मिलिआ हरि राइ ॥

अंतर जोति प्रगासीआ नानक नामि समाइ ॥२॥

॥पउड़ी ॥ इहु सरीरु सभु धरमु है जिसु अंदरि सचे की विचि जोति ॥

गुहज रतन विचि लुकि रहे कोई गुरमुखि सेवकु कढै खोति ॥

सभु आतम रामु पछाणिआ तां इकु रविआ इकु ओति पोति ॥

इकु देखिआ इकु मंनिआ इको सुणिआ स्रवण सरोति ॥

जन नानक नामु सलाहि तू सचु सचे मेवा तेरी होति ॥१६॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३०९)

शब्दार्थ : इह – संपूर्ण शरीर साधनेपोटी आहे; जिन्हा – ज्याना; अन्तर जोति – ज्ञानाची ज्योति; नामि समाइ – नामात समावली; विच – हृदयामध्ये; गुहज रतन – लपलेले गुण, गुप्त गुण; ओत प्रोत – एक रूप झालेले; मनिआ – मानले.॥१६॥

भावार्थ : ॥म० ४॥ ज्यांना सतगुरुकृपेने प्रभुपती प्राप्त झाला त्या जीव स्त्रिया भाग्यवान होत. त्यांच्या अंतःकरणात

परमात्म्याची परमज्योत प्रकाशमान होते व त्यांची जीवनज्योत प्रभूच्या परमज्योतीशी एकरूप होते. ॥२॥पउडी॥ हे शरीर धर्मभूमी आहे, त्यात प्रभू परमात्म्याची ज्योत गुप्तरूपाने वास करते. त्यात प्रभुनामरूपी रत्नांचे भांडारही लपलेले आहे. कोणी विरळा सेवक सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून तो खजिना प्राप्त करतो. जेव्हा सेवकास आपल्या अंतःकरणातच असलेल्या आत्मारामाचा शोध लागतो, तेव्हा तो त्याच्याशी संपूर्णपणे एकरूप होऊन त्यात रममाण होऊन जातो. असा सेवक सर्वत्र एकमेव प्रभू परमात्म्यासच पाहतो. त्याच्याच आधारे आपले जीवन व्यतीत करतो. त्याचे कानही केवळ प्रभुनामच श्रवण करतात. दास नानक सांगतात, हे जीवा! तू त्या सत्यरूप प्रभू परमात्म्याची स्तुती कर म्हणजे प्रभू दरबारी तुझ्या सेवेचा स्वीकार केला जाईल. ॥१६॥

॥ सलोक म० ४ ॥

सभि रस तिन कै रिदै हहि जिना हरि वसिआ मन माहि ॥

हरि दरगहि ते मुख उजले तिन कउ सभि देखण जाहि ॥

जिन निरभउ नामु धिआइआ तिन कउ भउ कोई नाहि ॥

हरि उतमु तिनी सरेविआ जिन कउ धुरि लिखिआ आहि ॥

ते हरि दरगहि पैनाइअहि जिन हरि वुठा मन माहि ॥

ओइ आपि तरे सभ कुटंब सिउ तिन पिछै सभु जगतु छडाहि ॥

जन नानक कउ हरि मेलि जन तिन वेखि वेखि हम जीवाहि ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३१०)

शब्दार्थ : रिदै – हृदयात; हरि – आहेत; सरेविआ – सेवा केली, स्मरण केले; पैनाइ अहि – सन्मानित होतो; वूठा – वास करतो; भउ – भय, भीती.॥१॥

भावार्थ : ज्याच्या हृदयात प्रभू परमात्मा वास करतो, त्याच्या हृदयात सृष्टीतील सारे रस-आनंदही वास करतात. प्रभुदरबारात तो उजळ माथ्याने प्रवेश प्राप्त करतो. त्याचे दर्शन घेण्यास सगळे लोक धाव घेतात. जो निर्भय प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करतो त्यास कशाचेही भय उरत नाही. ज्याच्या भाग्यात पूर्वीच तसे लिहिले आहे तोच उत्तम प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो. ज्याच्या हृदयात प्रभू परमात्मा वास करतो, त्याचा प्रभुदरबारात सन्मान केला जातो. असा प्रभुसेवक स्वतः भवसागर पार करून जातोच पण त्याच्या बरोबर त्याचा सारा परिवारही भवसागर पार करतो. त्याच्या संगतीने सारा संसारही मायेच्या मोहपाशातून मुक्त होतो. नानक म्हणतात, हे प्रभो! मलाही अशा सेवकांची संगत लाभू दे म्हणजे माझेही जीवन सफल होईल. ॥१॥

॥म० ४॥ सा धरती भई हरीआवली जिथै मेरा सतिगुरु बैठा आइ ॥

से जंत भए हरीआवले जिनी मेरा सतिगुरु देखिआ जाइ ॥

धनु धंनु पिता धनु धंनु कुलु धनु धनु सु जननी जिनि गुरु जणिआ माइ ॥

धनु धंनु गुरु जिनि नामु अराधिआ आपि तरिआ जिनी डिठा तिना लए छडाइ ॥

हरि सतिगुरु मेलहु दइआ करि जनु नानकु धोवै पाइ ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३१०)

शब्दार्थ : सा – ही; जंत – जीव; जणिआ – जन्म दिला; डिठा – पाहिले; केती – किती लोक.॥२॥

भावार्थ : ॥म० ४॥ जेथे माझा सतगुरु स्थान ग्रहण करतो ती भूमी हिरवीगार व टवटवीत दिसते. जे जीव माझ्या सतगुरूचे

दर्शन करण्यास जातात तेही प्रसन्नचित्त होतात. प्रमुदित होतात. ती माता, तो पिता धन्य होय, ते कुल धन्य होय. ती माता धन्य होय जिच्या पोटी सतगुरूने जन्म घेतला. तो गुरू धन्य होय जो प्रभुनामाची आराधना करून स्वतः भवसागर तरून गेला व ज्यांनी त्याचे दर्शन घेतले त्यांनाही त्याने मोहमायेपासून, विकारवासनेपासून मुक्त केले. नानक म्हणतात, हे प्रभो! माझ्यावर दया कर मला असा सतगुरू भेटव. दास नानक त्याचे पाय धुवील. ॥२॥

॥ पउडी ॥ सचु सचा सतिगुरु अमरु है जिसु अंदरि हरि उरि धारिआ ॥

सचु सचा सतिगुरु पुरखु है जिनि कामु क्रोधु बिखु मारिआ ॥

जा डिठा पूरा सतिगुरु तां अंदरहु मनु साधरिआ ॥

बलिहारी गुर आपणे सदा सदा घुमि वारिआ ॥

गुरमुखि जिता मनमुखि हारिआ ॥१७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१०)

शब्दार्थ : तां – त्याच्या; साधरिआ – मुक्त झाला; घुमि वारिआ – समर्पित होतो; जिता – विजयी होतो; हारिआ – पराभूत होतो. ॥१७॥

भावार्थ : ॥पउडी॥ ज्याने आपल्या हृदयात प्रभू परमात्मा धारण केला आहे तो सतगुरू सत्यशील व अविनाशी आहे. ज्याने कामक्रोध विषयवासना मारून टाकल्या आहेत तो सतगुरू सत स्वरूप अविनाशी प्रभू परमात्माचेच रूप आहे. ज्याने अशा सतगुरूचे दर्शन घेतले तो मनोमन मुक्त झाला. मी माझ्या सतगुरूवरून माझे जीव ओवाळून टाकतो. त्याचे पायी मी माझे सर्वस्व सदैव समर्पित करतो. ज्याने सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केले त्याचे जीवन सफल झाले, जो स्वेच्छाचारी झाला त्याचे जीवन व्यर्थ गेले. ॥१७॥

॥ सलोक म० ४ ॥

करि किरपा सतिगुरु मेलिओनु मुखि गुरमुखि नामु धिआइसी ॥

सो करे जि सतिगुर भावसी गुरु पूरा घरी वसाइसी ॥

जिन अंदरि नामु निधानु है तिन का भउ सभु गवाइसी ॥

जिन रखण कउ हरि आपि होइ होर केती झरि झरि जाइसी ॥

जन नानक नामु धिआइ तू हरि हलति पलति छोडाइसी ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१०)

शब्दार्थ : मेलिओनु – भेटवला; भावसी – आवडते; घरी – हृदयात; गवाइसी – दूर करतो; रखण – रक्षक; केती – कितीतरी; छोडाइसी – सोडवतो.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याने ज्याच्यावर कृपा केली व ज्यास सतगुरू प्राप्त करून दिला असा प्रभुसेवक सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभुनामाचे ध्यान करतो. जे सतगुरूस आवडेल, तेच तो करतो. पूर्णगुरू त्याच्या अंतःकरणात वास करतो. ज्याच्या हृदयात प्रभुनामाचे भांडार आहे. त्याचे सारे भय नष्ट होते. ज्याचा रक्षक प्रभू परमात्मा स्वतः आहे. त्यास इजा पोहोविण्याचा प्रयत्न करणारे अनेक लोक तसा प्रयत्न करता करता स्वतः नष्ट झाले. दास नानक सांगतात, हे जीवा! तू प्रभुनामाचे स्मरण कर. तो प्रभू परमात्मा तुझी इह-परलोकपासून मुक्तता करील. ॥१॥

॥म. ४॥ गुरसिखा कै मनि भावदी गुर सतिगुर की वडिआई ॥

हरि राखहु पैज सतिगुरू की नित चडै सवाई ॥

खंड २ [४१०]

गुर सतिगुरु कै मनि पारब्रहमु है पारब्रहमु छडाई ॥
 गुर सतिगुर ताणु दीबाणु हरि तिनि सभ आणि निवाई ॥
 जिनी डिठा मेरा सतिगुरु भाउ करि तिन के सभि पाप गवाई ॥
 हरि दरगह ते मुख उजले बहु सोभा पाई ॥
 जनु नानकु मंगै धूड़ि तिन जो गुर के सिख मेरे भाई ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१०)

शब्दार्थ : भावदी – आवडते; दीबाणु – आधार; डिठा – दर्शन; सलाह – स्तुती.

भावार्थ : ॥म. ४ ॥ सतगुरूच्या शिष्याला सतगुरूचा महिमा प्रिय वाटतो. प्रभू परमात्मा स्वतः सतगुरूच्या प्रतिष्ठेचे रक्षण करतो व तो सन्मान, ती प्रतिष्ठा सतत वाढतच राहते. सतगुरूच्या हृदयात परब्रह्म परमात्मा वास करतो व तोच परब्रह्म परमात्मा त्यास मुक्त करतो. प्रभू परमात्मा हेच सतगुरूचे बळ आहे. तोच त्याचा आधार आहे. तोच साऱ्या लोकांना त्याच्या पुढे नम्र व्हावयास लावतो. ज्यांनी माझ्या सतगुरूचे भक्तिभावाने श्रद्धापूर्वक दर्शन घेतले त्यांची सर्व पापे नष्ट होतात. तो उजळ मुखाने प्रभू दरबारात प्रवेश करतो व तेथे तो शोभून दिसतो. नानक सांगतात, अशा सतगुरूचा जो शिष्य आहे, त्या माझा बांधवाच्या चरणधुळीची मी याचना करतो. ॥२ ॥

॥पउडी ॥ हउ आखि सलाही सिफति सचु सचु सचे की वडिआई ॥
 सालाही सचु सलाह सचु सचु कीमति किनै न पाई ॥
 सचु सचा रसु जिनी चखिआ से त्रिपति रहे आघाई ॥
 इहु हरि रसु सेई जाणदे जिउ गूंगै मिठिआई खाई ॥
 गुरि पूरै हरि प्रभु सेविआ मनि वजी वाधाई ॥१८ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१०)

शब्दार्थ : सेई – तेच; गुंगै – मुका; वजीवाधाइ – आनंदित होतो;

भावार्थ : ॥पउडी ॥ सत्यरूप प्रभू परमात्म्याची महती फार थोर आहे. मी त्याची स्तुती करतो. त्याचे गुणगान करतो. पण सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे पूर्ण वर्णन कोणीही करू शकत नाही. ज्यांनी प्रभुनामाची गोडी चाखली तो तृप्त होतो, पूर्ण समाधान प्राप्त करतो. ज्या प्रमाणे मुका माणूस त्यास प्राप्त झालेल्या आनंदाचे शब्दात वर्णन करू शकत नाही, त्याचप्रमाणे ज्याने प्रभू परमात्मा प्राप्त केला आहे. तो त्याचे वर्णन करू शकत नाही. कारण प्रभुप्राप्ती ही अनुभूतीची गोष्ट आहे. असा प्रभुसेवक सदैव प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करित आनंदात निमग्न असतो. ॥१८ ॥

॥ सलोक म० ४ ॥

जिना अंदरि उमरथल सेई जाणनि सूलीआ ॥
 हरि जाणहि सेई बिरहु हउ तिन विटहु सद घुमि घोलीआ ॥
 हरि मेलहु सजणु पुरखु मेरा सिरु तिन विटहु तल रोलीआ ॥
 जो सिख गुर कार कमावहि हउ गुलमु तिना का गोलीआ ॥
 हरि रंगि चल्लै जो रते तिन भिनी हरि रंगि चोलीआ ॥
 करि किरपा नानक मेलि गुर पहि सिरु वेचिआ मोलीआ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३११)

खंड २ [४११]

शब्दार्थ : उमरथल – फोड; सूलीआ – दुःख, वेदना; बिरहु – विरह; विटहु – त्याच्यावर; घुमि घोलीआ – समर्पित होतो; गोलिआ – दासांचा दास; चलुलै – गडद; भिनी – भिजलेली; तल रोलिआ – चरणी समर्पित होतो; गुलमु – दास;

भावार्थ : ज्याच्या अंगावर फोड उठले आहेत, त्यालाच त्याची पीडा कळते. त्याचप्रमाणे ज्यांना प्रभू परमात्म्याचा वियोग झाला आहे, त्यासच प्रभू विरहाच्या यातना कळतात. प्रभू विरहामुळे ज्यांचे मन व्याकूळ झाले आहे त्यांच्यावर मी माझा जीव ओवाळून टाकतो. हे प्रभो! मला अशा संतसज्जनांची भेट घडव, ज्यांच्या चरणी मी माझे मस्तक नम्र करीन. जो शिष्य आपल्या सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो, त्याचा मी दासानुसाद आहे. ज्याचे मन प्रभूप्रेमात रंगून गेले आहे. त्याचा देहही प्रभूरंगाने रंगून जातो. नानक म्हणतात, हे प्रभो! मला सतगुरू भेटव. त्याच्या चरणी मी प्रेमरूपी मोल मोजून माझे मस्तक अर्पण करीन. ॥१॥

॥ म० ४ ॥ अउगणी भरिआ सरीरु है किउ संतहु निरमलु होइ ॥
गुरुमुखि गुण वेहाझीअहि मलु हउमै कढै धोइ ॥
सचु वणंजहि रंग सिउ सचु सउदा होइ ॥
तोटा मूलि न आवई लाहा हरि भावै सोइ ॥
नानक तिन सचु वणंजिआ जिना धुरि लिखिआ परापति होइ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३११)

शब्दार्थ : वेहाझीअहि – विकत घेतो; रंग – प्रेम; लाहा – लाभ; लाहा – लाभ.

भावार्थ : ॥म. ४॥ हे संतजन हो माझे हे शरीर अवगुणांनी भरलेले आहे, ते निर्मळ कसे होईल? संतजन सांगतात, सतगुरूला शरण गेल्याने, त्याच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्याने सतगुण प्राप्त होतात व अवगुणांचा मळ, अहंकाराचा मळ धुवून काढला जातो. सत्यरूप प्रभू परमात्म्यास प्रेमभक्तीचे मोल देऊन विकत घ्यावे. हाच खरा सौदा आहे. ह्या व्यापारात मुळीच तोटा येत नाही. अशा भक्तास प्रभू परमात्म्याच्या प्रेमाचा लाभ होतो. ज्यांच्या कर्मलेखात आधीच तसे लिहिले असेल, तोच हा सत्याचा व्यापार करतो. ॥२॥

॥पउडी ॥ सालाही सचु सालाहणा सचु सचा पुरखु निराले ॥
सचु सेवी सचु मनि वसै सचु सचा हरि रखवाले ॥
सचु सचा जिनी अराधिआ से जाइ रले सच नाले ॥
सचु सचा जिनी न सेविआ से मनमुख मूड बेताले ॥
ओह आलु पतालु मुहहु बोलदे जिउ पीतै मदि मतवाले ॥१९॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३११)

शब्दार्थ : सालाही – स्तुती; सालाहणा – स्तुती योग्य; आलु पतालु – उलट सुलट, वायफट बोलणे; जिउ – ज्या प्रमाणे; पीतै – पिऊन; मतवाले – झिंगतात.

भावार्थ : ॥पउडी ॥ असे भक्त प्रभू परमात्म्याची स्तुतिगीते गातात. कारण तोच एकमेव स्तुती योग्य आहे. तो एकमेव सत्य व सर्वश्रेष्ठ पुरुष आहे. सत्यरूप प्रभू परमात्म्याची भक्ती केल्याने तो सत्यरूप प्रभू परमात्मा भक्ताच्या हृदयात वास करतो. तो सत्यरूप प्रभू भक्तांचे रक्षण करतो. ज्यांनी सत्यरूप प्रभू परमात्म्याची आराधना केली. ते सत्यरूपात विलीन झाले, प्रभू

परमात्म्याशी एकरूप झाले. जे प्रभू परमात्म्याची भक्ती करीत नाहीत. ते मूर्ख, स्वेच्छाचारी बेतालपणे वागतात. ते दारू पिऊन झिंगल्याप्रमाणे बरळत राहतात. ॥१९॥

॥ सलोक महल ३ ॥

गउडी रागि सुलखणी जे खसमै चिति करेइ ॥
भाणै चलै सतिगुरु कै ऐसा सीगारु करेइ ॥
सचा सबदु भतारु है सदा सदा रावेइ ॥
जिउ उबली मजीठै रंगु गहगहा तितु सचे नो जीउ देइ ॥
रंगि चलूलै अति रती सचे सिउ लगा नेहु ॥
कूडु ठगी गुझी ना रहै कूडु मुलंमा पलेटि धरेहु ॥
कूडी करनि वडाईआ कूडे सिउ लगा नेहु ॥
नानक सचा आपि है आपे नदरि करेइ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३११)

शब्दार्थ : सुलखणी – सुलक्षणी; खसमै – पतीचे, प्रभू परमात्म्याचे; चिति – चिंतन; करेइ – करते; भाणै – आज्ञेप्रमाणे; सीगारु – शृंगार; सचा सबदु – प्रभुनाम; भतारु – भ्रतार, पती; रावेइ – उपभोग घेते; उबले – उकळलेले; मजीठै – लाल रंग; गहगहा – अधिकच गडद होतो; तितु – त्याप्रमाणे; जिउ – मन; देइ – दे, अर्पण कर; अति रती – अनुरक्त; नेहु – स्नेह, प्रेम; कुडु – असत्य, पाप; गुझी – गुप्त; मुलंमा – मुलामा; पलेटि – झाकून; धरेहि – धरला, ठेवला.

भावार्थ : रागिणी गौरी (स्त्री जीव) तेव्हाच सुलक्षणी गणली जाते, जेव्हा ती आपल्या प्रभुपतीचे चिंतन करते व प्रभुरूपी सतगुरूच्या आज्ञेप्रमाणे आचरण करते. हाच तिचा खरा शृंगार होय. सत्यरूप प्रभुनाम हाच तिचा पती, त्याच्याशी ती सदैव रममाण होते. लाल रंग जितका उकळावा तितका तो अधिकाधिक गडद होत जातो. त्याचप्रमाणे प्रभुपतीस सर्वस्व समर्पण केलेला जीवात्मा प्रभूच्या प्रेमरंगात रंगून जातो. सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या प्रेमात जो जो रंगून जावे, तो तो प्रभुप्रेम अधिकच दृढ होत जाते. दांभिक माणसाने कितीही वरकणी प्रभुभक्तीचे सोंग आणले, तरी त्याच्या मनातील पाप, कपट फार काळ लपून राहत नाही, ते उघडे पडतेच. ज्याच्या मनात असत्याविषयी प्रेम आहे, त्याची प्रभुभक्ती ही खोटीच असते. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा स्वतः सत्य आहे व जर त्याची कृपा झाली तर जीवही सत्याचरणी होतो. ॥१॥

॥ म. ४ ॥ सतसंगति महि हरि उसतति है संगि साधू मिले पिआरिआ ॥

ओइ पुरख प्राणी धंनि जन हहि उपदेसु करहि परउपकारिआ ॥

हरि नामु द्विड़ावहि हरि नामु सुणावहि हरि नामे जगु निसतारिआ ॥

गुर वेखण कउ सभु कोई लोचै नवखंड जगति नमसकारिआ ॥

तुधु आपे आपु रखिआ सतिगुर विचि गुरु आपे तुधु सवारिआ ॥

तू आपे पूजहि पूज करावहि सतिगुर कउ सिरजणहारिआ ॥

कोई विछुडि जाइ सतिगुरु पासहु तिसु काला मुहु जमि मारिआ ॥

तिसु अगै पिछै ढोई नाही गुरसिखी मनि वीचारिआ ॥

सतिगुरु नो मिले सेई जन उबरे जिन हिरदै नामु समारिआ ॥

जन नानक के गुरसिख पुतहहु हरि जपिअहु हरि निसतारिआ ॥२॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३११)

शब्दार्थ : उसतति – स्तुती; हहि – आहेत; निसतारिआ – उद्धारले जातात; वेखण – दर्शन; लोचै – इच्छितात; सवारिआ – सुंदर केले; सिजणहारिआ – सृष्टी निर्माता, सृजन करणारा; विछुडि – वियुक्त; ढोई – आश्रय; उबरे – वाचतात, उद्धार होतो; समारिआ – स्मरण केले; पुतहहु – पुत्रांनो.

भावार्थ : ॥म. ४ ॥ संतसंगतीमध्ये प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करणे, प्रिय संतजनांच्या संगतीनेच शक्य होते. सर्व जीवांमध्ये तेच लोक धन्य होत जे सदैव परोपरकार करण्याचाच उपदेश करतात. ते इतरांच्या मनात प्रभुनाम दृढ करतात. प्रभुनाम ऐकवतात व प्रभुनामाच्या साहाय्याने साऱ्या जीवांचा (जगाचा) उद्धार करतात. अशा सतगुरूचे दर्शन व्हावे, असा सतगुरू प्राप्त व्हावा अशी सर्वांचीच इच्छा असते. साऱ्या नवखंड पृथ्वीतील सारे लोक अशा सत्पुरुषास नमस्कार करतात. हे प्रभू! अशा सत्पुरुषाच्या अंतःकरणात तूच वास करतोस. तुझ्यामुळेच असे सत्पुरुष शोभून दिसतात. हे सृजनहार प्रभो! तू स्वतः अशा सत्पुरुषाची पूजा करतोस व इतरांनाही त्यांची पूजा करण्याची प्रेरणा देतोस. जे सतगुरूस विमुख होतात ते काळाचे भक्ष्य होतात. गुरूच्या शिष्यांना माहित असते की अशा गुरुविन्मुख जीवांना कोठेही आधार मिळत नाही. ज्यांनी प्रभुनामाचे स्मरण केले त्यांना सतगुरू प्राप्त होतो व तो त्यांचा उद्धार करतो. दास नानक सांगतात, हे सतगुरूच्या पुत्रवत शिष्यांनो! तुम्ही सदैव प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करा. तोच प्रभू परमात्मा तुम्हास भवसागर तारून नेईल. ॥२ ॥

॥महला ३ ॥ हउमै जगतु भुलाइआ दुरमति बिखिआ बिकार ॥

सतिगुरु मिलै त नदरि होइ मनमुख अंध अंधिआर ॥

नानक आपे मेलि लए जिस नो सबदि लए पिआरु ॥३ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१२)

शब्दार्थ : हउमै – अहंकार; बिखिआ बिकार – विषयविकार.

भावार्थ : ॥महला ३ ॥ हे सारे जग मोहमायेत भुलून दुष्टबुद्धीने विषयविकारात अडकून पडले आहे. ज्यांना सतगुरू प्राप्त झाला त्यांच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते. स्वेच्छाचारी जीव अज्ञान, अंधकाराने, मोहमायेने अंध होतात. नानक सांगतात, ज्याचे मन प्रभुनामात रंगून गेले त्यास प्रभू परमात्मा आपल्यात एकरूप करून घेतो. ॥३ ॥

॥पउड़ी ॥ सचु सचे की सिफति सलाह है सो करे जिसु अंदरु भिजै ॥

जिनी इक मनि इकु अराधिआ तिन का कंधु न कबहू छिजै ॥

धनु धनु पुरख साबासि है जिन सचु रसना अंग्रितु पिजै ॥

सचु सचा जिन मनि भावदा से मनि सची दरगह लिजै ॥

धनु धनु जनमु सचिआरीआ मुख उजल सचु करिजै ॥२० ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१२)

शब्दार्थ : सिफति – स्तुती; सलाह – स्तुती; भिजै – प्रेमात एकरूप, भिजलेले; कंधु – शरीर; छिजै – झिजणे, क्षीण होणे; साबास – शाब्बास; पिजै – पिणे, प्राशन केले; भावदा – आवडले; सचिआरीआ – सत्याचरणी

भावार्थ : पउड़ी ॥ प्रभू परमात्म्याची स्तुती, प्रभू परमात्म्याचे गुणगान फक्त तेच करू शकतात, ज्यांचे हृदय प्रभुप्रेमाने चिंब भिजले आहे. ज्यांनी आपले चित्त एकाग्र करून त्या एकमेव प्रभू परमात्म्याची आराधना केली, त्यांचे शरीर कधीच विकारग्रस्त होत नाही. ज्यांच्या जिब्वेने प्रभुनामामृताचे प्राशन केले ते पुरुष धन्य होते. ते प्रशस्तीस पात्र आहेत. जे अंतःकरणपूर्वक प्रभुनामावर प्रेम करतात, त्यांना प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात स्थान प्राप्त होते. अशा सत्याचरणी मानवाच्या जन्माचे सार्थक होते. प्रभू परमात्मा त्यांचे मुख उज्वल करतो. ॥२० ॥

॥ सलोक म० ४ ॥

साकत जाइ निवहि गुर आगै मनि खोटे कूड़ि कूड़िआरे ॥

जा गुरु कहै उठहु मेरे भाई बहि जाहि घुसरि बगुलारे ॥

गुर सिखा अंदरि सतिगुरु वरतै चुणि कढे लधोवारे ॥

ओइ अगै पिछै बहि मुहु छपाइनि न रलनी खोटेआरे ॥

ओना दा भखु सु ओथै नाही जाइ कूडु लहनि भेडारे ॥

जे साकतु नरु खावाईऐ लोचीऐ बिखु कढै मुखि उगलारे ॥

हरि साकत सेती संगु न करीअहु ओइ मारे सिरजणहारे ॥

जिस का इहु खेलु सोई करि वेखै जन नानक नामु समारे ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३१२)

शब्दार्थ : साकत – शाक्त, शक्ति उपासक; निवहि – नम्र होणे; जा – जेव्हा; उठहु – उठ, जागा हो; घुसरि – कुसर मुसर करून; बगुलारे – बगळ्याप्रमाणे, ढोंगीपणाने; वरतै – वास करतो; चुणि कढै – वेचून काढला जातो; लधोवारे – शोधणारे; नरलनी – एकरूप होऊ शकत नाहीत, मिसळून जाऊ शकत नाहीत; खोटेआरे – खोटाखोटे; भखु – भक्ष्य, आहार, भूक; ओथै – येथे; भेडारे – शेळीसारखे, मॅढी; खावाईऐ – जेवण देणे; लोचीऐ – इच्छा करतात; उगलारे – ओकतात; बिखु – विष; सेती – सह, साथीने; इहु – हा; समारे – स्मरण करतात.॥१॥

भावार्थ : जे नास्तिक सतगुरुपुढे नम्र झाल्याचे ढोंग करतात, त्यांच्या मनात असत्य दडून बसलेले असते. जेव्हा सतगुरु आपल्या शिष्यांना जागृत करून प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करण्यास सांगतात, तेव्हा हे नास्तिक लोक त्यांच्यात घुसून बगळ्याप्रमाणे खोटे ध्यान लावून बसतात. पण खऱ्या भक्तांच्या अंतःकरणात सतगुरुचा वास असल्याने नास्तिक लोक त्यांच्यात कोठेही तोंड लपवून बसले, तरी ते प्रभुभक्तांमध्ये मिसळू शकत नाहीत. शोध घेणारे त्यांना बरोबर हुडकून काढतात. त्यांना जे आवडते ते खाद्य (मोहमाया, विषयविकार) त्यांना संतसंगतीत मिळत नाही. मग ते मेंढराप्रमाणे तोंड खाली करून लपून छपून आपले भक्ष्य शोधत असतात. अशा नास्तिकांना कोणी चांगले अन्न (हरी भक्ती) खाऊ घातले तरी ते गरळच ओकतात. ज्या नास्तिकांना त्या सृजनहार प्रभूने आधीच मारले आहे, त्यांची संगत धरू नका. दास नानक सांगतात, ज्या प्रभू परमात्म्याचा हा सारा खेळ आहे, जो साऱ्या जीवांचे पालन पोषण करतो, त्या प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करा.॥१॥

॥म० ४॥ सतिगुरु पुरखु अगंमु है जिसु अंदरि हरि उरिधारिआ ॥

सतिगुरु नो अपडि कोइ न सकई जिसु वलि सिरजणहारिआ ॥

सतिगुरु का खड़गु संजोउ हरि भगति है जितु कालु कंटकु मारि विडारिआ ॥

सतिगुरु का रखणहारा हरि आपि है सतिगुरु कै पिछै हरि सभि उबारिआ ॥

जो मंदा चितवै पूरे सतिगुरु का सो आपि उपावणहारै मारिआ ॥

एह गल होवै हरि दरगह सचे की जन नानक अगमु वीचारिआ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१२)

शब्दार्थ : अगंमु – अगम्य; उरिधारिआ – हृदयात धारण करणे; अपडि – बरोबरी; वलि – वाली, रक्षणकर्ता; खड़गु – शस्त्र, तलवार; संजोउ – कवच, रक्षणाचे साधन, ढाल; जितु – ज्याने, ज्यामुळे; कंटकु – काळरूपी, काटा; विडारिआ

– नष्ट केले, मारून टाकले; **रखणहारा** – रक्षणकर्ता; **उबारिआ** – उद्धार केला; **मंदा** – दृष्ट, वाईट; **चितवै** – चिंतितो; **उपावणहारै** – उत्पन्न करणारा; **एह** – असा, हा; **गल** – न्याय; **विचारिआ** – विचार केल्याने, स्मरण केल्याने.

भावार्थ : ॥म. ४ ॥ सतगुरू हा प्रभू परमात्म्याप्रमाणेच अगम्य पुरुष आहे. त्याच्या अंतकरणात स्वतः तो अगम्य प्रभू परमात्मा वास करतो. सतगुरूची बरोबरी कोणीही करू शकत नाही. कारण स्वतः प्रभू परमात्मा त्याचा पाठीराखा आहे. सतगुरूचे शस्त्र प्रभूसेवा आहे व त्याचे रक्षाकवचही प्रभुभक्तीच आहे. ह्या प्रभुभक्तीनेच त्याने कालरूपी कंटकांचा नाश केला आहे. खऱ्या सतगुरूचा रक्षणकर्ता स्वतः प्रभू परमात्मा आहे व सतगुरूचे अनुसरण करणाऱ्यांचाही तो उद्धार करतो. जो खऱ्या सतगुरूचे वाईट व्हावे असे चिंतितो, त्यांना तो कर्ता प्रभू नष्ट करतो. हाच प्रभू परमात्म्याच्या दरबारातील न्याय आहे. दास नानक सांगतात, जीवांनो! केवळ त्या अगम्य प्रभू परमात्म्याचेच सदैव स्मरण करावे. ॥२॥

॥पउडी ॥ सचु सुतिआ जिनी अराधिआ जा उठे ता सचु चवे ॥

से विरले जुग महि जाणीअहि जो गुरमुखि सचु रवे ॥

हउ बलिहारी तिन कउ जि अनदिनु सचु लवे ॥

जिन मनि तनि सचा भावदा से सची दरगह गवे ॥

जनु नानकु बोलै सचु नामु सचु सचा सदा नवे ॥२१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१२)

शब्दार्थ : सुतिआ – झोपलेला; जा – जेव्हा; उठे – उठतो, जागा होतो; चवे – बोलतो; जुगमहि – युगात; जाणिअहि – ओळखले जातात; रवे – स्मरण करतो; लवे – बोलतो; भावदा – आवडला; गवे – जाऊन पोहोचले.

भावार्थ : ॥पउडी ॥ जे झोपेतही व जागेपणीही प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतात, असे लोक युगायुगात क्वचितच असतात. ते सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतात. जे सदैव सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणात तल्लीन होऊन राहतात त्यांच्या चरणी मी माझे तन, मन समर्पित करतो. ज्यांना अंतःकरणपूर्वक प्रभू परमात्मा आवडला, त्यांना प्रभूच्या दरबारात स्थान प्राप्त होते. दास नानकही त्या प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करतो, जो सदैव अस्तित्वमान असूनही नित्य नूतन आहे. ॥२१ ॥

॥ सलोकु म. ४ ॥

किआ सवणा किआ जागणा गुरमुखि ते परवाणु ॥

जिना सासि गिरासि न विसरै से पूरे पुरख परधान ॥

करमी सतिगुरु पाईऐ अनदिनु लगै धिआनु ॥

तिन की संगति मिलि रहा दरगह पाई मानु ॥

सउदे वाहु वाहु उचरहि उठदे भी वाहु करेनि ॥

नानक ते मुख उजले जि नित उठि संमालेनि ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१३)

शब्दार्थ : सवणा – झोपणे; जागणा – जागेपणे; परवाणु – स्वीकारार्ह; जिना – ज्याने; सासि – प्रत्येक श्वासागणिक; गिरासि – ग्रासागणिक; से – ते; करमि – पूर्वकर्माने; सउदे – झोपेत; वाहु वाहु – प्रभू स्तुती; उठते – उठल्यावर; वाह – स्तवन, स्तुती; संमालेनि – सांभाळतात.

भावार्थ : जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो, तो जागृत असला काय किंवा झोपलेला असला काय. त्याचा

प्रभू परमात्म्याकडून स्वीकार केला जातो. असा भक्त श्वास घेताना, घास घेताना प्रभू परमात्म्यास विसरत नाही. असे भक्त श्रेष्ठ पुरुष म्हणून गणले जातात. पूर्वकर्मानेच सतगुरूची प्राप्ती होते व भक्त रात्रंदिवस सदैव प्रभुस्मरणात तल्लीन होऊन जातो. अशा लोकांच्या संगतीत राहणाराही प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात स्थान प्राप्त करतो. ते झोपेतही व जागेपणीही सदैव प्रभू परमात्म्याची स्तुतीच करतात. जे सदैव मोहमायेपासून आपणास दूर ठेवून प्रभुनामाचे स्मरण करतात, त्यांचे मुख उज्वल होते. ॥१॥

॥ म० ४ ॥ सतिगुरु सेवीऐ आपणा पाईऐ नामु अपारु ॥
 भउजलि डुबदिआ कढि लए हरि दाति करे दातारु ॥
 धंनु धंनु से साह है जि नामि करहि वापारु ॥
 वणजारे सिख आवदे सबदि लघावणहारु ॥
 जन नानक जिन कउ क्रिपा भई तिन सेविआ सिरजणहारु ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१२)

शब्दार्थ : डुबदिआ – बुडालेला; दाति – कृपा; साह – मालक; वणजारे – ग्राहक; लघावणहारु – उद्धारून नेणारा, पार करून नेणारा; भई – झाली. ॥२॥

भावार्थ : ॥ म. ४ ॥ सतगुरूची सेवा केल्याने त्या अपार प्रभू परमात्म्याच्या नामाची प्राप्ती होते. तो दाता प्रभू कृपावंत होऊन भवसागरात बुडणाऱ्या प्रभुभक्तास वर काढतो. धन्य धन्य ते व्यापारी जे प्रभुनामाचा व्यापार करतात. अशा प्रभुनामाचा व्यापार करणाऱ्या शिष्यांना सतगुरू प्रभुनामाच्या आधारे संसारसागरातून पार करून नेतो. नानक सांगतात, ज्यांच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, तेच सृजनहार प्रभू परमात्म्याची सेवा करतात. ॥२॥

॥पउडी॥ सचु सचे के जन भगत हहि सचु सचा जिनी अराधिआ ॥
 जिन गुरुमुखि खोजि ढंढोलिया तिन अंदरहु ही सचु लाधिआ ॥
 सचु साहिबु सचु जिनी सेविआ कालु कंटकु मारि तिनी साधिआ ॥
 सचु सचा सभदु वडा है सचु सेवनि से सचि रलाधिआ ॥
 सचु सचे नो साबासि है सचु सचा सेवि फलाधिआ ॥२२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१३)

शब्दार्थ : गुरुमुखि – भगत; खोजि – शोधून; ढंढोलिआ – धुंडाळून; लाधिआ – प्राप्त झाला; साधिआ – साध्य केला; सभदु – सर्वाहून; सेवनि – सेवा करतो; रलाधिआ – एकरूप झाला; साबासि – शाबासकी; फलाधिआ – फलद्रूप झाली, सफल झाली. ॥२२॥

भावार्थ : ॥पउडी॥ जे सत्यस्वरूप प्रभू परमात्म्याची आराधना करतात, तेच प्रभू परमात्म्याचे खरे भक्त होतात. जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचा शोध घेतो, त्यास प्रभू परमात्मा आपल्याच हृदयात वास करतो आहे हे कळते. ज्याने सत्यरूप प्रभू परमात्म्याची सेवा केली, तो काळरूपी कंटकाचा नाश करतो व आपला प्रभुप्राप्तीचा मार्ग मोकळा करून घेतो. सदैव अस्तित्वमान व स्थिर असणारा सत्यरूप प्रभू परमात्मा सर्वाहून श्रेष्ठ आहे. जो सत्यरूप प्रभू परमात्म्याची सेवा करतो, तो सत्यात विलीन होऊन जातो. तो सत्यरूप प्रभू परमात्मा धन्य आहे. जो त्या सत्यरूप प्रभू परमात्म्याची भक्ती करतो, त्याच्या मानवी जन्माचे सार्थक होते. ॥२२॥

॥ सलोक म० ४ ॥

मनमुखु प्राणी मुगधु है नामहीण भरमाइ ॥
बिनु गुर मनूआ ना टिकै फिरि फिरि जूनी पाइ ॥
हरि प्रभु आपि दइआल होहि तां सतिगुरु मिलिआ आइ ॥
जन नानक नामु सलाहि तू जनम मरण दुखु जाइ ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१३)

शब्दार्थ : मुगधु – मूर्ख; मनुआ – मन; टिकै – स्थिर राहाणे; जुनी – योनीमध्ये; सलाहि – स्तुती कर.

भावार्थ : स्वेच्छाचारी मूर्ख जीव प्रभुनामास पारखा झाल्यामुळे मोहमायेत भ्रमत राहतो. त्यास सतगुरु प्राप्त न झाल्याने त्याचे मन स्थिर होत नाही व तो नाना योनीत फिरत राहतो. ज्याच्यावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते, त्यासच सतगुरु प्राप्त होतो. नानक सांगतात, ज्याने प्रभुनामाने प्रभू परमात्म्याचे गुणगान केले, त्याची जन्ममरणाच्या क्लेशातून सुटका होते. ॥१ ॥

॥म० ४ ॥ गुरु सालाही आपणा बहु बिधि रंगि सुभाइ ॥

सतिगुर सेती मनु रता रखिआ बणत बणाइ ॥

जिहवा सालाहि न रजई हरि प्रीतम चितु लाइ ॥

नानक, नावै की मनि भुख है मनु त्रिपतै हरि रसु खाइ ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१३)

शब्दार्थ : बहु बिधि – नाना प्रकारे; रंगी – प्रेम; सुभाइ – स्वाभाविकपणे; सेती – सह; रता – रंगून जाणे; बणत बणाइ – निर्माण केली; रजई – तृप्त होणे; नावै – प्रभुनामाची.

भावार्थ : ॥म. ४ ॥ मला असे वाटते, की सतगुरूची स्तुती करून स्वाभाविकपणे प्रभुनामात नाना प्रकारे रंगून जावे. सतगुरूच्या मनाशी आपले मन एकरूप केले की सतगुरू शिष्याची सर्व काळजी घेतो. अशा शिष्याची जीभ कितीही प्रभुनाम घेतले तरी तृप्त होत नाही. सतगुरूने माझ्या चित्तात प्रभू परमात्म्याचे प्रेम निर्माण केले आहे. नानक सांगतात, ज्याचा मनाला प्रभू परमात्म्याची तीव्र ओढ लागली आहे. त्याचे मन हरिनामामृताचे प्राशन करूनच तृप्त होते. ॥२ ॥

॥ पउडी ॥ सचु सचा कुदरति जाणीऐ दिनु राती जिनि बणाईआ ॥

सो सचु सलाही सदा सदा सचु सचे कीआ वडिआईआ ॥

सालाही सचु सलाह सचु सचु कीमति किनै न पाईआ ॥

जा मिलिआ पूरा सतिगुरु ता हाजरु नदरी आईआ ॥

सचु गुरुमुखि जिनी सलाहिआ तिना भुखा सभि गवाईआ ॥२३ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३१३)

शब्दार्थ : कुदरति – प्रकृती, सृष्टी; बणाईआ – निर्माण केली; सालाही – स्तुती करण्यास योग्य; किमति – किंमत, मूल्य; हाजरु – प्रत्यक्ष.

भावार्थ : ॥पउडी ॥ ज्या प्रभू परमात्म्याने हे दिवसरात्ररूपी कालचक्र निर्माण केले, त्यास त्याने उत्पन्न केलेल्या सृष्टीतूनच जाणता येते. तो सत्यरूप प्रभू परमात्मा स्तुती करण्यायोग्य आहे. तो सदैव अस्तित्वमान व स्थिर राहणारा आहे. त्याची महानताही कायम राहणारी आहे. त्या प्रभू परमात्म्याचे मूल्य कोणीही करू शकत नाही. जेव्हा पूर्ण सतगुरु प्राप्त होतो, तेव्हा त्याच्या कृपेने प्रभू परमात्म्याची प्रत्यक्ष अनुभूती प्राप्त होते. ज्याने सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभू परमात्म्याची स्तुती केली त्याची मोहमायेची, विषयवासनेची भूक नष्ट होते. ॥२३ ॥

॥ सलोक म० ४ ॥

मै मनु तनु खोजि खोजेदिआ सो प्रभु लधा लोडि ॥
विसटु गुरू मै पाइआ जिनि हरि प्रभु दिता जोडि ॥१ ॥
॥ म० ३ ॥ माइआ धारी अति अंन बोला ॥ सबदु न सुणई बहु रोल घचोला ॥
गुरमुखि जापै सबदि लिव लाइ ॥ हरि नामु सुणि मंने हरि नामि समाइ ॥
जो तिसु भावै सु करे कराइआ ॥ नानक वजदा जंतु वजाइआ ॥२ ॥
॥ पउडी ॥ तू करता सभु किछु जाणदा जो जीआ अंदरि वरतै ॥
तू करता आपि अगणतु है सभु जगु विचि गणतै ॥
सभु कीता तेरा वरतदा सभ तेरी बणतै ॥
तू घटि घटि इकु वरतदा सचु साहिब चलतै ॥
सतिगुर नो मिले सु हरि मिले नाही किसै परतै ॥२४ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१३)

शब्दार्थ : खोजि – शोधणे; खोजेदिआ – शोधून काढला; विसटु – मध्यस्थ; माइआधारी – मायेने व्यापलेला; अंन – अंध; बोला – बहिरा; सबदु – शब्द, उपदेश; रोल घचोला – कोलाहल; आरडाओरडा; मंने – मनन करणे; वजदा – वाद्य; वजाइदा – वाजवतो; वरतै – घडते; अगणतु – अगणित; वरतदा – कार्य; बणतै – घडवलेले, बनवलेले; चलतै – खेळ; परतै – आश्रित.

भावार्थ : मी माझ्या शरीरात, अंतरंगात शोध घेऊन घेऊन प्रभू परमात्म्यास शोधून काढले. सतगुरूने मध्यस्थ बनून माझी प्रभू परमात्म्याशी भेट घडवून आणली. ॥१ ॥ महला ३ ॥ मोहमायेच्या प्रेमाने मनुष्य अंधळा व बहिरा होतो. त्याला मोहमायेचा कोलाहल तेवढा ऐकू येतो पण त्याला प्रभुनामाचा उपदेश ऐकू येत नाही. जो मनुष्य सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभुनामाचा जप करतो, तो त्यात लीन होऊन जातो. जो हरिनाम ऐकतो, त्याचे मनन करतो, तो हरिनामात सामावून जातो. तो प्रभू परमात्मा त्याला जे योग्य वाटते तेच करतो व जीवांकडून करवून घेतो. नानक सांगतात, जीव हे वाद्य आहे. तो प्रभू परमात्मा त्या जीवरूपी वाद्यातून त्याला हवे तसे सूर प्रगट करतो. ॥२ ॥ हे प्रभो! तूच सर्व काही करतोस, तूच सर्व काही जाणतोस. जीवाच्या अंतःकरणात काय चालू आहे, हे तूच जाणतोस. हे प्रभू! तुझे कार्य मोजमापापलिकडे आहे. त्याची कोणीही गणती करू शकत नाही. साऱ्या सृष्टीत तूच सामावलेला आहेस. तूच सारे काही करतोस. सारी तुझीच उत्पत्ती आहे. प्रत्येक शरीरात तूच क्रियाशील आहेस. ही सारी तुझीच लीला आहे. ज्यास सतगुरू प्राप्त झाला नाही, त्यास अन्य कोणत्याही मार्गाने, अन्य कोणाकडूनही प्रभू परमात्मा प्राप्त होत नाही. ॥२४ ॥

॥ सलोक म० ४ ॥

इहु मनूआ द्रिडु करि रखीए गुरमुखि लाईए चितु ॥
किउ सासि गिरासि विसारीए बहदिआ उठदिआ नित ॥
मरण जीवण की चिंता गई इहु जीअडा हरि प्रभ वसि ॥
जिउ भावै तिउ रखु तू जन नानक नामु बखसि ॥१ ॥
॥म० ३ ॥ मनमुखु अहंकारी महलु न जाणै खिनु आगै खिनु पीछै ॥
सदा बुलाईए महलि न आवै किउ करि दरगह सीझै ॥

खंड २ [४१९]

सतिगुर का महलु विरला जाणै सदा रहै कर जोड़ि ॥
 आपणी क्रिपा करे हरि मेरा नानक लए बहोड़ि ॥२॥
 ॥ पउड़ी ॥ सा सेवा कीती सफल है जितु सतिगुर का मनु मंने ॥
 जा सतिगुर का मनु मंनिआ ता पाप कसंमल भंने ॥
 उपदेसु जि दिता सतिगुरू सो सुणिआ सिखी कंने ॥
 जिन सतिगुर का भाणा मंनिआ तिन चड़ी चवगणि वंने ॥
 इह चाल निराली गुरमुखी गुर दीखिआ सुणि मनु भिंने ॥२५॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३१४)

शब्दार्थ : मनुआ – मन; द्रिडु – दृढ; गुरमुखि – सतगुरूचा ऐकणारा; चितु – चित्त; विसारिऐ – विसरावा, विसरलास; बहदिआ – बसता; उठदिआ – उठता; बखसि – कृपा करणे; महलु – प्रभू परमात्म्याचे वसतिस्थान; खिनु – क्षणात; सिझै – प्राप्त करणे; बहोड़ि – दूर करतो; कीती – केलेली; कसंमल – पापाचा मळ; मंने – दूर होतो; दिता – दिला; कंने – कानाने; भाणा – आज्ञा; मंनिआ – मानली; चड़ी – चढला, वाढला; चवगणि – चारपट; वंने – रंग, आनंद; दीखिआ – दीक्षा, शिकवण; भिंने – भिनले, भिजले.

भावार्थ : ज्याने सतगुरूचा उपदेश मनात दृढतापूर्वक धारण केला. उठता-बसता प्रत्येक घासाला प्रत्येक धासाला, पळभरही ज्यास प्रभुनामाचा विसर पडला नाही. त्याची जन्ममरणाची चिंता मिटते. असा जीव प्रभू परमात्म्यास वश करतो. नानक सांगतात, हे प्रभो! तुला जसे योग्य वाटेल तसे मला ठेव पण मला तुझे नाम प्रदान कर.॥१॥ ॥म. ३॥ स्वेच्छाचारी जीव प्रभू परमात्म्याचे स्थान जाणत नाही. तो क्षणात कधी पुढे तर क्षणात मागे हिंडत राहतो. सदैव द्वैतभावात राहतो. त्याला कितीही वेळा बोलावले तरी तो संतसंगतीत येत नाही. असा जीव प्रभू दरबारात कसा स्वीकारला जाईल? जो सदैव दोन्ही कर जोडून प्रभू परमात्म्याच्या भक्तीत रममाण होऊन विनम्र होऊन राहतो. अशांना प्रभुदरबारात स्थान प्राप्त होते. पण असा कोणी विरळाच असतो. नानक सांगतात, जर प्रभू परमात्म्याची कृपा होईल तर तो स्वतः जीवास मोहमायेतून बाहेर काढून प्रभूच्या घरी घेऊन जाईल.॥२॥ पउड़ी ॥ ज्या सेवेमुळे सतगुरूचे मन प्रसन्न होते, तीच सेवा सफल होय. जर सतगुरू प्रसन्न झाला तर सर्व पाप ताप दूर होते. सतगुरूचा उपदेश जो एकाग्रचित्ताने ऐकतो व ज्याने सतगुरूची आज्ञा मानून त्याप्रमाणे आचरण केले. त्याच्या अंतःकरणातील प्रभुप्रेमाचा रंग चौपटीने वाढतो. सतगुरूला शरण गेलेल्या शिष्याची रीतच निराळी असते. सतगुरूच्या उपदेशाने त्याचे मन प्रभुप्रेमाने भिजून जाते. प्रभुप्रेम त्याच्या रोमरोमात भिनते.॥२५॥

॥ सलोकु म० ३ ॥

जिनि गुरु गोपिआ आपणा तिसु ठउर न ठाउ ॥

हलतु पलतु दोवै गए दरगह नाही थाउ ॥

ओह वेला हथि न आवई फिरि सतिगुर लगहि पाइ ॥

सतिगुर की गणतै घुसीऐ दुखि विहाइ ॥

सतिगुरु पुरखु निरवैरु है आपे लए जिसु लाइ ॥

नानक दरसनु जिना वेखालिओनु तिना दरगह जए छडाइ ॥१॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३१४)

शब्दार्थ : गोपिआ – गुप्त; तिसु – त्याला; दोवै – दोन्ही; ओह – ही, अशी; फिरि – परत; गणतै – मोजण्यात; घुसीऐ – सुटले राहून गेले; विहाइ – व्यतीत होते; जिसु – ज्याला; वेखालिओनु – दाखवणे, देतो.

खंड २ [४२०]

भावार्थ : जो मनुष्य आपल्या सतगुरूची निंदा करतो, त्याला कोठेही आसरा प्राप्त होत नाही. इहलोकात व परलोक दोन्ही ठिकाणी त्यास आसरा-सुख प्राप्त होत नाही व प्रभू परमात्म्याच्या दरबारातही त्याला स्थान प्राप्त होत नाही. ह्या मनुष्यजन्मात प्रभू परमात्मा प्राप्त करण्याची जी संधी प्राप्त झाली आहे अशी संधी परत प्राप्त होत नाही. सतगुरूच्या चरणसेवेची संधी परत प्राप्त होत नाही. जो सतगुरूच्या मनातून उतरला, कृपेस अपात्र ठरला तो आपले सारे जीवन दुःखात व्यतीत करतो. सतगुरू प्रभुरूप आहे, तो निर्वै आहे. त्याला योग्य वाटेल त्यास आपल्या जवळ स्थान देतो. नानक सांगतात, ज्याला प्रभू परमात्मा सतगुरूची भेट घडवतो, त्यास प्रभू पापातून मुक्त करून आपल्या दरबारात स्थान देतो. ॥१॥

॥म० ३॥ मनमुखु अगिआनु दुरमति अहंकारी ॥

अंतरि क्रोधु जूऐ मति हारी ॥

कूडु कुसतु ओहु पाप कमावै ॥

किआ ओहु सुणै किआ आखि सुणावै ॥

अंना बोला खुड़ उझड़ि पाइ ॥

मनमुखु अंधा आवै जाइ ॥

बिनु सतिगुर भेटे थाइ न पाइ ॥

नानक पूरबि लिखिआ कमाइ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१४)

शब्दार्थ : अगिआनु – अज्ञानी; दुरमति – कुबुद्धी; अंतरी – अंतःकरणात; जुऐ – जुगारी; कुड – खोटे; कुसतु – असत्य; ओहु – तो; किआ – कसे; अंना – अंधळा.

भावार्थ : ॥म. ३॥ स्वेच्छाचारी माणूस हा अज्ञानी, कुबुद्धीचा व अहंकारी असतो. त्याच्या अंतःकरणात क्रोध असतो. जुगाऱ्याप्रमाणे तो आपली विवेकबुद्धी घालवून बसतो. त्यामुळे तो जीवनात असत्य, खोटेपण व पापाचीच कमाई प्राप्त करतो. त्यास चार चांगल्या गोष्टी, प्रभुभक्तीच्या गोष्टी कोण ऐकवणार व तो त्या काय ऐकणार? असा हा मोहमायेने अंध झालेला, बहिरा प्रभुनामास वंचित झालेला हा जीव कुमार्गी होऊन वासनेच्या जंगलात वणवण फिरत बसतो. असा हा स्वेच्छाचारी जीव मोहमायेने अंध होऊन वारंवार जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहतो. त्यास सतगुरू न भेटल्यामुळे प्रभुदरबारात स्थान प्राप्त होत नाही. नानक सांगतात, जो तो आपल्या पूर्वकर्मानुसार भाग्यात जे लिहिले असेल तेच प्राप्त करतो. ॥२॥

॥पउड़ी ॥ जिन के चित कठोर हहि से बहहि न सतिगुर पासि ॥

ओथै सचु वरतदा कूड़िआरा चित उदासि ॥

ओइ वलु छलु करि झति कढदे फिरि जाइ बहहि कूड़िआरा पासि ॥

विचि सचे कूडु न गडई मनि वेखहु को निरजासि ॥

कूड़िआर कूड़िआरी जाइ रले सचिआर सिख बैठे सतिगुर पासि ॥२६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१४)

शब्दार्थ : बोला – बहिरा; हहि – असते; ओथे – तेथे; वरतदा – व्यवहार; ओइ – ते; वलुझलु – छळकपट; झति – थोडा वेळ; कढदे – काढतात; निरजासि – निर्णय; जाइ रले – एकत्र मिसळून जातात.

भावार्थ : ॥पउड़ी ॥ ज्याचे चित्त कठोर आहे त्यास सतगुरूची संगत प्राप्त होत नाही. कारण तेथे तर सर्व सत्यरूप प्रभू परमात्म्याविषयीच बोलले जाते. त्यामुळे असत्याचरणी स्वेच्छाचारी जीवाचे मन तेथे रमत नाही. त्याला त्याच्यासारख्या

असत्याचरणी लोकांचीच संगत आवडते. तो परत परत खोटे, लबाडीचे धंदेच करत राहतो. हे मना! नीट विचारपूर्वक निर्णय घे, सत्याशी असत्याची सांगड कधीच जुळत नाही. सत्याचरणी शिष्य सतगुरूच्याच संगतीत राहतात. ॥२६॥

॥ सलोक म० ५ ॥

रहदे खुहदे निंदक मारिअनु करि आपे आहरु ॥
संत सहाई नानका वरतै सभ जाहरु ॥१॥
म०५ ॥ मुंढहु भुले मुंढ ते किथै पाइनि हथु ॥
तिंनै मारे नानका जि करण कारण समरथु ॥२॥
पउडी ५ ॥ लै फाहे राती तुरहि प्रभु जाणै प्राणी ॥
तकहि नारि पराईआ लुकि अंदरि ठाणी ॥
संन्ही देन्हि विखंम थाइ मिठा मडु माणी ॥
करमी आपो आपणी आपे पछुताणी ॥
अजरईलु फरेसता तिल पीडे घाणी ॥२७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१५)

शब्दार्थ : रहदे – शिल्लक राहिलेले; मारिअनु – मारून टाकले; जाहरु – प्रत्यक्ष; वरतै – व्याप्त; मुंढहु – आधीच; भुले – विसरलेले; किथै – कोठे; हथु – आश्रय; फाहे – पाश; तुरहि – फिरतात; तकहि – पाहतो; लुकि – लपून; मडु – मद्य; माणी – मानून; अजरईलु – इजराइल; फरेसता – देवता, यमदूत.

भावार्थ : प्रभूच्या बहुतेक साऱ्या निंदकांना प्रभूने आधीच मारले आहे. जे काही थोडे बहून शिल्लक राहिले आहेत त्यांना प्रभू परमात्मा शोधून मारून टाकतो. नानक सांगतात, संतसंजनांचा साहाय्यकर्ता प्रभू परमात्मा सर्वत्र व्याप्त आहे. ॥१॥म. ५॥ जे आधीच प्रभू परमात्मास विसरले आहेत त्यांना अन्य कोठे आसरा प्राप्त होणार? अशा लोकांना, कर्त्याकरवित्या प्रभू परमात्म्याने आधीच मारून टाकले आहे. ॥२॥पउडी ५॥ मोहमायेत गुंतलेले लोक रात्री-अपरात्री अन्य लोकांना मोहमायेच्या जाळ्यात ओढण्यासाठी पाश घेऊन फिरत असतात. पण प्रभू परमात्मा सर्व काही जाणतो. स्वेच्छाचारी जीव लपून छपून परनारींकडे टक लावून पाहतात. असे लोक नको त्या ठिकाणीही जातात. ते मद्य अमृतासारखे गोड मानून पितात. पण असे लोक शेवटी आपण केलेल्या कुकर्माचा पश्चात्ताप करत बसतात. मृत्यूचे दूत अशा लोकांना घाण्यात जसे तिळ रगडले जातात तसे रगडतात. ॥२७॥

॥ सलोक म. ५ ॥

सेवक सचे साह के सेई परवाणु ॥
दूजा सेवनि नानका से पचि पचि मुए अजाण ॥१॥
॥म.५॥ जो धुरि लिखिआ लेखु प्रभु मेटणा न जाइ ॥
राम नामु धनु वखरो नानक सदा धिआइ ॥२॥
॥पउडी ५॥ नाराइणि लइआ नाठूंगडा पैर किथै रखै ॥
करदा पाप अमितिआ नित विसो चखै ॥
निंदा करदा पचि मुआ विचि देही भखै ॥

खंड २ [४२२]

सचै साहिब मारिआ कउणु तिस नो रखै ॥

नानक तिसु सरणागती जो पुरखु अलखै ॥२८ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१५)

शब्दार्थ : साह – स्वामी, परमेश्वर; परवाणु – स्वीकृत; पचि – जळून; मुए – मरतात; अजाणा – अज्ञानी; मेटणा – मिटवणे, पुसणे; वखरो – सौदा; नाहुंगडा – ठोकरला, झिडकारला; करदा – केले; अमितिआ – अगणित; विसो – विष.

भावार्थ : सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे जे सेवक आहेत तेच प्रभूकडून त्याच्या दरबारात स्वीकारले जातात. नानक सांगतात, जे दुसऱ्याची सेवा करतात ते जळून जळून जातात. ॥१ ॥म. ५ ॥ जे प्रभू परमात्म्याने जीवाच्या भाग्यात आधीच लिहून ठेवले आहे ते कधीही पुसले जात नाही. नानक सांगतात, लोकहो! प्रभुनामरूपी धनाची पुंजी जमा करा. सदैव प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करा. ॥२ ॥ पउडी ॥ ज्याला प्रभू परमात्म्याने झिडकारले त्यास अन्य कोठे आसरा प्राप्त होणार? असा जीव अगणित पापे करतो. सदैव विकारवासनेचे विष पितो. जे प्रभू परमात्म्याची निंदा करतात, ते आतल्या आत झिजून जळून मरतात. ज्यांना प्रभू परमात्मा स्वतः मारतो त्यांचे रक्षण कोण करणार? नानक सांगतात, त्या अलक्ष्य प्रभू परमात्म्यास शरण जा. ॥२८ ॥

॥ सलोक म. ५ ॥

नरक घोर बहु दुख घणे अकिरतघणा का थानु ॥

तिनि प्रभि मारे नानका होइ होइ मुए हरामु ॥१ ॥

॥म. ५ ॥ अवरखध सभे कीतिअनु निंदक का दारू नाहि ॥

आपि भुलाए नानका पचि पचि जोनी पाहि ॥२ ॥

॥पउडी ५ ॥ तुसि दिता पूरै सतिगुरू हरि धनु सचु अखुट ॥

सभि अंदेसे मिटि गए जम का भउ छुटु ॥

काम क्रोध बुरिआइआं संगि साधू तुटु ॥

विणु सचे दूजा सेवदे हुइ मरसनि बुटु ॥

नानक कउ गुरि बखसिआ नामै संगि जुटु ॥२९ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१५)

शब्दार्थ : घणे – खूप; अकिरतघण – कृतघ्न लोक; थानु – स्थान; अवरखध – औषध; कीतिअनु – केले; दारू – औषध, इलाज; तुसि – संतुष्ट; अखुटु – अक्षय; अंदेसे – शंका, संशय; बुरिआइआं – वाईट गोष्ट, दोष, अवगुण; तुटु – नष्ट होतात; मरसनि – मरतात; जुटु – जोडले जातात.

भावार्थ : नरक हा अत्यंत दुःखाने भरलेला आहे. कृतघ्न लोकांना ते स्थान प्राप्त होते. प्रभू परमात्म्याने अशा विश्वासघातकी लोकांना आध्यात्मिक दृष्टीने आधीच मारून टाकले आहे. नानक सांगतात, असे लोक अत्यंत दुःखी होऊन दयनीय अवस्थेत मरण पावतात. ॥१ ॥म. ५ ॥ अशा प्रभुनिंदकांसाठी अनेक औषधांचा उपाय करून पाहिला पण कोणताही इलाज उपयोगी ठरला नाही. त्यांना सुधारून प्रभुभक्तीकडे वळवण्याचे नाना प्रयत्न करून पाहिले पण कशाचाही उपयोग झाला नाही. नानक सांगतात, ज्यांना प्रभू परमात्म्यानेच मोहमायेत भुलवले आहे ते अनेक योनी भटकत फिरत राहतात. ॥२ ॥पउडी ५ ॥ ज्याला प्रभू परमात्म्याने संतुष्ट होऊन सतगुरूद्वारा सत्यनामाचे अक्षय धन दिले आहे, त्याच्या मनातील सारे संशय दूर होतात व तो मृत्यूच्या भयापासून मुक्त होतो. संतसज्जनांच्या संगतीत राहिल्याने त्याच्या मनातील

कामक्रोधादी दुर्गुण नष्ट होतात. जो सत्यरूप प्रभू परमात्म्याखेरीज दुसऱ्याची सेवा करतो, तो जन्मताच आत्मिकदृष्ट्या मृत होतो. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याने माझ्यावर कृपा केल्यानेच माझे मन प्रभुनामाशी एकरूप झाले. ॥२९॥

॥ सलोक म. ४ ॥

तपा न होवै अंद्रहु लोभी नित माइआ नो फिरै जजमालिआ ॥
 अगो दे सदिआ सतै दी भिखिआ लए नाही पिछो दे पछुताइ कै आणि तपै पुतु विचि
 बहालिआ ॥
 पंच लोग सभि हसण लगे तपा लोभि लहरि है गालिआ ॥
 जिथै थोड़ा धनु वेखै तिथै तपा भिटै नाही धनि बहुतै डिठै तपै धरमु हारिआ ॥
 भाई एहु तपा न होवी बगुला है बहि साध जना वीचारिआ ॥
 सत पुरख की तपा निंदा करै संसारै की उसतती विचि होवै एतु दोखै तपा दयि मारिआ ॥
 महा पुरखां की निंदा का वेखु जि तपे नो फलु लगा सभु गइआ तपे का घालिआ ॥
 बाहरि बहै पंचा विचि तपा सदाए ॥
 अंदरि बहै तपा पाप कमाए ॥
 हरि अंदरला पापु पंचा नो उघा करि वेखालिआ ॥
 धरम राइ जम कंकरा नो आखि छडिआ एसु तपे नो तिथै खडि पाइहु जिथै महा महां
 हतिआरिआ ॥
 फिरि एसु तपे दै मुहि कोई लगहु नाही एहु सतिगुरि है फिटकारिआ ॥
 हरि कै दरि वरतिआ सु नानकि आखि सुणाइआ ॥
 सो बूझै जु दयि सवारिआ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१५)

शब्दार्थ : तपा – तपस्वी; अंद्रहु – अंतःकरणापासून, हृदयातून; जजमालिआ – महारोगी; अगो – पहिल्यापासून; सदिआ – बोलावले; सतै – सत्कार; भिखिआ – भिक्षा; पिछो – नंतर; पछुताइ – पश्चाताप; आणि – आणणे; पुतु – पुत्र, शिष्य; बहालिआ – बसवले; पंच – श्रेष्ठ लोक; हसणलगे – हसू लागले; गालिआ – ग्रासले; वेखै – पाहिले; भिटै नाही – पाहत नाही, फिरकतही नाही; डिठै – पाहून; हारिआ – पराभूत होतो; बगुला – बगळा; विचारिआ – विचार केला; संसारै – संसाराची; उसतती – स्तुती; एतु – हा; दोखै – दोष; धालिआ – परिश्रम, कष्ट; उघा – उघड; वेखालिआ – दाखवले; कंकरा – दूत; हतिआरिआ – हत्या करणारे, खुनी, पापी; फिटकारिआ – आव्हेरले, धिक्कारले; दरि – दरबारात; वरतिआ – घडले; बुझै – समजतो, जाणतो; सवारिआ – सावरले.

भावार्थ : जो अंतःकरणात लोभी आहे, जो मायारूपी महारोगाने ग्रासलेला आहे, त्याने बाह्यता तपस्वी असल्याचे ढोंग केले, तरी तो तपस्वी होत नाही. प्रथम बोलावणे केल्यावर अहंकारात बुडाल्याने तो सत्काराचा स्वीकार करण्यास आला नाही पण मग पश्चाताप पावून त्याने आपल्या ऐवजी आपल्या शिष्यास संतसंगतीत पाठवले. श्रेष्ठ लोक त्याच्या या कृत्यास हसले. त्यांनी जाणले की हा ढोंगी तपस्वी मोहमायेच्या जाळ्यात अडकला आहे. जेथे थोडी धनप्राप्ती होणार असेल तिकडे तो फिरकतही नाही. पण जेथे अधिक धनाची प्राप्ती होणार असेल, तेथे मात्र तो आपले तपाचरणाचे कर्तव्य सोडून पळत जातो. संतजनांनी एकत्र येऊन विचार केला की अरे हा तर खरा तपस्वी नाही आहे. त्याचे तपाचरण हे ढोंगी बगळ्यासारखे

खंड २ [४२४]

आहे. असा हा तपस्वी सत्पुरुषांची निंदा करतो व संसारात, मायेत बुडालेल्यांची स्तुती करतो. त्याच्या ह्या दोषामुळे असत्याचरणामुळे प्रभू परमात्म्याने त्याला आध्यात्मिकदृष्ट्या मारून टाकले आहे. महापुरुषांची निंदा केल्याचे त्या ढोंगी तपस्यास हे फळ मिळाले की त्याने तप करण्यासाठी जे कष्ट घेतले ते सर्व वाया गेले. असा तपस्वी बाहेर लोकात बसून तपस्वी असल्याचे भासवतो पण त्याचे अंतःकरण मात्र पापच साठवत असते. प्रभू परमात्म्याने त्याच्या अंतःकरणातले पाप संतजनांपुढे उघड करून दाखवले. धर्मराजाने यमदूतांना आज्ञा केली ह्या ढोंगी तपस्व्याला पकडून जेथे महापाप्यांना ठेवले आहे तेथे नेऊन टाका. लोकहो! अशा पापी तपस्व्याचे कोणी तोंड सुद्धा पाहू नका. कारण यास स्वतः प्रभू परमात्म्याने झिडकारले आहे. नानक सांगतात, हे सर्व जे मी प्रभू दरबारात प्रत्यक्ष पाहिले तेच वर्णन करून सांगितले. हे तोच प्रभुभक्त जाणू शकेल, ज्याच्यावर प्रभू परमात्म्याने कृपा केली आहे. ॥१॥

॥म. ४॥ हरि भगतां हरि आराधिआ हरि की वडिआई ॥

हरि कीरतनु भगत नित गांवदे हरि नामु सुखदाई ॥

हरि भगतां नो नित नावै दी वडिआई बखसीअनु नित चडै सवाई ॥

हरि भगतां नो थिरु घरी बहालिअनु अपणी पैज रखाई ॥

निंदकां पासहु हरि लेखा मंगसी बहु देइ सजाई ॥

जेहा निंदक अपणै जीइ कमावदे तेहो फलु पाई ॥

अंदरि कमाणा सरपर उघडै भावै कोई बहि धरती विचि कमाई ॥

जन नानकु देखि विगसिआ हरि की वडिआई ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१६)

शब्दार्थ : वडिआई – मोठेपण; गांवदे – गातात; बखसीअनु – कृपा केली; लेखा – हिशोब; मांगसि – मागतो; जीइ – मनात; जेहा – जसे; तेहो – तसे; सरपर – अवश्य, नक्की; उघडै – उघडे पडते; देखि – पाहून; विगसिआ – प्रसन्न झाला.

भावार्थ : ॥म. ४॥ प्रभू परमात्म्याचे भक्त प्रभू परमात्म्याची आराधना करतात व प्रभूच्या महानतेचेच वर्णन करतात. ते प्रभू परमात्म्याची कीर्ती गातात कारण जे जाणतात की प्रभुनाम हेच सुखाची प्राप्ती करून देणारे आहे. प्रभू परमात्मा आपल्या भक्तांना स्थिरपद प्रदान करतो व अशा रीतीने आपले भक्तवत्सल हे ब्रीद राखतो. निंदकांकडून प्रभू परमात्मा त्यांच्या कर्मांचा हिशोब मागतो व त्यांना कडक शिक्षा करतो. निंदक जसा आपल्या मनात विचार करतो तसेच फळ त्याला प्राप्त होते. तो पडद्याआड लपून छपून जे पाप करतो, ते कधी ना कधी उघडे पडतेच. अगदी पृथ्वीच्या पोटात लपून पाप केले तरी ते अवश्य उघडे पडतेच. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याचे मोठेपण पाहून माझे मन प्रसन्न झाले आहे. ॥२॥

॥पउडी म. ५॥ भगत जनां का राखा हरि आपि है किआ पापी करीऐ ॥

गुमानु करहि मूइ गुमानीआ विसु खाधी मरीऐ ॥

आइ लगे नी दिह थोइडे जिउ पका खेतु लुणीऐ ॥

जेहे करम कमावदे तेवेहो भणीऐ ॥

जन नानक का खसमु वडा है सभना दा धणीऐ ॥३०॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१६)

शब्दार्थ : राखा – रक्षक; किआ – काय; गुमानु – गर्व; मूइ – मूर्ख; गुमानीआ – गर्विष्ठ; खाधी – खाऊन; दिह – दिवस; थोइडे – थोडे; लुणीऐ – कापणी करणे; भणीऐ – ओळखले जातात. खसमु – स्वामी; प्रभू परमात्मा; धणीऐ – धनी, मालक.

भावार्थ : ॥पउड़ी ॥म.५ ॥ भक्तांचे रक्षण करणारा प्रभू परमात्मा स्वतः असत्यावर पापी लोक त्यांचे काय वाईट करू शकणार ? अहंकारी व्यक्ती अहंकाररूपी विष खाऊन मरून जातात, नष्ट होतात. त्याला प्रभू परमात्म्याने दिलेले हे थोडेसे आयुष्यही संपत आले आहे. ज्याप्रमाणे शेतकरी पक्क झालेले पीक कापून नेतो, त्याप्रमाणे मृत्यू त्याला एक दिवस त्यास उचलून नेणार आहे. प्रत्येक व्यक्ती त्याने केलेल्या कर्मावरून ओळखला जातो. दास नानक सांगतात, माझा स्वामी प्रभू परमात्मा महान आहे, तो सर्व सृष्टीचा धनी आहे. ॥३० ॥

॥ सलोक म. ४ ॥

मनमुख मूलहु भुलिआ विचि लबु लोभु अहंकारु ॥
 झगडा करदिआ अनदिनु गुदरै सबदि न करहि वीचारु ॥
 सुधि मति करतै सभ हिरि लई बोलनि सभु विकारु ॥
 दितै कितै न संतोखीअहि अंतरि तिसना बहु अगिआनु अंध्यारु ॥
 नानक मनमुखा नालो तुटी भली जिन माइआ मोह पिआरु ॥१ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३१६)

शब्दार्थ : मुलहु – मूळ स्वरूपास; भुलिआ – विसरला; लबु – लालसा; करदिआ – केला; गुदरै – व्यतीत होतो; सबदि – प्रभुनाम; सुधि – शुद्ध, भान; हिरि – हिरावून; बोलनि – बोलतात; दितै – दिले; कितै – कितीही; संतोखीअहि – संतुष्ट; तिसना – तृष्णा; नालो – संबंध.

भावार्थ : लालसा, लोभ, अहंकारात लिप्त झालेला स्वेच्छाचारी आपले मूळ स्वरूप-ईश्वरी स्वरूप विसरून जातो. त्याचा प्रत्येक दिवस मोहमायेमुळे उत्पन्न होणारी भांडणे भांडण्यात, अहंकारातच व्यतीत होतो. त्याला प्रभुनामाचा विचार करावा असे वाटतच नाही. त्याची शुद्ध, विवेकबुद्धी कर्त्या प्रभू परमात्म्यानेच नष्ट करून टाकली आहे. त्यामुळे तो सदैव विकारी शब्दच उच्चारतो. त्याला कितीही सुख साधने प्राप्त झाली तरी त्याचे समाधान होत नाही. त्याच्या अंतःकरणातील मोहमायेचा अज्ञान, अंधकार व विषयविकाराची तृष्णा कधी शमतच नाही. नानक सांगतात, ज्यांच्या मनात मोहमायेविषयी प्रेम आहे अशा स्वेच्छाचारी जीवाची संगत तुटलेलीच बरी. ॥१ ॥

॥ म. ४ ॥ जिना अंदरि दूजा भाऊ है तिन्हा गुरुमुखि प्रीति न होइ ॥
 ओहु आवै जाइ भवाईऐ सुपनै सुखु न कोइ ॥
 कूडु कमावै कूडु उचरै कूडि लगीआ कूडु होइ ॥
 माइआ मोहु सभु दुखु है दुखि बिनसै दुखु रोइ ॥
 नानक धातु लिवै जोडु न आवई जे लोचै सभु कोइ ॥
 जिन कउ पोतै पुंनु पइआ तिना गुरसबदी सुखु होइ ॥२ ॥ (श्री. गु. ग्रं. सा. ३१६)

शब्दार्थ : भवाईऐ – फिरत राहतो; सुपनै – स्वप्नातही; उचरै – बोलतात; धातु – मोहमाया; लोचै – इच्छा करतात; पोते – संग्रह, खजिना.

भावार्थ : ॥म. ४ ॥ ज्यांच्या अंतःकरणात द्वैतभाव आहे तो कधीही सतगुरू सन्मुख होत नाही, तो जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहतो. त्याला स्वप्नात सुद्धा सुख प्राप्त होत नाही. तो सदैव असत्याचरणच करतो, असत्य बोलतो. तो असत्याचा मूर्तिमंत पुतळाच बनतो. हेच दुःखाचे कारण आहे. जो मोहमायेत गुंतला तो सदैव दुःखी राहून दुःखाचेच रडगाणे गात राहतो व त्याचा शेवटही दुःखातच होतो. नानक सांगतात, कोणी कितीही इच्छा करो पण मोहमायेविषयीचे प्रेम आणि प्रभू

परमात्म्याविषयीचे प्रेम कधीही एकत्र नांदू शकत नाहीत. पूर्वकर्मानुसार ज्याच्या भाग्यात पुण्य लिहिले असेल, त्यांनाच सतगुरूच्या उपदेशाने सुख प्राप्त होते. ॥२॥

॥पउडी म. ५॥ नानक वीचारहि संत मुनि जनां चारि वेदा कहंदे ॥
भगत मुखै ते बोलदे से वचन होवंदे ॥
परग पाहारै जापदे सभि लोक सुणंदे ॥
सुखु न पाइनि मुगध नर संत नालि खहंदे ॥
ओइ लोचनि ओना गुणा नो ओइ अहंकारि सइदे ॥
ओइ वेचारे किआ करहि जां भाग धुरि मंदे ॥
जो मारे तिनि पारब्रहमि से किसै न संदे ॥
वैरु करनि निरवैर नालि धरमि निआइ पचंदे ॥
जो जो संति सरापिआ से फिरहि भवंदे ॥
पेडु मुंढाहु कटिआ तिसु डाल सुकंदे ॥३१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१६)

शब्दार्थ : बोलंदे – बोलतात; होवंदे – होते; सुणंदे – ऐकतात; खहंदे – भांडतात; लोचनि – इच्छा करतात; ओना – त्यांना; सइंदे – जळतात; जां – जर; पचंदे – नष्ट होतात; सरापिआ – शापित झाले; मुंढाहु – मुळापासून; डाळा – शाखा; सुकंदे – सुकतात.

भावार्थ : ॥पउडी॥ म. ५॥ नानक सांगतात, संतजन, मुनीजन, चारही वेद हेच सांगतात की प्रभू परमात्म्याच्या भक्तांच्या तोंडून जे शब्द बाहेर पडतात ते प्रभुवचन म्हणून मान्यता पावते. ते साऱ्या जगाच्या आदरास पात्र होतात. सर्व लोक त्यांचे बोल ऐकतात. पण जे मूर्ख लोक संतजनांशी भांडतात, त्यांच्याशी वैर धरतात, ते कधीही सुखी होत नाहीत. जे अशी इच्छा करतात ते आपल्या गुणांनीच अहंकारात जळत राहतात. पण ते बिचारे तरी काय करणार त्यांच्या पूर्वकर्मानुसार त्यांच्या भाग्यात तसेच लिहून ठेवलेले असते. ज्यांना प्रभू परमात्म्याने आधीच मारले आहे. त्यांच्याशी कोणीही संबंध ठेवत नाही. निवैर असलेल्या संतजनांशी जे वैर करतात, ते धर्मराजाच्या न्यायानुसार नष्ट होतात. संतजनांनी ज्यांना शाप दिला ते जन्ममरणाच्या चक्रात फिरत राहतात. जो वृक्ष मुळापासून तोडला जातो, त्याच्या शाखाही सुकून जातात. ॥३१॥

॥ सलोक म. ५ ॥

गुर नानक हरि नामु द्विइइआ भंनण घइण समरथु ॥
प्रभु सदा समालहि मित्र तू दुखु सबाइआ लथु ॥१॥
॥म. ५॥ खुधिआवंतु न जाणई लाज कुलाज कुबोलु ॥
नानकु मांगै नामु हरि करि किरपा संजोगु ॥२॥
॥पउडी॥ जेवेहे करम कमावदा तेवेहे फलते ॥
चबे तता लोह सारु विचि संघै पलते ॥
घति गलावां चालिआ तिनि दूति अमल ते ॥
काई आस न पुंनीआ नित परमलु हिरते ॥

खंड २ [४२७]

कीआ न जाणै अकिरतघण विचि जोनी फिरते ॥

सभे धिरां निखुटीअसु हिरि लईअसु धरते ॥

विझण कलह न देवदा तां लइआ करते ॥

जो जो करते अहंमेउ झडि धरती पड़ते ॥३२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१७)

शब्दार्थ : भंगण – संहार; घडण – निर्माण; समालहि – स्मरण कर; सबाइआ – सर्व; लथु – नष्ट होते; खुधिआवंतु – भुकेलेला; कुलाज – अनादर; कुबोलु – कुवचन, शिव्या; लाज – आदर, प्रतिष्ठा; संजोगु – संयोग, मिलन; जेवे हे – जसे; तेवेहे – तसे; फलते – फळ मिळते; चबे – चावणे; तता – तापलेले; लोहसारु – कडक लोखंड; काई – कोणतीही; आस – आशा; पुंनीआ – पूर्ण होणे; परमलु – दुसऱ्याचा मळ; हिरतै – हरण करणे, हिरावणे; अकिरत घण – कृतघ्न; जोनी – योनी; धिरा – आधार, आश्रय; निखुटी असु – समाप्त होतात; विझाण – विझणे, समाप्त होणे; अहंमेउ – अहंकार; झडि – झडून.

भावार्थ : नानक सांगतात, सतगुरूने प्रभू परमात्म्याचे नाम माझ्या मनात दृढ केले. प्रभू परमात्म्याच्या अंगी निर्माण करण्याचे व नष्ट करण्याचेही सामर्थ्य आहे. हे मित्रा! तू सदैव प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर, त्यामुळे तुझे सारे दुःख नष्ट होईल. ॥१ ॥म. ५ ॥ अत्यंत भुकेलेला माणूस अन्न प्राप्त करण्यासाठी मान, अपमान, शिव्या-शाप कशाकडेही लक्ष देत नाही. हे प्रभो! नानक तुझ्या नामाची याचना करतो. माझ्यावर कृपा कर व मला तुझ्याशी एकरूप करून घे. ॥२ ॥पउडी ॥ माणूस जसे कर्म करतो तसे फळ त्यास प्राप्त होते. जर एखाद्याने गरम लोखंड चावले तर निश्चितच त्याचे तोंड भाजणार. कुकर्म करणाऱ्यास यमराज गळ्यात साखळी बांधून फरफटत ओढून नेतो. दुसऱ्याची निंदानालस्ती करणाऱ्याची कोणतीही आशा पूर्ण होत नाही. कृतघ्न माणूस दुसऱ्याने केलेल्या उपकाराची जराही जाण ठेवत नाही, त्यामुळे तो सदैव जन्ममरणाच्या चक्रात सापडून नाना योनीत फिरत राहतो. त्याचे सारे आधार तुटतात व तो निराधार होतो. तरीही तो आपला भांडण्याचा स्वभाव सोडत नाही. त्यामुळे अखेर प्रभू परमात्मा त्यास ह्या जगातून नष्ट करतो. जे जे अहंकाराने मत्त होतात, ते ते अखेर दुःखाने जमिनीवर गडाबडा लोळतात. त्यांचे जिणे मातीमोल होते. ॥३२ ॥

॥ सलोक म. ३ ॥

गुरमुखि गिआनु बिबेक बुधि होइ ॥ हरि गुण गावै हिरदै हारु परोइ ॥

पवितु पावनु परम बीचारी ॥ जि ओसु मिलै तिसु पारि उतारी ॥

अंतरि हरि नामु बासना समाणी ॥ हरि दरि सोभा महा उतम बाणी ॥

जि पुरखु सुणै सु होइ निहालु ॥ नानक सतिगुर मिलिऐ पाइआ नामु धनु मालु ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१७)

शब्दार्थ : हारु – हार; परोइ – घालतो, प्राप्त करतो; बीचारी – विचारवंत; जो – जो; ओसु – त्याला; मिलै – भेटतो; तिसु – त्याला; बासना – सुगंध; समाणी – सामावून जातो; निहालु – प्रसन्न.

भावार्थ : जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो त्यास ज्ञान व विवेकबुद्धी प्राप्त होते. जो प्रभू परमात्म्याचे गुण गातो, त्याच्या गळ्यात आत्मिक गुणांचे हार पडतात. त्यास आत्मिक गुण प्राप्त होतात. तो परम पवित्र व विचारवंत होतो. जो कोणी त्याच्या संगतीत येतो त्यालाही तो भवसागर पार करून नेतो. त्याच्या अंतःकरणात प्रभुनामाचा सुगंध दरवळत

असतो. तो प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात सन्मान प्राप्त करतो. त्याची वाणी उत्तम, मधुर आणि रसाळ होते. जो कोणी ती ऐकतो त्याचे चित्त प्रसन्न होते. नानक सांगतात, सतगुरूकडून ही प्रभुनामरूपी संपत्ती मला प्राप्त झाली. ॥१॥

॥म. ४॥ सतिगुर के जीअ की सार न जापै कि पूरै सतिगुर भावै ॥
गुरसिखां अंदरि सतिगुरू वरतै जो सिखां नो लोचै सो गुर खुसीआवै ॥
सतिगुरु आखै सु कार कमावनि सु जपु कमावहि गुरसिखां की घाल सचा थाइ पावै ॥
विणु सतिगुर के हुकमै जि गुरसिखां पासहु कंमु कराइआ लोडे तिसु गुरसिखु फिरि
नेडि न आवै ॥
गुर सतिगुर अगै को जीउ लाइ घालै तिसु अगै गुरसिखु कार कमावै ॥
जि ठगी आवै ठगी उठि जाइ तिसु नेडै गुरसिखु मूलि न आवै ॥
ब्रहमु बीचारु नानकु आखि सुणावै ॥
जि विणु सतिगुर के मनु मने कंमु कराए सो जंतु महा दुखु पावै ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१७)

शब्दार्थ : जापै – जाणणे; भावै – आवडेल; आखै – सांगतो; सु – ते; कार – कार्य; कमावनि – करतो; घाल – कष्ट, परिश्रम; पासहु – पासून, कडून; लोडे – इच्छा करतो; नेडि – जवळ; अगै – पुढे; ठगी – स्वार्थ; मनुमने – मन लावून, मनःपूर्वक.

भावार्थ : ॥म. ४॥ सतगुरूच्या मनातील भाव कोणीही जाणू शकत नाही. त्याला हेही कळत नाही की सतगुरूस काय आवडेल. शिष्याच्या अंतःकरणातच सतगुरू वास करतो. जो शिष्य त्यास आवडतो, त्याच्यावर तो प्रसन्न होतो. असा शिष्य सतगुरूच्या सांगण्याप्रमाणे कार्य करतो. सतगुरूच्या सांगण्याप्रमाणेच तो प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो. शिष्यांच्या ह्या मेहनतीचा प्रभू परमात्मा स्वीकार करतो. सतगुरूच्या आज्ञेशिवाय जर कोणी शिष्यांकडून काम करून घेण्याचा प्रयत्न केला तर सतगुरूचा शिष्य त्याच्या जवळपासही फिरकत नाही. जो कोणी सतगुरूकडे येऊन त्याची मनोभावे सेवा करील तर सतगुरूचा शिष्य पुढे होऊन आपणहून त्याची सेवा करील. जो स्वार्थी हेतूने गुरू शिष्यास फसवू पाहतो तो स्वतः फसतो. सतगुरूचा शिष्य अशा माणसाच्या जवळ सुद्धा जात नाही. नानक विचारपूर्वक ब्रह्मवाक्य सांगतात की, सतगुरूचे मन प्रसन्न केल्याशिवाय जो कोणतेही कर्म करतो त्यास महादुःख भोगावे लागते. ॥२॥

॥पउड़ी ॥ तूं सचा साहिबु अति वडा तुहि जेवडु तूं वड वडे ॥
जिसु तूं मेलहि सो तुधु मिलै तूं आपे बखसि लैहि लेखा छडे ॥
जिस नो तूं आपि मिलाइदा सो सतिगुरु सेवे मनु गड गडे ॥
तूं सचा साहिबु सचु तूं सभु जीउ पिंडु चंमु तेरा हडे ॥
जिउ भावै तिउ रखु तूं सचिआ नानक मनि आस तेरी वड वडे ॥३३॥१॥सुधु ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१७)

शब्दार्थ : चंमु – चामडे, कातडे; हडे – हाडे; सचिआ – सत्य स्वरूप.

भावार्थ : ॥पउड़ी ॥ हे प्रभू परमात्मा तू सर्वश्रेष्ठ आहेस. तुझ्याइतका श्रेष्ठ कोणीही नाही. ज्यास तू स्वतःशी एकरूप करून

घेतोस तोच तुझ्यात मिळून जातो. तू त्यांच्या साऱ्या अपराधांची क्षमा करतोस व त्यांना कर्मलेखातून मुक्त करतोस. ज्यांना तू आपल्यात समाविष्ट करून घेतोस ते अंतःकरणपूर्वक सतगुरूची सेवा करतात. हे प्रभो! तू सदा अस्तित्वमान, सदैव स्थिर राहाणारा सर्व सृष्टीचा स्वामी आहेस. चामडे, हाडे, प्राण, सारे काही तूच दिले आहेस. माझे तन-मन सारे काही तुझेच आहे. नानक सांगतात, हे प्रभो! तुला जसे योग्य वाटेल तसे तू मला ठेव, माझे रक्षण कर. हे महोत्तम प्रभू मला केवळ तुझीच आशा आहे. आधार आहे. ॥३३॥१॥

॥ गउडी की वार महला ५ ॥

(राइ कमालदी मोजदी कीवार की धुनि उपरि गावणी)

“राजा कमाल उद्दीन व मुअजुद्दीन ची वार” च्या चालीवर म्हणावे.

॥१ ओअंकार सतिगुर प्रसादि ॥

॥ सलोक म. ५ ॥

हरि हरि नामु जो जनु जपै सो आइआ परवाणु ॥

तिसु जन कै बलिहारणै जिनि भजिआ प्रभु निरवाणु ॥

जनम मरन दुखु कटिआ हरि भेटिआ पुरखु सुजाणु ॥

संत संगि सागरु तरे जन नानक सजा ताणु ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१८)

शब्दार्थ : आइआ – येणे; परवाणु – सफल; तिसु – त्या; जनु – प्रभुसेवक; निरवाणु – निर्लेप; भेटिआ – प्राप्त झाला, भेटला; सचा – सत्य; ताणु – बळ, शक्ती;

भावार्थ : जी व्यक्ती प्रभुनामाचा जप करते, त्याचा मानव जन्म सफल होतो. त्याचा प्रभू परमात्मा आपल्या दरबारात स्वीकार करतो. जो निर्लेप प्रभू परमात्म्याची भक्ती करतो त्याच्यावर मी माझा जीव ओवाळून टाकतो. ज्याला तो सुजाणपुरुष प्रभू परमात्मा प्राप्त झाला, त्याचे जन्ममरणाचे दुःख नष्ट झाले. नानक सांगतात, ज्यास सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचा आधार प्राप्त झाला, तो संतसंगतीने भवसागर तरून जातो. ॥१॥

॥म. ५॥ भलके उठि पराहुणा मरै घरि आवउ ॥

पाऊ पखाला तिस के मनि तनि नित भावउ ॥

नामु सुणे नामु संग्रहै नामे लिव लावउ ॥

ग्रिहु धनु सभु पवित्रु होइ हरि के गुण गावउ ॥

हरि नाम वापारी नानका वडभागी पावउ ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१८)

शब्दार्थ : भलके – प्रातःकाळी; पराहुणा – पाहुणा, अतिथी; आवउ – या; पाउ – पाय; पखाला – प्रक्षालन करणे, धुणे; संग्रहु – संग्रह करणे; ग्रिहु – घर; वापारि – व्यापारी; वडभागी – महाभाग्याने;

भावार्थ : ॥म. ५॥ प्रातःकाळी माझ्या घरी कोणी संतजन पाहुणा म्हणून आला, तर ते माझे भाग्यच होय. मी त्याचे चरण धुईन. तनमनाने त्याची सेवा करण्याने मला आनंद प्राप्त होईल. त्याच्याकडून मी प्रभुनाम श्रवण करीन, त्या प्रभुनामाचा मी माझ्या हृदयात संग्रह करीन व प्रभुनामात माझे चित्त एकाग्र करीन. नानक सांगतात, असा प्रभुनामाचा व्यापारी महाभाग्यानेच प्राप्त होतो ॥२॥

॥पउडी ॥ जो तुधु भावै सो भला सचु तेरा भाणा ॥
 तू सभ महि एक वरतदा सभ माहि समाणा ॥
 थान थनंतरि रवि रहिआ जीअ अंदरि जाणा ॥
 साधसंगि मिलि पाईए मनि सचे भाणा ॥
 नानक प्रभ सरणागती सद सद कुरबाणा ॥१ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१८)

शब्दार्थ : भाणा – आज्ञा; वरतदा – व्याप्त; समाणा – सामावलेला; थान – स्थान; रवि रहिआ – व्याप्त; सदसद – सदैव, सदासर्वदा;

भावार्थ : ॥पउडी ॥ हे प्रभू! जे तुला आवडते तेच चांगले असते. तुझी आज्ञा सदैव सत्य असते. तूच एकमेव सर्व जीवांच्यात क्रियाशील आहेस. सर्वत्र तूच भरून राहिला आहेस. तू सर्व ठिकाणी रममाण झाला आहेस. प्रत्येक जीव तुला आपल्यातच जाणतो. संतजनांच्या संगतीनेच तुझी प्राप्ती होते व अशा व्यक्तीचे मन प्रभूच्या आज्ञेप्रमाणे कार्य करते. नानक सांगतात, जो प्रभू परमात्म्यास शरण गेला त्याच्या चरणी मी सर्व काही समर्पित करतो. ॥३ ॥

॥ सलोक म. ५ ॥

चेताई तां चेति साहिबु सचा सो धणी ॥
 नानक सतिगुरु सेवि चडि बोहिथि भउजलु पारि पउ ॥१ ॥
 ॥म. ५ ॥ वाऊ संदे कपडे परिरहि गरबि गवार ॥
 नानक नालि न चलनी जलि बलि होए छारु ॥२ ॥
 ॥पउडी ॥ सेई उबरे जगै विचि जो सचै रखे ॥
 मुहि डिठै तिन कै जीवीए हरि अंघ्रितु चखे ॥
 कामु क्रोधु लोभु मोहु संगि साधा भखे ॥
 करि किरपा प्रभि आपणी हरि आपि परखे ॥
 नानक चलत न जापनी को सकै न लखे ॥२ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१८)

शब्दार्थ : चेताइ – स्मरण करण्याचे असेल; तां – तर; चेती – स्मरण कर; चडि – चढणे; बेहिथि – जहाज; वाऊ – वायू, वारा; संदे – मऊ मुलायम; पहरहि – घालून; गरबि – गर्वने; गवार – मूर्ख; जलि – जळून; छारु – राख; उबरे – वाचतात, सेई – तेच; जो – ज्यांचे; सचै – प्रभू; रखै – रक्षण करतो; मुहि – मुख; डिठै – दर्शन; जीवीए – जीवन; चखे – चाखतो; भखे – नष्ट होतात; चलत – चमत्कार; को – कोणी; सकै – शकल; लखे – पाहणे समजणे;

भावार्थ : हे जीवा! जर तुला स्मरण करावयाचे असेल, तर त्या सदैव स्थिर असणाऱ्या प्रभू परमात्म्याचे, त्या जगाच्या स्वामीचे स्मरण कर. नानक सांगतात, सतगुरूची सेवा कर व त्याच्याकडून प्राप्त झालेल्या प्रभुनामरूपी जहाजावर चढून हा भवसागर पार कर. ॥१ ॥म.५ ॥ मूर्ख माणूस मऊ मुलायम कपडे घालून गर्व करतो पण नानक सांगतात, अरे मूर्खा! परलोकात जाताना हे कपडे तुझ्याबरोबर येणार नाहीत. तुझ्या देहाबरोबर ते जळून राख होणार आहे. ॥२ ॥पउडी ॥ ज्यांचे तो प्रभू परमात्मा रक्षण करतो, त्यांच्यात उद्धार होतो. अशा लोकांकडे पाहूनच मी माझे जीवन जगत आहे की ज्यांनी अशा संतसज्जनांच्या संगतीत राहून काम, क्रोध, लोभ, मोह ह्या विकारांना नष्ट केले आहे. प्रभू परमात्मा स्वतः अशा लोकांची

खंड २ [४३१]

पारख करून त्यांच्यावर कृपा करतो. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा करत असलेले चमत्कार कोणासही दिसत नाहीत व कोणी ते जाणूही शकत नाही. ॥२॥

॥ सलोक म० ५ ॥

नानक सोई दिनसु सुहावडा जितु प्रभु आवै चिति ॥
जितु दिनि विसरै पारब्रहमु फिटु भलेरी रुति ॥१॥
॥म० ५॥ नानक मित्राई तिसु सिउ सभ किछु जिस कै हाथि ॥
कुमित्रा सेई कांढीअहि इक विख न चलहि साथि ॥२॥
॥पउडी॥ अंम्रितु नामु निधानु है मिलि पीवहु भाई ॥
जिसु सिमरत सुखु पाईऐ सभ तिखा बुझाई ॥
करि सेवा पारब्रहम गुर भुख रहै न कोई ॥
सगल मनोरथ पुंनिआ अमरापदु पाई ॥
तुधु जेवडु तू है पारब्रहम नानक सरणाई ॥३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१८)

शब्दार्थ : सुहावडा – सुखदाई; फिटु – धिक्कारणीय; भलेरी – चांगला; मित्राई – मैत्री; कुमित्रा – वैरी; कढी आहे – गणला जातो; विख – पाऊल; मिलि – मिळून; तिखा – तृष्णा, तहान; पुनिआ – पूर्ण; जेवडु – जेवढा;

भावार्थ : नानक सांगतात, ज्या दिवशी प्रभू परमात्म्याचे स्मरण झाले तो दिवस सुखदायी, ज्या दिवशी परब्रह्म परमात्म्याचा विसर पडेल तो ऋतू कितीही चांगला असला तरी धिक्कारणीय होय. ॥१॥ ज्याच्या हाती सर्व काही आहे. अशांशी म्हणजे प्रभू परमात्म्याशी मैत्री करावी. जो एक पाऊलही आपल्या बरोबर चालत नाही तो कुमित्र म्हणजे वैरी जाणावा. ॥२॥ पउडी ॥ हे मित्रा! सगळ्यांनी मिळून एकत्र येऊन प्रभुनामाचे प्राशन करावे. प्रभू परमात्म्याचे स्मरण केल्याने सुख प्राप्त होते. मनातील मोहमायेची तृष्णा नष्ट होते. परब्रह्म परमात्मरूपी सतगुरूची सेवा केल्याने विषयविकाराची भूक नष्ट होते. सगळे मनोरथ पूर्ण होतात व अमरपद प्राप्त होते. हे परब्रह्म परमात्मा तुझ्या एवढा तूच. नानक तुला शरण आला आहे. ॥३॥

॥ सलोक म० ५ ॥

डिठडो हभ ठाड़ ऊण न काई जाड़ ॥
नानक लधा तिन सुआउ जिना सतिगुरु भेटिआ ॥१॥
॥म० ५॥ दामनी चमतकार तितु वरतारा जग खे ॥
वथु सुहावी साइ नानक नाउ जपंदो तिस धणी ॥२॥
॥पउडी॥ सिम्रिति सासत्र सोधि सभि किनै कीम न जाणी ॥
जो जनु भेटै साधसंगि सो हरि रंगु माणी ॥
सचु नामु करता पुरखु एह रतना खाणी ॥
मसतकि होवै लिखिआ हरि सिमरि पराणी ॥
तोसा दिचै सचु नामु नानक मिहमाणी ॥४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१८)

शब्दार्थ : डिठडो – पाहिले; हभ – सर्व; ठाड़ – जागी; उण – शिवाय, रिकामी; लधा – प्राप्त केले; जिना – ज्यांना;

दामनी – सौदामिनी, वीज; चमत्कार – चमचमाट; खे – चा; वथु – वस्तु; सुहावी – सुंदर; साइ – तीच; सिम्रिति – स्मृती; सासत्र – शास्त्र; सोधि – शोधून; किनै – कोणीही; कीम – किंमत, मोल; पराणी – प्राणी, जीव; तोसा – पाथेय, वाटखर्च, शिदोरी; दिचै – दे; मिहमणी – पाहुणचार;

भावार्थ : मी सर्व जागा पाहिल्या, प्रभू परमात्मा नाही अशी एकही जागा मला दिसली नाही. प्रभू परमात्मा सर्व ठिकाणी वास करतो. नानक सांगतात, ज्यांना सतगुरू भेटला त्यांचा मानवजन्म सफल झाला. ॥१॥म.५॥ विजेचा चमचमाट जसा क्षणभर टिकणारा असतो त्याचप्रमाणे ह्या जगाचा व्यवहारही क्षणभंगूर आहे. नानक सांगतात, त्या प्रभू परमात्म्याच्या नामाचा जप करावा तीच एकमेव सुंदर व कायम टिकणारी वस्तू आहे. ॥२॥पउडी॥ विद्वान लोकांनी सर्व स्मृती, सर्व शास्त्रं शोधून पाहिली पण कोणासही प्रभू परमात्म्याचे खरे मोल कळले नाही. ज्यास साधुसंतांची संगत प्राप्त झाली त्यासच प्रभुप्रेमाचा आनंद प्राप्त होतो. सत्यनाम कर्ता पुरुष प्रभू परमात्मा हा नामरूपी रत्नांची खाण आहे. पण तोच जीव प्रभुनाम प्राप्त करतो ज्याच्या भाग्यात तसे लिहिले असते. नानक म्हणतात, हे प्रभो! तुझ्या ह्या अतिथीला पाहुणचार म्हणून जीवनाची वाटचाल करताना तुझ्या नामाची शिदोरी दे. ॥४॥

॥ सलोक म० ५ ॥

अंतरि चिंता नैणी सुखी मुलि न उतरै भुख ॥
नानक सचे नाम बिनु किसै न लथो दुखु ॥१॥
॥म० ५॥ मुठडे सेई साथ जिनी सचु न लदिआ ॥
नानक से साबासि जिनी गुर मिलि इकु पछाणिआ ॥२॥
॥पउडी॥ जिथै बैसनि साध जन सो थानु सुहंदा ॥
ओइ सेवनि संमिथु आपणा बिनसै सभु मंदा ॥
पतित उधारणा पारब्रहम संत बेदु कहंदा ॥
भगति वछलु तेरा बिरदु है जुगि जुगि वरतंदा ॥
नानकु जाचै एकु नामु मनि तनि भावंदा ॥५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१९)

शब्दार्थ : नैणी – डोळ्यांना; मूलि – मुळीच, थोडीसुद्धा; लाथो – नष्ट होणे, दूर होणे; मुठडे – लुटले गेले; सुहंदा – शोभिवंत; ओइ – तेच; सेवनि – सेवा करतात; संमिथु – समर्थ; बिनसै – नष्ट होतात; मंदा – कुप्रवृत्ती; कहंदा – सांगतात; बिरदु – ब्रीद; वरतंदा – व्यवहार; जाचै – मागतो; भावंदा – आवडते;

भावार्थ : वरवर सुखी दिसणारा माणूस अंतःकरणात चिंतेने ग्रासलेला असतो. त्याच्या मनातील विषयविकाराची भूक शमलेली नसते. नानक सांगतात, प्रभुनामाशिवाय कोणीही दुःखमुक्त होऊ शकत नाही. ॥१॥म. ५॥ ज्यांनी प्रभुनामरूपी माल बरोबर घेतला नाही ते जीव मोहमायारूपी लुटारूंकडून लुटले जातात. नानक सांगतात, ते लोक प्रसंशेस प्राप्त होतात की ज्यांनी सतगुरूची संगत प्राप्त करून प्रभू परमात्म्यास ओळखले आहे. ॥२॥पउडी॥ जेथे संतजन वास्तव्य करतात, ते स्थान सुंदर असते. तेथे बसून ते समर्थ प्रभू परमात्म्याची सेवा करतात. त्यामुळे त्यांच्या मनातील कुविचार, कुप्रवृत्ती नष्ट होतात. सर्वसंत, सर्व वेद एक मुखाने सांगतात, की तो परब्रह्म परमात्मा पतितांचा उद्धार करतो. भक्तवत्सल हे त्याचे ब्रीदच आहे. युगानुयुगे हेच चालत आहे. नानक प्रभूकडे एकच मागणे मागतात, हे प्रभो! माझ्या मनास तुझ्या नामाची गोडी लागू दे. ॥५॥

खंड २ [४३३]

॥ सलोक म० ५ ॥

चिड़ी चुहकी पह फुटी वगनि बहुतु तरंग ॥
अचरज रूप संतन रचे नानक नामहि रंग ॥१ ॥
॥म० ५ ॥ घर मंदर खुसीआ तही जह तू आवहि चिति ॥
दुनीआ कीआ वडिआईआ नानक सभि कुमित ॥२ ॥
॥पउड़ी ॥ हरि धनु सची रासि है किनै विरलै जाता ॥
तिसै परापति भाइरहु जिसु देइ बिधाता ॥
मन तन भीतरि मउलिआ हरि रंगि जनु राता ॥
साधसंगि गुण गाइआ सभि दोखह खाता ॥
नानक सोई जीविआ जिनि इकु पछाता ॥६ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१९)

शब्दार्थ : चिडि – चिमणी पक्षी, चिमणी; चुहकी – बोलली; पह – पहाट; फुटी – झाली; पह फुटी – तांबडे फुटले; वगनि – वाहणे; सुखीआ – आनंद; तही – तेथे; कुमित – कुमित्र; जाता – जाणतो; विसै – त्याला; भाइरहु – बंधूनी; जिसु – ज्याला; मउलिआ – प्रसन्नता; दोखह – दोष, दुःख; खाता – नष्ट होतात; जीविआ – जीवन जगले; जिनि – ज्यांनी; एकु – एकमेव प्रभू परमात्मा; पछाता – ओळखले;

भावार्थ : अरुणोदयाचा समय झाला, पाखरे आनंदाने किलबिल करू लागली, पूर्व क्षितिजावर नाना रंगांची उधळण झाली. नानक सांगतात, अशा ह्या रमणीय प्रहरी संतजन प्रभुनामात रंगून जातात. ॥१ ॥म.५ ॥ अशा या ह्या रामप्रहरी घराघरात मंदिरामंदिरात जेव्हा प्रभुनामाचे स्मरण केले जाते, तेव्हा सर्वत्र एक आनंदाची लहर पसरते. अशावेळी सांसारिक गोष्टींचा बडेजाव कुमित्रासारखा वाटू लागतो. ॥२ ॥पउड़ी ॥ हरिनाम हीच खरी संपत्ती आहे. पण फार क्वचित कोणी हे जाणतो. पण बंधूनी! ज्यांना प्रभू परमात्मा स्वतः ते देतो त्यांनाच ते प्राप्त होते. अशा भाग्यवंताचे तनमन हरिरंगाने प्रमुदित होते, प्रसन्न होते. तो साधुसंतांच्या संगतीने प्रभू परमात्म्याचे गुण गाऊन सर्व दुःख, सर्व दोष दूर करतो. नानक सांगतात, ज्यांनी एकमेव प्रभू परमात्म्यास जाणले तेच खरे जीवन जगतात. ॥६ ॥

॥ सलोक म० ५ ॥

खखड़ीआ सुहावीआ लगड़ीआ अक कंठि ॥
बिरह बिछोड़ा धणी सिउ नानक सहसै गंठि ॥१ ॥
॥म० ५ ॥ विसारेदे मरि गए मरि भि न सकहि मूलि ॥
वेमुख होइ राम ते जिउ तसकर उपरि सूलि ॥२ ॥
॥पउड़ी ॥ सुख निघानु प्रभु एकु है अबिनासी सुणिआ ॥
जलि थलि महीअलि पूरिआ घटि घटि हरि भणिआ ॥
ऊच नीच सभ इक समानि कीट हसती बणिआ ॥
मीत सखा सुत बंधिपो सभि तिस दे जणिआ ॥
तुसि नानकु देवै जिसु नामु तिनि हरि रंगु मणिआ ॥७ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१९)

खंड २ [४३४]

शब्दार्थ : खखडीआ – आकावृक्षाचे फळ; सुहावीआ – सुंदर दिसते; लगडी – लगडलेले; बिरह – विरह; विछोडे – वियोग, ताटातूट; सहसे – सहस्र, हजारो; गंठी – रोपटे; विसारदे – विसरणारे; मूलि – मुळापासून; बेमुख – विमुख; जिउ – ज्याप्रमाणे; तसकर – चोर; सूलि – सूळ; सुणिआ – ऐकतो; पुरिआ – व्यास; भणिआ – म्हणतात; कीट – कीटक; हसति – हत्ती; बणिआ – बनवलेले; निर्माण केलेले; मीत – मित्र; सुत – पुत्र; बंधिपो – बांधव; जणिआ – जन्मलेले; तुसि – तुला; देवै – देतो;

भावार्थ : आक वृक्षाला लागलेले फळ, झाडावर असेपर्यंत सुंदर दिसते पण झाडापासून गळून पडले की त्याचे तुकडे तुकडे होतात. त्याप्रमाणे नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्यापासून दूर गेलेला जीव नष्ट होतो. ॥१॥म.५॥ जे प्रभू परमात्म्यास विसरले, ते मेल्यासारखेच असतात पण ते पुरते मरतही नाहीत. जे प्रभुरामास विसरले ते सुळावर चढलेल्या चोरासारखे असतात. ॥२॥पउडी॥ तो एकमेव प्रभू परमात्मा सुखाचा खजिना आहे. तो अविनाशी आहे. जळी, स्थळी, आकाशी, प्रत्येक जीवामध्ये तो भरून राहिला आहे. त्यामुळे कोणीही उच्च नाही. कोणीही नीच नाही. सारे एक समान, कीडा, मुंगी, हत्ती सारे प्रभू परमात्म्यानेच निर्माण केले आहे. मित्र, पुत्र, बंधू, सखे सोबती सारे त्या प्रभू परमात्म्यानेच जन्मास घातले आहेत. नानक सांगतात, ज्याला तो प्रभू परमात्मा प्रसन्न होऊन नाम देतो, तोच प्रभुनामाच्या रंगात रंगून जातो. ॥७॥

॥ सलोक म० ५ ॥

जिना सासि गिरासि न विसरै हरि नामां मनि मंतु ॥

धनु सि सेई नानका पुरनु सोई संतु ॥१॥

॥म० ५॥ अठे पहर भउदा फिरै खावण संदडै सूलि ॥

दोजकि पउदा किउ रहै जा चिति न होइ रसूलि ॥२॥

॥पउडी॥ तिसै सरेवहु प्राणीहो जिस दै नाउ पलै ॥

ऐथै रहहु सुहोलिआ अगै नालि चलै ॥

घरु बंधहु सच धरम का गडि थंमु अहलै ॥

ओट लैहु नाराइणै दीन दुनीआ झलै ॥

नानक पकडे चरण हरि तिसु दरगह मलै ॥८॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३१९)

शब्दार्थ : जिना – जे, ज्यांनी; सासि – श्वास; गिरासी – घास; मंतु – मंत्र; धनु – धन्य; सोई – ते; पुरनु – पूर्ण; खावण – खाणे; संदडै – धावपळ करतो; दोजक – नरक; पउदा – प्राप्त करतो; किउ – कसा; जा – ज्याच्या; चिति – चित्तात; रसूलि – परमात्मा; सरेवहु – सेवा करा; ऐथै – येथे, ह्या संसारात; सुहोलिआ – सुखी; अगै – परलोकात; नालि – बरोबर, सह; बंधहु – बांधा; गडि – गाडलेला; थंमु – स्तंभ; अहलै – अचल, स्थिर राहणारा; ओट – आश्रय, आधार; दीन दुनीआ – इह-परलोक; मलै – मिळतो;

भावार्थ : जे लोक श्वास घेताना, घास घेताना प्रभू परमात्म्याचे नाम विसरत नाहीत, ज्यांच्या मनात हरिनामाचा मंत्र कायम असतो ते लोक धन्य होत. नानक सांगतात, ते पूर्ण गुरू होत. ॥१॥ अष्टौप्रहर, रात्रंदिवस जे मोहमायेची, विषयविकारांची भूक भागवण्यासाठी धावाधाव करतात, ते प्रभू परमात्म्यास विसरतात व अंती नरकात जाऊन पडतात ज्याच्या हृदयात प्रभूपरमात्मा नाही त्याचे रक्षण कसे होणार ? ॥२॥ पउडी ॥ हे जीवांनो! ज्यांना प्रभुनाम प्राप्त झाले आहे, त्यांची सेवा करा. ह्यामुळे तुम्ही इहलोकात सुखात राहाल. हे प्रभुनाम परलोकातही तुमच्या बरोबर येईल. सत्याचरणाचे सत्कर्माचे भक्कम

खंड २ [४३५]

स्तंभ उभे करून त्यावर सत्य व धर्माचे घर बांधा. नारायणाचा आश्रय घ्या, तोच तुम्हास इह-परलोकात साहाय्यभूत होईल. नानक सांगतात, जो हरीला शरण गेला त्यास प्रभू परमात्म्याच्या दरबारात स्थान प्राप्त होते. ॥८॥

॥ सलोक म० ५ ॥

जाचकु मंगै दानु देहि पिआरिआ ॥
देवणहारु दातारु मै नित चितारिआ ॥
निखुटि न जाई मूलि अतुल भंडारिआ ॥
नानक सबदु अपारु तिनि सभु किछु सारिआ ॥१॥
॥म० ५॥ सिखहु सबदु पिआरिहो जनम मरन की टेक ॥
मुख ऊजल सदा सुखी नानक सिमरत एक ॥२॥
॥पउड़ी ॥ ओथै अंम्रितु वंडीऐ सुखीआ हरि करणे ॥
जम कै पंथि न पाईअहि फिरि नाही मरणे ॥
जिसनो आइआ प्रेम रसु तिसै ही जरणे ॥
बाणी उचरहि साध जन अमिउ चलहि झरणे ॥
पेखि दरसनु नानकु जीविआ मन अंदरि धरणे ॥९॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२०)

शब्दार्थ : जाचकु – याचक; पिआरिआ – प्रिय प्रभू; देवणहारु – देणारा; दातारु – दाता; चितारिआ – स्मरण केले; निखुटु – न संपणे; सारिआ – सावरले, रक्षण केले; पिआरिहो – ग्रहण करा; टेक – आधार; ओथै – तेथे; वंडीऐ – वाटतात; पाईअहि – वाकले जाते; जिसनो – ज्याने; जरणे – सहन करणे; अमिउ – अमृत; चलही – वाहतात; झरणे – झरे; जीविआ – जीवन जगणे;

भावार्थ : हे प्रिय प्रभू परमात्मा! तू दान देणारा दाता आहेस म्हणून मी तुझ्याकडे याचना करतो, की मी सदैव तुझे स्मरण करावे. प्रभू परमात्म्याचे नामभांडार पुरेपूर भरलेले आहे. त्यातून कितीही दान दिले तरी त्यात काहीही कमी होत नाही, ते अक्षय भांडार आहे. नानक सांगतात, प्रभुनाम अपार आहे, त्याने सर्व जीवांना संभाळले आहे. ॥१॥म. ५॥ हे शिष्य हो! प्रभुनामाचा स्वीकार करा. प्रभुनाम जन्ममरणाचा आधार आहे. नानक सांगतात, त्या एकमेव प्रभू परमात्म्याचे सदैव स्मरण केल्याने सुखाची प्राप्ती होते व प्रभुदरबारात तो उजळ मुखाने प्रवेश प्राप्त करतो. ॥२॥पउड़ी ॥ तेथे, सत्संगात जीवांना सुख प्राप्त करून देणारे प्रभुनामरूपी अमृत वाटले जाते. ज्याने हरिनाम प्राप्त केले आहे तो कधीही यमाच्या मार्गावर जात नाही. आत्मिक मरण मरत नाही. ज्याने प्रभुनामरूपी अमृताचा आस्वाद घेतला, तो आत्मिक आनंदात रममाण होतो. जिथे, संतसंगतीत प्रभुनामाचा उच्चार होतो. तेथे जणू अमृताचे झरेच वाहत असतात. नानक सांगतात, ज्यांनी आपल्या हृदयात प्रभुनाम धारण केले आहे, त्यांच्या दर्शनानेच मी जीवन जगतो. ॥९॥

॥ सलोक म० ५ ॥

सतिगुरि पूरै सेविऐ दूखा का होइ नासु ॥
नानक नामि अराधिऐ कारजु आवै रासि ॥१॥
॥म० ५॥ जिसु सिमरत संकट छुटहि अनद मंगल बिस्राम ॥
नानक जपीऐ सदा हरि निमख न बिसरउ नामु ॥२॥

खंड २ [४३६]

॥पउड़ी ॥ तिन की सोभा किआ गणी जिनी हरि हरि लधा ॥

साधा सरणी जो पवै सो छुटै बधा ॥

गुण गावै अबिनासीए जोनि गरभि न दधा ॥

गुरु भेटिआ पारब्रहमु हरि पडि बुझि समधा ॥

नानक पाइआ सो धणी हरि अगम अगधा ॥१० ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२०)

शब्दार्थ : कारजु – कार्य; रासि – प्राप्ती; अनद – आनंद; विमख – निमिष, क्षण; गणि – मोजावी, सांगावी; लधा – लाभला, प्राप्त झाला; पवै – पडतो, जातो; बधा – बंधन; अबिनसीए – अविनाशी प्रभूचे; दधा – जळणे; दग्ध होणे; पढि – वाचून; बुझी – समजून, जाणून; समधा – समाधी;

भावार्थ : पूर्ण सतगुरूची सेवा केल्याने दुःखाचा नाश होतो. नानक सांगतात, प्रभुनामाची आराधना केल्याने कार्य सिद्धीस जाते. ॥१॥म. ५ ॥ नानक सांगतात, ज्याचे स्मरण केल्याने सर्व संकटे दूर होतात व मंगलमय आनंद प्राप्त होतो, त्या प्रभू परमात्म्याचे सदैव स्मरण करावे. क्षणभरही प्रभुनामाचा विसर न पडावा. ॥२ ॥पउड़ी ॥ ज्यांना प्रभू परमात्मा प्राप्त झाला, त्यांची शोभा काय वर्णावी. जो संतजनांना शरण गेला त्याची सर्व बंधने तुटून जातात. त्या अविनाशी प्रभू परमात्म्याचे गुणगान केल्याने गर्भावस्थेतील तापापासून मुक्तता होते. जन्ममरणाच्या चक्रातून सुटका होते. ज्यांना परब्रह्म परमात्मरूपी गुरू प्राप्त झाला ते वाचनाद्वारे प्रभू परमात्म्याच्या स्वरूपाचे ज्ञान प्राप्त करून समाधीत लीन होऊन जातात. नानक सांगतात, अशा भक्तास तो अगाध, अगम्य प्रभू परमात्मा धनी प्राप्त होतो. ॥१० ॥

॥ सलोक म० ५ ॥

कामु न करही आपणा फिरहि अवता लोइ ॥

नानक नाइ विसारिए सुखु किनेहा होइ ॥१ ॥

॥म० ५ ॥ बिखै कउडतणि सगल माहि जगति रही लपटाइ ॥

नानक जनि वीचारिआ मीठा हरि का नाउ ॥२ ॥

॥पउड़ी ॥ इह नीसाणी साध की जिसु भेटत तरीए ॥

जम कंकरु नेडि न आवई फिरि बहुडि न मरीए ॥

भव सागरु संसारु बिखु सो पारि उतरीए ॥

हरि गुण गुंफहु मनि माल हरि सभ मलु परहरीए ॥

नानक प्रीतम मिलि रहे पारब्रहम नरहरीए ॥११ ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२०)

शब्दार्थ : कामु – काम, कार्य; अवता – आल्यावर मनमानी करत; लोइ – संसारात; नाइ – नाम; किनेहा – कसे; बिखै – विषयविकार; कउडतणि – कडूपणा; जिन – ज्या सेवकाने; इह – हे; निसाणी – चिन्ह; लक्षण; कंकरु – दास, दूत; नेडि – जवळ; गुंफहु – गुंफतो; मलु – मळ; परहरीए – परिहार होतो, नष्ट होतो;

भावार्थ : माणूस आपले कर्तव्य (प्रभुप्राप्ती) विसरून ह्या संसारात स्वैरपणे भटकत राहतो. नानक सांगतात, प्रभुनाम विसरलेल्यास सुखाची प्राप्ती कशी काय होणार ? ॥१॥म. ५ ॥ सर्व जीवांच्या अंतरंगात विषयविकाराचे कडू जहर भरलेले आहे. सर्व जगच त्यात बुडून गेले आहे. दास नानकास हे कळले आहे, की केवळ प्रभुनाम हेच गोड आहे. ॥२ ॥पउड़ी ॥

खंड २ [४३७]

साधुसंतांचे हेच लक्षण आहे, की त्यांच्या संगतीत जे जे येतात, त्या सर्वांना ते भवसागर पार करून नेतात. यमदूत अशा संतजनांच्या जवळही फिरकत नाहीत. ते जन्ममरणाच्या चक्रातून मुक्त होतात. ते विषयविकारांनी भरलेला हा संसार सागर सुखरूपपणे तरून जातात. हे बंधू! तू आपल्या मनात प्रभुनामाचा हार गुंफ. त्यामुळे तुझ्या मनातील विषयविकाराचा, मोहमायेचा सर्व मळ नष्ट होईल. नानक सांगतात, ज्यांनी ज्यांनी प्रभुनामारूपी माला आपल्या अंतःकरणात गुंफली, ते परब्रह्म परमात्म्याशी एकरूप होऊन गेले. ॥११॥

॥ सलोक म० ५ ॥

नानक आए से परवाणु है जिन हरि वुठा चिति ॥
गाल्ही अल पलालीआ कंमि न आवहि मित ॥१॥
॥म० ५॥ पारब्रह्म प्रभु द्रिसटी आइआ पूरन अगम बिसमाद ॥
नानक राम नामु धनु कीता पूरे गुर परसादि ॥२॥
॥ पउडी ॥ धोहु न चली खसम नालि लबि मोहि विगुते ॥
करतब करनि भलेरिआ मदि माइआ सुते ॥
फिरि फिरि जूनि भवाईअनि जम मारगि मुते ॥
कीता पाइनि आपणा दुख सेती जुते ॥
नानक नाइ विसारिऐ सभ मंदी रुते ॥१२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२०)

शब्दार्थ : आए – आले, जन्मले; वुठा – वास; गाल्ही – बाते; अलपलालीआ – व्यर्थ; कंमि – कामी; बिसमाद – आश्चर्यजनक, नवलपूर्ण; धोहु – धोका, फसवणूक; खसम – प्रभू परमात्मा; लबि – लालच, लालसा; विगुते – नष्ट; करतब – कर्तव्य; मदि – मद्य; सुते – झोपले; जूनि – योनी; भलाईअनि – फिरत राहतात; मुते – सोडले; कीता – केलेले कर्म; पाइनि – प्राप्त करतात; सेती – बरोबर; जुते – जुंपले जातात. नाइ – नाम; मंदी – वाईट; रुते – ऋतू.

भावार्थ : नानक सांगतात, ज्यांच्या हृदयात प्रभू परमात्म्याने वास केला, त्यांच्या जन्माचे सार्थक झाले. व्यर्थ गप्पा कोणाच्याही कामी येत नाहीत. ॥१॥ नानक सांगतात, पूर्णगुरूच्या कृपाप्रसादाने मी हरिनामरूपी धन प्राप्त केले. त्यामुळे त्या पूर्णपणे अगम्य असलेल्या नवलपूर्ण परब्रह्म प्रभू परमात्म्याचे मला दर्शन प्राप्त झाले. ॥२॥ पउडी ॥ त्या प्रभू परमात्म्यापुढे कोणतीही लांडीलबाडी, फसवणूक चालत नाही. लोभ, मोह, लालसेत गुंतलेली माणसे नष्ट होतात, असे लोक दुष्कर्म करतात. मोहमायेच्या मद्याने धुंद होऊन राहतात. ते परत परत नाना योनीत भटकत फिरतात व यमाच्या मार्गावर फेकले जातात. वारंवार जन्मतात आणि वारंवार मरतात. ते आपल्या केलेल्या कुकर्माची फळे प्राप्त करतात व दुःखाशीच जोडले जातात. नानक सांगतात, जो नाम विसरतो त्याला सर्वच ऋतू वाईट जातात. ॥१२॥

॥ सलोक म० ५ ॥

उठंदिआ बहंदिआ सवंदिआ सुखु सोइ ॥
नानक नामि सलाहिऐ मनु तनु सीतलु होइ ॥१॥
॥म० ५॥ लालचि अटिआ नित फिरै सुआरथु करे न कोइ ॥
जिसु गुरु भेटै नानका तिसु मनि वसिआ सोइ ॥२॥
॥ पउडी ॥ सभे वसतू कउडीआ सचे नाउ मिठा ॥

खंड २ [४३८]

सादु आइआ तिन हरि जनां चखि साधी डिठा ॥
 पारब्रह्मि जिसु लिखिआ मनि तिसै वुठा ॥
 इकु निरंजनु रवि रहिआ भाउ दुया कुठा ॥
 हरि नानकु मंगै जोड़ि कर प्रभु देवै तुठा ॥१३॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२१)

शब्दार्थ : उठंदिआ – उठताना; बहंदिआ – बसताना; सवंदिआ – झोपताना; सोड़ – ते; सलाहिए – स्मरण करणे; सीतलु – शीतल; अटिआ – फसलेला; सुआरथु – स्वार्थ; वसतु – वस्तू; कउड़िआ – कडू; सादु – स्वाद; डिठा – पाहिले; साधी – साधुसंतांनी; वूठा – वास केला; भाउ – भाव; दुया – द्वैत; कुठा – नष्ट केला; तुठा – प्रसन्न होऊन, संतुष्ट होऊन.

भावार्थ : नानक सांगतात, प्रभुनामाचे स्मरण केल्याने तन, मन शांत होते व त्यामुळे उठताना, बसताना, झोपताना कोणतीही कृती करताना ते सुखावहच होते.॥१॥ ह्या जगात जीव लोभात फसून सदैव भटकत राहतो. कोणीही आपल्या खऱ्या हिताचे (प्रभुप्राप्तीचे) काम करताना आढळत नाही. नानक सांगतात, ज्यास सतगुरू प्राप्त झाला, त्याच्या मनात प्रभू परमात्मा वास करतो.॥२॥ पउड़ी ॥ ह्या जगात प्रभुनाम सोडून बाकी सर्व गोष्टी कडूच आहेत. केवळ एकमेव प्रभुनाम गोड आहे. ज्या प्रभू परमात्म्याच्या सेवकांनी ह्याची (प्रभुनामाची) चव चाखली आहे त्यांनाच त्याची गोडी कळते. प्रभू परमात्म्याने ज्याच्या भाग्यात पूर्वीच तसे लिहून ठेवले आहे त्यांनाच प्रभुनामाची गोडी लागते. त्याच्या मनातील द्वैतभाव नष्ट होतो व त्यास सर्वत्र प्रभू परमात्माच वास करत असल्याचा प्रत्यय येतो. नानक सांगतात. जो प्रभू परमात्म्यापुढे हात जोडून अनन्यभावाने प्रभुनामाची याचना करतो. त्यास तो प्रसन्न होऊन प्रभुनामाचे दान देतो.॥१३॥

॥ सलोक म० ५ ॥

जाचड़ी सा सारु जो जाचंदी हेकड़ो ॥
 गाल्ही बिआ विकार नानक धणी विहूणीआ ॥१॥
 ॥ म० ५ ॥ नीहि जि विधा मंनु पछाणू विरलो थिओ ॥
 जोड़णहारा संतु नानक पाधरु पधरो ॥२॥
 ॥ पउड़ी ॥ सोई सेविहु जीअडे दाता बखसिंदु ॥
 किलविख सभि बिनासु होनि सिमरत गोविंदु ॥
 हरि मारगु साधू दसिआ जपीऐ गुर मंतु ॥
 माइआ सुआद सभि फिकिआ हरि मनि भावंदु ॥
 धिआइ नानक परमेसरै जिनि दिती जिंदु ॥१४॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२१)

शब्दार्थ : जाचड़ी – याचना; सारु – श्रेष्ठ; जाचंदी – याचना; हेकड़ो – प्रभू परमात्मा; गाल्ही – बोलणे; विकार – बेकार, व्यर्थ; धणी – स्वामी, मालक; विहूणीआ – विहीन; विधा – बांधलेला; थिओ – असता; जोड़णहारा – जोडणारा; पाधरु – मार्ग; पधरो – साधा, सोपा; बखसिंदु – कृपा करणार; होनि – होते; गुरमंतु – गुरुमंत्र; दिती – दिले; जिंदू – जीवन, प्राण.

भावार्थ : एकमेव प्रभूच्या प्राप्तीसाठी केलेली याचनाच सर्वश्रेष्ठ होय. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याशिवाय अन्य सारे बोलणे व्यर्थ आहे. त्याने फक्त विकारच प्रबळ होतात.॥१॥ हे ओळखणारा, ज्याचे मन प्रभुप्रेमात बांधले गेले आहे, असा

खंड २ [४३९]

कचित कोणी असतो. नानक सांगतात, असा प्रभुसेवक इतरांनाही प्रभुमार्गी करतो.॥२॥ पउडी ॥ हे जीवा! तू त्या क्षमा करणाऱ्या दाता प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर. प्रभूचे, त्या गोविंदाचे स्मरण केल्याने मनातील सर्व किल्मिष, सर्व पाप नष्ट होते. संतसज्जनांनी मला प्रभुप्राप्तीचा मार्ग दाखवला. आता मी सतगुरूकडून प्राप्त झालेला गुरुमंत्र प्रभुनामाचा जप करतो. ज्याच्या मनात प्रभू परमात्म्याची आवड निर्माण झाली, त्याला इतर सर्व गोष्टी तुच्छ वाटतात. नानक सांगतात, ज्या प्रभू परमात्म्याने तुला हे जीवन दिले. त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर.॥१४॥

॥ सलोक म० ५ ॥

वत लगी सचे नाम की जो बीजे सो खाइ ॥
 तिसहि परापति नानका जिस नो लिखिआ आइ ॥१॥
 ॥ म० ५ ॥ मंगणा त सचु इकु जिसु तिसि देवै आपि ॥
 जितु खाधै मनु त्रिपतीऐ नानक साहिब दाति ॥२॥
 ॥ पउडी ॥ लाहा जग महि से खटहि जिन हरि धनु रासि ॥
 दुतीआ भाउ न जाणनी सचे दी आस ॥
 निहचलु एकु सरेविआ होरु सभ विणासु ॥
 पारब्रहमु जिसु विसरै तिसु बिरथा सासु ॥
 कंठि लाइ जन रखिआ नानक बलि जासु ॥१५॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२१)

शब्दार्थ : वत – योग्य वेळ; बीजे – पेरणे; खाइ – खाणे; मंगणा – मागणे; खाधै – खाल्ल्याने; लाहा – लाभ; खटहि – कमाई; रासि – संपत्ती, पुंजी; दुतीआ – द्वैत; जाणनी – जाणणे; सरेविआ – सेवा; होरु – अन्य; विणासु – नाशवंत; सासु – श्वास; जन – सेवक.

भावार्थ : हे जीवा! तुला प्राप्त झालेला मानवजन्म हा प्रभू परमात्माचे नामस्मरण करण्याची तुला लाभलेली सुसंधी आहे. जसे पेटावे तसे फळ मिळते. पूर्वकर्मानुसार ज्याच्या भाग्यात तसे लिहिले असेल, त्यासच ही सुसंधी प्राप्त होते.॥१॥ म. ५ ॥ मागणी करायची असेल तर त्या एकमेव सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या नामाची मागणी कर. प्रभू परमात्मा तुला ते देईल. प्रभुनामाचे स्मरण केल्याने मन तृप्त होते. नानक सांगतात, हे दान प्रभू परमात्माच देतो.॥२॥ पउडी ॥ ज्यांच्या जवळ प्रभुनामाची पुंजी आहे. तेच ह्या संसारात लाभ कमावतात. असा माणूस द्वैतभाव जाणत नाही. त्याची सर्व आशा एकमेव प्रभू परमात्म्यावर असते. त्या एकमेव निश्चल प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करावे. अन्य सारे नश्वर आहे, नाशवंत आहे. प्रभू परमात्म्यास जो विसरला त्याचा प्रत्येक श्वास व्यर्थ गेला. नानक म्हणतात, ज्याने प्रभू परमात्म्याचे नाम आपल्या कंठात धारण केले आहे, त्याच्यावर मी माझी जीव ओवाळून टाकतो.॥१५॥

॥ सलोक म० ५ ॥

पारब्रहमि फुरमाइआ मीहु वुठा सहजि सुभाइ ॥
 अंनु धंनु बहुतु उपजिआ प्रिथमी रजी तिपति अघाइ ॥
 सदा सदा गुण उचरै दुखु दालदु गइआ बिलाइ ॥
 पूरबि लिखिआ पाइआ मिलिआ तिसै रजाइ ॥
 परमेसरि जीवालिआ नानक तिसै धिआइ ॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२१)

खंड २ [४४०]

शब्दार्थ : फुरमाइआ – आज्ञा केली; उपजिआ – उत्पन्न झाले; प्रिथमी – पृथ्वी; तिपति अघाइ – पूर्ण तृप्ती; उचरै – उच्चार करणे; दालदु – दारिद्र्य; बिलाई – विलयास; रजाइ – इच्छा, आज्ञा; जीवालिआ – जीवन दिले.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याची इच्छा झाली आणि सहजपणे, स्वाभाविकपणे त्याच्या कृपेचा वर्षाव सुरू झाला. हृदयरूपी भूमीतून प्रभुप्रेमरूपी धन उत्पन्न झाले व हृदयरूपी भूमी पूर्णपणे तृप्त झाली. जो सदैव प्रभुनामाचा उच्चार करतो. त्याचे सर्व दुःख, दारिद्र्य नष्ट होते. पूर्वकर्मानुसार जीवाच्या भाग्यात जे लिहिले आहे, त्यानुसार त्यास प्रभुकृपेने प्रभुनामाची प्राप्ती होते. नानक सांगतात, हे जीवा! ज्या प्रभू परमात्म्याने हे जीवन तुला दिले त्याचे तू स्मरण कर. ॥१॥

॥ म० ५ ॥ जीवन पदु निरबाणु इको सिमरीए ॥ दूजी नाही जाइ किनि बिधि धीरीए ॥
डिठा सभु संसारु सुखु न नाम बिनु ॥ तनु धनु होसी छारु जाणै कोइ जनु ॥
रंग रूप रस बादि कि करहि पराणीआ ॥ जिसु भुलाए आपि तिसु कल नही जाणीआ ॥
रंगि रते निरबाणु सचा गावही ॥ नानक सरणि दुआरि जे तुधु भावही ॥२॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२१)

शब्दार्थ : दूजी – दुसरी, अन्य; जाइ – जागा, स्थान; धीरीए – धैर्य; डिठा – पाहिला; छारु – राख, भस्म; बादि – व्यर्थ, निरुपयोगी; पराणिआ – प्राणी; कल – शक्ती; सरणि – शरण.

भावार्थ : जीवनातील परमपद-मुक्ती-प्राप्त करण्यासाठी त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करावे. अन्य कोणत्याही मार्गाने हे शक्य होणार नाही, धैर्य प्राप्त होणार नाही. मी सर्व संसार, सारे जग हिंडून पाहिले आहे, प्रभुनामाशिवाय सुखाची प्राप्ती नाही. फारच थोड्या लोकांना कळते की हे शरीर, हे मन नश्वर आहे. एक ना एक दिवस त्याची राख होणार आहे. हे प्राण्या! ह्या जगात तुला जे रंग, रूप, रस दिसते आहे. हे सारे काही व्यर्थ आहे. ज्याला प्रभू परमात्मा स्वतः मोहमायेत गुंतवतो, त्यास प्रभू परमात्म्याच्या शक्तीची कल्पनाच येत नाही. जो प्रभू परमात्म्याच्या रंगात रंगून गेला, तोच सत्यरूप प्रभूचे नामगान करतो. नानक सांगतात, हे प्रभो! जे तुला आवडतात, तेच तुझ्या दारी तुला शरण येतात. ॥२॥

॥ पउडी ॥ जंमणु मरणु न तिन्ह कउ जो हरि लडि लागे ॥
जीवत से परवाणु होए हरि कीरतनि जागे ॥
साधसंगु जिन पाइआ सेई वडभागे ॥
नाइ विसरिऐ ध्रिगु जीवणा तूटे कच धागे ॥
नानक धूडि पुनीत साध लख कोटि पिरागे ॥१६॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२१)

शब्दार्थ : जंमणु – जन्मणे; वडभागे – भाग्यवान; नाइ – प्रभुनाम; कच – कच्चे; धूडि – धूळ; पिरागे – प्रयाग क्षेत्र.

भावार्थ : ॥पउडी॥ जो प्रभू परमात्म्याशी एकरूप झाला, तो जन्ममरणाच्या चक्रातून मुक्त होता. जे हरिकीर्तनात रंगून जातात. त्यांचाच प्रभू स्वीकार करतो. ज्यांना संतसज्जनांची संगत प्राप्त झाली ते महाभाग्यवान होत. जे प्रभुनाम विसरले ते कच्च्या धाग्याप्रमाणे तुटून गेले, प्रभुकृपेस पारखे झाले. नानक सांगतात, प्रयाग तीर्थात लक्ष लक्ष वेळ स्नान करण्यापेक्षा ही संतजनांची चरणधूळ अधिक पवित्र होय. ॥१६॥

॥ सलोक म० ५ ॥

धरणि सुवंनी खड रतन जडावी हरि प्रेम पुरखु मनि वुठा ॥
सभे काज सुहेलडे थीए गुरु नानकु सतिगुरु तुठा ॥१॥
॥ म० ५ ॥ फिरदी फिरदी दह दिसा जल परबत बनराइ ॥
जिथै डिठा मिरतको इल बहिठी आइ ॥२॥
॥पउडी ॥ जिसु सरब सुखा फल लोडीअहि सो सचु कमावउ ॥
नेडै देखउ पारब्रहमु इकु नामु धिआवउ ॥
होइ सगल की रेणुका हरि संगि समावउ ॥
दूखु न देई किसै जीअ पति सिउ घरि जावउ ॥
पतित पुनीत करता पुरखु नानक सुणावउ ॥१७॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२२)

शब्दार्थ : सुवंनी – सुंदर, शोभिवंत; खड – गवत; रतन – रत्न; जडावी – जडवलेली; वुठा – वसला; सुहेलडे – सफल; तुठा – संतुष्ट, प्रसन्न; फिरदी – फिरून; डिठा – पाहिले; बहिठी – बसले; इल – गिधाड; लोडी अहि – मागतात; नेडै – जवळ; रेणुका – धूलिकण; पति – पत, प्रतिष्ठा, सन्मान; घरि – प्रभूचे घर; सुनाऊ – ऐकवू.

भावार्थ : गवतावर दवबिंदू पडल्या धरणी जणू रत्ने जडवल्यासारखी दिसते, तसे ज्याच्या मनात प्रभू परमात्माविषयी प्रेम आहे ते मन शोभून दिसते. नानक सांगतात, सतगुरू प्रसन्न झाल्यामुळे त्याची सर्व कार्ये सफल होतात.॥१॥ गिधाड ज्याप्रमाणे दाही दिशांना हिंडून नद्या, डोंगर, वनराई फिरून ज्याप्रमाणे मेल्या मुडद्यावर जाऊन बसते, त्याप्रमाणे विकारी मन विषयविकाराकडेच वळते.॥२॥ ॥पउडी ॥ जर सर्व सुख सर्व फल प्राप्त व्हावे अशी इच्छा असेल तर सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे प्रेम प्राप्त करावे. तो प्रभू परमात्मा तुमच्या अंतःकरणातच आहे ह्याची प्रचिती घ्यावी व केवळ प्रभू परमात्म्याचे नामस्मरण करावे. सर्व जीवांच्या पायाची धूळ होऊन (इतके नम्र होऊन) प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जावे. हे जीवा ! कोणाही जीवास यत्किंचितही दुःख देऊ नकोस, असे केल्याने तू सन्मानाने प्रभू परमात्म्याच्या घरी प्रवेश करशील. नानक सांगतात, त्या पतितपावन प्रभू परमात्म्याची कीर्ती सर्वांना जाऊन सांगा.॥१७॥

॥ सलोक दोहा म० ५ ॥

एकु जि साजनु मै कीआ सरब कला समरथु ॥
जीउ हमारा खंनीए हरि मन तन संदडी वथु ॥१॥
॥ म० ५ ॥ जे करु गहहि पिआरडे तुधु न छोडा मूलि ॥
हरि छोडनि से दुरजना पड़हि दोजक कै सूलि ॥२॥
॥ पउडी ॥ सभि निधान घरि जिस दै हरि करे सु होवै ॥
जपि जपि जीवहि संत जन पापा मलु धोवै ॥
चरन कमल हिरदै वसहि संकट सभि खोवै ॥
गुरु पूरा जिसु भेटीए मरि जनमि न रोवै ॥
प्रभ दरस पिआस नानक घणी किरपा करि देवै ॥१८॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२२)

शब्दार्थ : एकु – एकमेव प्रभू; जी – ज्याला; साजनु – सखा, मित्र; खंनीऐ – तुकडे; जिउ – जीव, हृदय; संदडी – समस्त; वथु – वस्तू; करु – हात, कर; गहहि – धरलास; पिआरडे – प्रिय प्रभू; मूलि – मुळीच; दोजक – नरक; मूलि – दुःख; निधान – निधी, संपत्ती; खोवै – नष्ट होते; रोवै – रडतो.

भावार्थ : ज्या एकमेव प्रभू परमात्म्यास मी आपला मित्र मानला, तो सर्व कलांमध्ये समर्थ आहे. प्रभू परमात्मा ही एकच गोष्ट अशी आहे, की जी तन-मनाची सारी संपत्ती आहे. मी माझे सर्वस्व त्याच्या पायी समर्पित करतो. ॥१॥ म. ५ ॥ हे परमप्रिय प्रभो! जर तू मला हाताशी धरलेस तर मी तुझ्यापासून कधीही दूर जाणार नाही. तुला सोडून अन्यत्र कोठेही जाणार नाही. ज्या जीवास प्रभू परमात्म्याचा विसर पडला तो दुराचारी बनून नरकात पडून असह्य दुःख भोगतो. ॥२॥ पउडी ॥ ज्या प्रभू परमात्म्याच्या घरी सर्व निधी आहेत, तो जे करील तेच होईल. संतजन प्रभुनामाचा सदैव जप करून मनातील पापाचा मळ धुवून टाकतात, त्यांच्या हृदयात प्रभू परमात्म्याचे चरणकमल वास करतात. त्यामुळे त्यांची सर्व संकटे दूर होतात. ज्यांना पूर्णगुरू प्राप्त झाला ते जन्ममरणाच्या दुःखातून मुक्त होतात. नानक सांगतात, माझ्याही मनास प्रभुदर्शनाची तीव्र ओढ लागली आहे. हे प्रभो! माझ्यावर कृपा कर आणि मला दर्शन दे. ॥१८॥

॥ सलोक डखणा म० ५ ॥

भोरी भरमु वजाइ पिरि मुहबति हिकु तू ॥
जिथहु वंजै जाइ तिथाऊ मउजूदु सोइ ॥१॥
॥म० ५॥ चडि कै घोडडै कुंदे पकडहि खंडी दी खेडारी ॥
हंसा सेती चितु उलासहि कुकड दी ओडारी ॥२॥
॥ पउडी ॥ रसना उचरै हरि स्रवणी सुणै सो उधरै मिता ॥
हरि जसु लिखहि लाइ भावनी से हसत पविता ॥
अठसठि तीरथ मजना सभि पुंन तिनि किता ॥
संसार सागर ते उधरे बिखिआ गुडु जिता ॥
नानक लडि लाइ उधारिअनु दयु सेवि अमिता ॥१९॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२२)

शब्दार्थ : भोरी – थोडीही, तिळमात्र; भरमु – भ्रम; वजाइ – दूर कर; पिर – पती, स्वामी; मुहबति – प्रेम; तिथाउ – त्या ठिकाणी; मउजूदु – उपस्थित; घोडडै – घोड्यावर; उलासहि – उडणे; कुंकड – कोंबडा; ओडारी – इतकी; भावनी – प्रेमाने; हसत – हात; पविता – पवित्र; मजना – स्थान; बिखिआ – विषयविकार; लडि लाइ – पदरला धरून, हाती धरून; दयु – परमात्मा, देव; अमिता – अनंत.

भावार्थ : हे जीवा! जर तू क्षणभर का होईना तुझ्या मनातून द्वैतभावामुळे उत्पन्न झालेला भ्रम दूर केलास आणि एकमेव प्रभू परमात्म्याशी प्रेमभावाने एकरूप होशील, तर तुला दिसून येईल की तू जेथे जेथे जाशील तेथे तेथे तो तुझ्या बरोबरच आहे. ॥१॥ म. ५. ॥ ज्याला हाती भालाही नीट धरता येत नाही त्याने घोड्यावर स्वार होऊन दौडत जाऊन शिकार करण्याचा प्रयत्न करणे, म्हणजे कोंबडीने हंसाची बरोबरी करत आकाशात भरारी मारण्याचा प्रयत्न करण्यासारखे आहे. बिचारी कोंबडी थोड्याच अंतरावर कोसळून पडते. भावार्थ असा, की स्वेच्छाचारी माणूस संतजनांची बरोबरी करण्यासाठी भगवत्भक्त असल्याचा आव आणतात. पण थोड्याच वेळात त्यांचे ते सोंग उघडे पडते. ॥२॥ पउडी ॥ हे मित्रा! जो आपल्या मुखाने प्रभुनामाचा उच्चार करतो, कानांनी प्रभुनाम श्रवण करतो, त्याचा उद्धार होतो. जो श्रद्धापूर्वक आपल्या

हातांनी प्रभू परमात्म्याच्या यशोगान लिहितो, त्याचे हात पवित्र होतात. अशा जीवास अडुसष्ट तीर्थात स्नान केल्याइतके पुण्य प्राप्त होते. तो संसारसागर तरून जातो व विषयविकाररूपी किल्ला जिंकून घेतो. मनातील विषयविकारांवर ताबा प्राप्त करतो. नानक सांगतात, हे जीवा! ज्या अनंत प्रभू परमात्म्याने अनेक लोकांना प्रभुभक्तीच्या मार्गावर आणून त्यांचा उद्धार केला त्या अनंत प्रभू परमात्म्याचे स्मरण कर.॥१९॥

॥ सलोकु म० ५ ॥

धंधडे कुलाह चिति न आवै हेकड़ो ॥
 नानक सेई तंन फुटंनि जिना सांई विसरै ॥१॥
 ॥म. ५॥ परेतहु कीतोनु देवता तिनि करणैहारे ॥
 सभे सिख उबारिअनु प्रभि काज सवारे ॥
 निंदक पकड़ि पछाड़िअनु झूठे दरबारे ॥
 नानक का प्रभु वडा है आपि साजि सवारे ॥२॥
 ॥ पउड़ी ॥ प्रभु बेअंतु किछु अंतु नाहि सभु तिसै करणा ॥
 अगम अगोचरु साहिबो जीआं का परणा ॥
 हसत देइ प्रतिपालदा भरण पोखणु करणा ॥
 मिहरवानु बखसिंदु आपि जपि सचे तरणा ॥
 जो तुधु भावै सो भला नानक दास सरणा ॥२०॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२३)

शब्दार्थ : धंधडे – धंदे; कुलाह – हानीकारक; तंन – शरीर; फुटंनि – फुटून जाते, नष्ट होते; परेतहु – प्रेत, भूत; कितोनु – केले; करणैहरि – करणारा प्रभू; उबारिअनु – उद्धार केला; पछाड़िअनु – मारून टाकले; साजि – उत्पन्न करून; सवारे – संभाळ केला; प्रतिपालदा – प्रतिपाळ केला; मिहरवानु – क्षमा करणारा; बखसिंदु – क्षमा करतो.

भावार्थ : जे धंदे केल्याने प्रभू परमात्म्याचा विसर पडतो ते धंदे वाईट, हानीकारक होत. नानक सांगतात, ज्या देहास प्रभू परमात्म्याचा विसर पडला ते शरीर नष्ट होते. ॥१॥ त्या कर्त्या पुरुषाने मृतवत झालेल्या जीवास देवत्व प्राप्त करून दिले. सर्व प्रभुसेवकांचा उद्धार करून त्यांचे कार्य यशस्वी केले. प्रभूची निंदा करणाऱ्यांना, संतजनांची निंदा करणाऱ्यांना प्रभू परमात्म्याने शिक्षा केली व त्यांना प्रभू दरबारात खोटे ठरवले. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा सर्वश्रेष्ठ तोच सर्व जीवांना निर्माण करून त्यांचा संभाळ करतो. ॥२॥ पउड़ी ॥ प्रभू परमात्मा अनंत आहे. त्याचा पार कोणासही लागला नाही. ही सारी सृष्टी त्यानेच निर्माण केली आहे. तो अगम्य, अगोचर प्रभू परमात्मा साऱ्या जीवांचा आसरा आहे. तोच सर्वांना हात देऊन त्यांचा प्रतिपाळ करतो. त्यांचे भरणपोषण करतो. तो कृपावंत प्रभू जीवांवर कृपा करतो. जे प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतात, त्यांना तो भवसागरातून तारून नेतो. नानक सांगतात, जे प्रभू परमात्म्यास आवडते तेच चांगले असते. दास नानक त्यास शरण जातो. ॥२०॥

॥ सलोकु म० ५ ॥

तिंन भुख न का रही जिस दा प्रभु है सोइ ॥
 नानक चरणी लगीआ उधरै सभो कोइ ॥१॥
 ॥ म० ५ ॥ जाचिकु मंगै नित नामु साहिबु करे कबूलु ॥

खंड २ [४४४]

नानक परमेसरु जजमानु तिसहि भुख न मूलि ॥२॥
 ॥ पउड़ी ॥ मनु रता गोविंद संगि सचु भोजनु जोड़े ॥
 प्रीति लगी हरि नाम सिउ ए हसती घोड़े ॥
 राज मिलख खुसीआ घणी धिआइ मुखु न मोड़े ॥
 ढाढी दरि प्रभ मंगणा दरु कदे न छोड़े ॥
 नानक मनि तनि चाउ एहु नित प्रभ कउ लोड़े ॥२१॥१॥ सुधु कीचे ॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२३)

शब्दार्थ : तिना – त्यांना; भूख – कोणत्याही प्रकाराची भूक; जाचिकु – याचक; कबूल – मान्य; जजमानु – यजमान;
 तिसहि – त्याला; हसती – हत्ती; मिलख – मुलुख, संपत्ती, जहागिरी; खुसीआ – आनंद, प्रसन्नता; ढाढी – प्रभूचे
 यशोगान करणारा, गायक; मंगणा – मागतो; चाउ – इच्छा.

भावार्थ : ज्याचा प्रभू परमात्मा मालक आहे, त्यास अन्य कशाचीही भूक राहत नाही. नानक सांगतात, जे प्रभुचरणी लीन
 झाले, त्या सर्वांचा त्याने उद्धार केला.॥१॥ म. ५ ॥ याचक प्रभुनामाची याचना करतात व प्रभू परमात्मा त्यांची याचना
 मान्य करून त्यांना प्रभुनामाचे दान देतो. नानक सांगतात, ज्यांना दान देणारा प्रभू परमात्मा यजमान प्राप्त झाला, त्यांची
 कोणतीही भूक अतृप्त राहत नाही.॥२॥ पउड़ी ॥ जे प्रभुसेवक प्रभुपदी लीन झाले त्यांना त्या सत्यरूप प्रभूच्या नामरूपी
 अन्न-वस्त्र प्राप्त होते. प्रभुनामाशी प्रीती जोडणे हेच (हत्ती, घोडे) ऐश्वर्य. जो नाम स्मरणारा कधीही कंटाळत नाही, त्यास
 प्रभुनाम हेच राजवैभव, जहागीर, सुख विलास वाटतात. प्रभूचे यशोगान करणारे शाहीर तर प्रभुदारी बसून प्रभूचे यशोगान
 गाण्याची इच्छा करतात. प्रभूचे दार कधीही सुटू नये, हेच त्यांचे मागणे असते. नानक सांगतात, प्रभूशी लीन व्हावे, हीच
 माझी एकमेव इच्छा आहे.॥२१॥१॥

रागु गउड़ी भगतां की बाणी

राग गउड़ी भक्तांची वाणी

१ ओंकार सतिनामु करता पुरखु गुर प्रसादि ॥

ईश्वर एकच आहे. तो चैतन्यस्वरूप आहे. सृष्टीचा कर्ता पुरुष आहे. गुरूच्या कृपेने प्राप्त होतो.

॥ गउडी गुआरेरी स्त्री कबीर जीउ के चउपदे १४ ॥

गउडी गुआरेरी श्री कबीरजींची चौपदी १४

अब मोहि जलत राम जलु पाइआ ॥ राम उदकि तनु जलत बुझाइआ ॥१॥ रहाउ ॥

मनु मारण कारणि बन जाईए ॥ सो जलु बिनु भगवंत न पाईए ॥१॥

जिह पावक सुरि नर है जारे ॥ राम उदकि जन जलत उबारे ॥२॥

भव सागर सुख सागर माही ॥ पीवि रहे जल निखुटत नाही ॥३॥

कहि कबीर भजु सारिंगपानी ॥ राम उदकि मेरी तिखा बुझानी ॥४॥१॥

(श्री. गु. ग्रं. सा. ३२३)

शब्दार्थ : मोहि – मी; जलत – जळत; जलु – जल, पाणी; पाइआ – प्राप्त झाले; उदकि – पाणी; बुझाइआ –